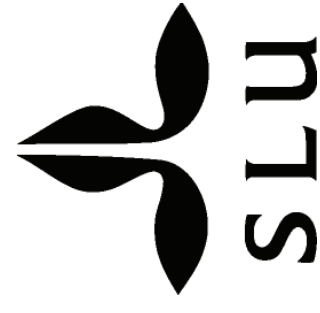
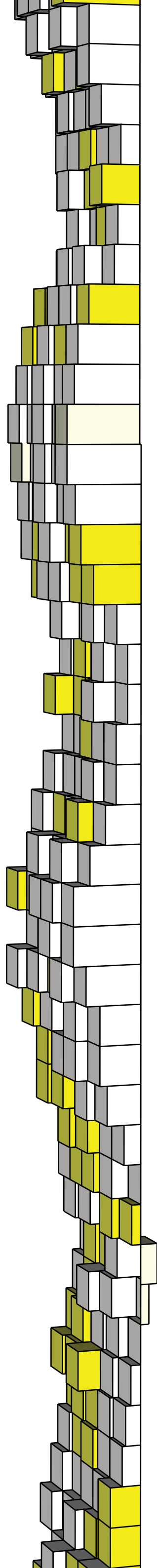

FÖRÄNDERLIGA STADSFRUM

- flexibilitet, dynamik & interaktion

Examensarbete 30 p
Jenny Andersson och Anna Gustafsson
Institutionen för stad och land, SLU Uppsala
VT 2008
Handledare: Lena Dübeck och Marit Silins
Examinator: Rolf Johansson

Föränderliga Stadsrum - Flexibilitet, Dynamik & Interaktivitet

Examensarbete vid landskapsarkitekturprogrammet

Institutionen för stad och land, SLU Uppsala

Changable City Spaces - Flexibility, Dynamics & Interactivity

Degree project for a Master of science in Landscape Architecture

Department for Urban & Rural Development

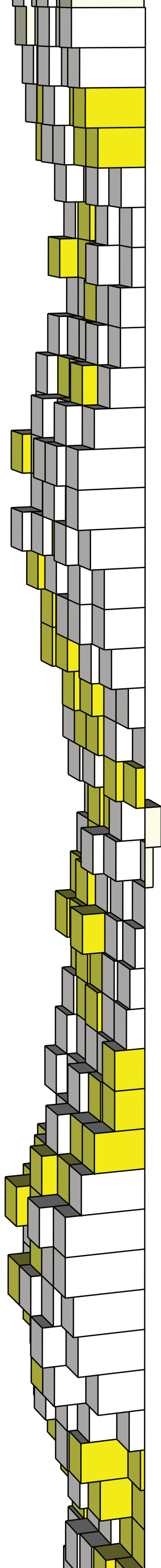
Av: Jenny Andersson och Anna Gustafsson

Handledare: Lena Dübeck och Marit Silins (extern)

Examinator: Rolf Johansson

Omfattning: 30 p

Stockholm VT 2008

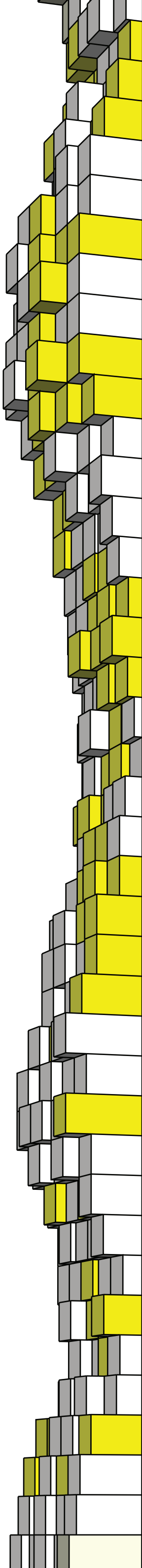
Förord

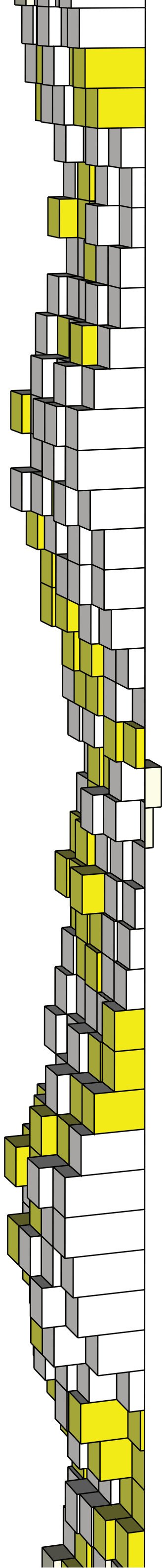
Det här projektet är ett examensarbete i yrkesutbildningen till landskapsarkitekt. Det är det sista steget i trappan upp mot det eftertraktade arbetslivet. Examensarbetet har pågått i 20 veckor med varierande arbetstakt. Vi har känt av både lätta dagar och svårare stunder, som det innebär att själva driva ett så stort projekt i hamm. Det är därför lätt att börja med att tacka de personer som stöttat oss och lett oss fram längs resan.

Först vill vi tacka våra handledare, Lena Dübeck och Marit Silins, som visat stort engagemang från början till slut och ifrågasatt och gett goda råd när det behövts. Vår examinator, Rolf Johansson, som hjälpt till att avgränsa och på så sätt höja kvaliteten på arbetet.

Under fallstudien har vi haft god hjälp från Kristina Menyes på exploateringskontoret, som är ansvarig landskapsarkitekt för projekt Norra Station. Hon har ställt upp med både kunskaper, material och tillfälligt arbetsplats. Vi vill också tacka alla kontor som varit vänliga att ta emot oss och svara på våra frågor, särskilt tack till Sture Koinberg som bjöd hem oss till sitt trevliga orangeri.

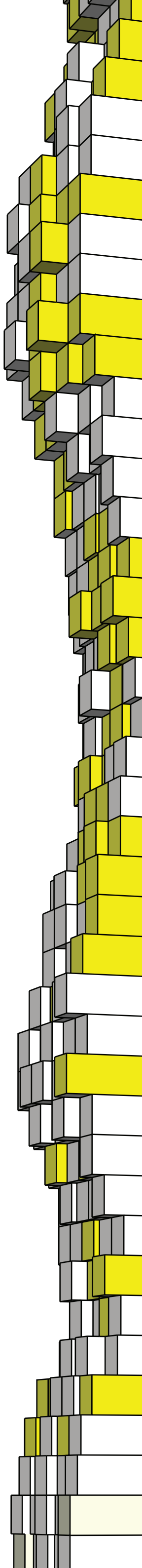
Jenny Andersson och Anna Gustafsson, Stockholm, 2008

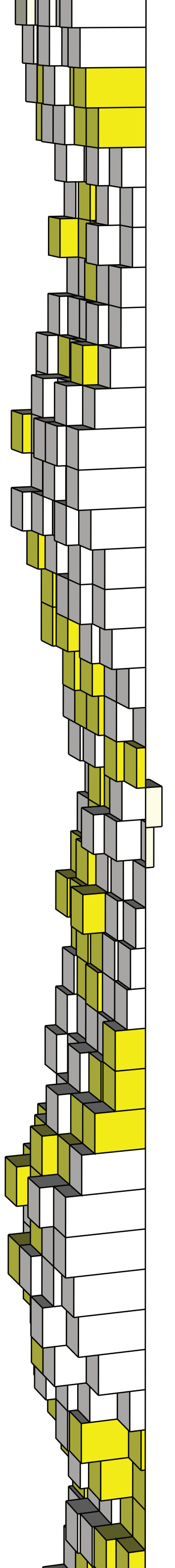

Innehåll

1 Sammanfattning.....	7	5 Diskussion - Föränderliga stadsrum.....	25	7 Avslutande reflektion.....	77
2 Abstract.....	9	Begreppet föränderlighet.....	26	8 Referenser.....	79
3 Inledning.....	11	<i>Flexibilitet: Flexibla stadsrum, flexibla detaljer.....</i>	<i>27</i>	9 Bilagor.....	81
4 Källstudie.....	13	<i>Dynamik: Dynamiska och statiska rumsligheter, växtdynamik, årstidsvariation, dygnsrytm, klimat.....</i>	<i>33</i>		
Stockholm: Tillbakablick Stockholm, Diskussion		Interaktivitet: På och av funktion, delvis mobila möbler, helt mobila möbler.....	36		
- Stockholms framtid.....	14	Diskussion kring 10 stadsrums föränderlighet.....	38		
Styrande dokument: PBL, MB, Barnkonventionen, 16 nationella miljökvalitetsmålen, Landskapskonventionen, Stockholms ÖP, Stockholms parkprogram, Stockholms tillgänglighetsriktlinjer.....	16	6 Fallstudie – Norra Stationsområdet.....	45		
Stadsrum: Parken, torget, gatan och vattnet.....	19	<i>Norra Station: Beskrivning av projektet.....</i>	<i>46</i>		
Människan i staden: Sociala mötesplatser, konflikter, trygghet, identitet och folkhälsa.....	22	<i>Analys av platsen: Stads- och landskapsanalys, Tillgänglighet till grönområden, Stadsstrukturanalys.....</i>	<i>50</i>		
		Gestaltningsförslag Norrtullsparken:			
		<i>Dynamiska parken, Flexibla parken.....</i>	<i>58</i>		

1 Sammanfattning

Under senare tid har antalet människor generellt ökat i städerna och tätorters centrala delar, samtidigt som befolkningen i mindre orter har minskat. I Stockholm är inflyttningen allra störst och här bor man också tätast om man jämför med övriga Sverige.

För att svara mot den ständigt ökande befolkningen och trycket på bostäder i innerstaden har Stockholms stad en stadsbyggnadsstrategi som går ut på att ”bygga inåt”. Det betyder att man förtätar staden med bostäder och affärsverksamheter i centrala lägen.

Den ökande folkmängden i städerna i samband med förtätningen leder dock till ett höjt tryck på parker och friytor. Fler människor tvingas samsas i färre och mindre stadsrum och allt viktigare blir behovet av en intensivare skötsel, slitfästa material och en flexibel utformning.

I sammanhang med förtätningen ser vi också en risk i att de allmänna platserna minskar till ytan eller ibland helt försvinner. Samtidigt som invånarnas olika behov kan ge upphov till konflikter då de ska samsas på de kvarvarande ytorna.

Vi anser att det behövs en strategi för att upprätthålla friytornas kvaliteter och människornas behov av stadens uterum. Det är ingången till detta examensarbete där vi har försökt att reda ut om föränderlighet som koncept kan öka kvalitén på stadsrum och göra dem mer intressanta och attraktiva.

I den första delen sammanfattar vi vårt sökande efter vad ett föränderligt stadsrum är. Källstudier har bedrivits om stadsrum, människors vanor och behov och styrande dokument för att få en bakgrund till ämnet. Vi har fördjupat oss i Stockholm, eftersom det är ett bra exempel på en stad som förtätas och intervjuat verkssamma landskapsarkitekter i staden. Det har gett oss en variation av inblickar i ämnet, från erkänd vetenskaplig forskning till aktuella uttalanden.

I kapitlet beskriver vi stadsrum som platser som är tillgängliga för allmänheten och vilka olika typer det finns: gatan, torget, parken och vattnet.

Vi kommer bland annat fram till att människors intressen är olika och att de förändras över tiden. Att det medför att användandet av stadsrummen varierar från person till person, men att det ändå går att urskilja tendenser till likheter mellan olika grupper, exempelvis grupper av: ålder, kön, kultur, boende och temperament. Samt att allt för ensidiga och funktionsbestämda platser med det synsättet är en kortsiktig lösning, då rummen istället skulle kunna vara mer föränderliga och anpassningsbara.

Den andra delen i examensarbetet bygger på källstudien och först här introducerar vi begreppet föränderlighet. Vi diskuterar vad föränderliga stadsrum är och reder ut och bryter ner begreppet i mindre delar: flexibilitet, dynamik och interaktivitet. Kapitlet omfattar även en generell fallstudie där 10 stadsrum i Stockholm och Köpenhamn diskuteras utifrån begreppet föränderlighet. Diskussionskapitlet är, som namnet avslöjar, av mer analyserande karaktär än tidigare avsnitt. Här blandas våra egna intryck från excursioner och intervjuer med inlästa resonemang.

Vi kommer fram till att föränderlighet är ett komplext begrepp vars motsats är bestående och synonymmer är: skiftande, rörlig, variabel, flexibel, omväxlande, obeständig, ovaraktig och inkonstant. Flexibilitet, dynamik och interaktivitet beskrivs som typer av föränderlighet, begrepp som emellertid inte är absoluta utan kan flyta in i varandra. Vi resonerar oss fram till att dynamiska förändringar sker passivt med tiden och är oberoende av mänsklig aktivitet medan flexibla och interaktiva förändringar är förändringsbara, aktiva.

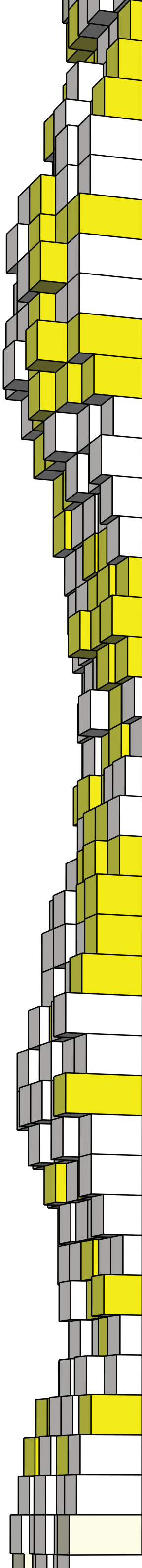
När vi beskriver flexibilitet inom landskapsarkitekturen tänker vi dels på mångfunktionalitet och dels på anpassningsbarhet i stadsrum. Exempel på mångfunktionalitet skulle kunna vara en möbel som kan

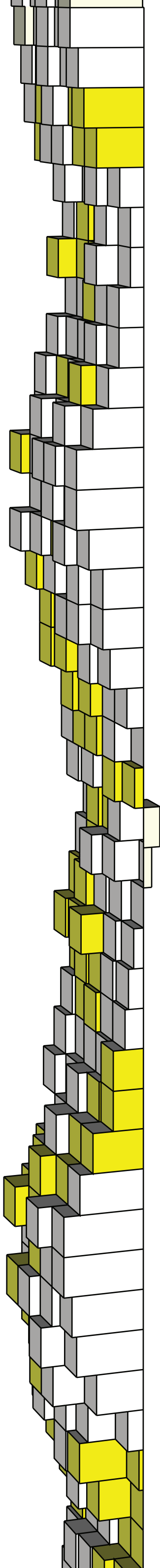
användas på fler än ett sätt eller ett stadsrum som fungerar för flera aktiviteter. Med anpassningsbara stadsrum gör vi en parallell till tidlösa stadsrum. Platser som har sett likadana ut under en väldigt lång tid medan andra måste rivas och byggas om för att bättre lämpas efter nya behov. Tidlösa stadsrum har en skepnad som kan överleva i århundraden trots att användningen av platsen förändras. Med det resonemanget har de tidlösa stadsrummen en flexibel utformning. Exempel på flexibla gator, parker, torg samt hybrider av dessa ges i kapitlet.

Begreppet dynamik innefattar i vårt examensarbete system av förändringar som årstidsvariation, dygnsrytm och klimat. Inom landskapsarkitekturen används ofta ordet växtodynamik som en beskrivning av växters förändring över tiden, men i det här arbetet vill vi utveckla synen på dynamik till att innefatta mer än så.

Med interaktivitet i stadsrum menar vi gestaltning där människan själv kan påverka planeringen och möbleringen för att skapa förändring. Exempelvis kan det inom landskapsarkitekturen handla om dialog mellan planerare och brukare, flyttbara möbler eller knappar som sätter igång vattenspel. Det kan även röra sig om rumsupplevelser eller det sociala samspelet mellan medborgare – delta eller titta på.

I den tredje och sista delen av examensarbetet har vi försökt att konkretisera konceptet föränderlighet genom att applicera det på två förslag för en park i ett nytt förtätningsprojekt i Stockholm - Norra Station. Fallstudien innefattar dessutom en beskrivning av projektet och analyser av platsen. Förslagen resulterade i en dynamiskt och en flexibel park.

2 Abstract

The number of inhabitants of the towns and city centers have generally increased, concurrent as the population in smaller towns has decreased. In Stockholm, the migration is very fast and here is also the most populous place, if one compares with other Sweden.

In order to respond to the increasing population and the pressure they put on city spaces has Stockholm's town a town building strategy that says "build inwards". It means that one stem seals the town with spaces and business activities in central locations.

The increased population in the towns and the densification of buildings leads however to an increased pressure on parks and public places. More people are forced together in fewer and smaller city spaces and the need of a more intensive management, durable materials and a flexible design become more important.

We also see a risk that the densification brings smaller public places or that they sometimes disappears entirely. Concurrent as the inhabitant's different needs can give origins to conflicts when they are forced together on the remaining surfaces.

We consider that a strategy is needed in order to maintain the qualities of the urban spaces and the people's needs of outdoor activity. In this degree project we have tried to find out about if changeability as a concept can increase the quality on city spaces and to do them more interesting and attractive.

In the first part, we summarize our search after what a changeable city space is. Studies have been done about public places, people's habits and needs and governing documents in order to get a background to the subject. We have concentrated our study to Stockholm, since it is a good example of a town that densifies and we have also got the opportunity to interview active landscape architects in the town. It has given us a variation of insights in the subject, from established scientific research to contemporary statements.

In the project, we describe urban spaces as places that are available for the public and that can be derived from different types: the street, the square, the park and the water.

We describe among other things that people's interests are different and that they change over time. As a result we found that the varied use of the urban spaces is depending on person, but that it nevertheless can discern tendencies of different groups. For example groups of: age, sexes, culture, residence and temper. With that in mind a place designed with a single function in mind becomes a short-term solution, when the space instead could have a changeable and adaptational architecture.

The second part of the project is built up on the earlier study and it is here we introduce the concept changeability. We discuss what changeable city spaces are and breaks down the concept in smaller parts: flexibility, dynamics and interaction. The chapter also covers a case study where 10 city spaces in Stockholm and Copenhagen are discussed on the basis of the concept of changeability.

The discussion chapter is, as the name tells, of more analyzing nature than earlier sections. Here, our own impressions, from excursions and interviews, are intermixed with arguments from literature. We come to the conclusion that changeability is a complex concept. The opposite is permanent and synonyms are: inconstant, shifting, movable, variable, flexible, varying, convertible, transformable and transmutable. Flexibility, dynamics and interaction are described as different types of changeability. They are concepts that however are not absolute, but can overlap partially. We come to the conclusion that dynamic changes happen passively over time and are not depending on human activity, while flexible and interactive changes are active and only happen with the help of people.

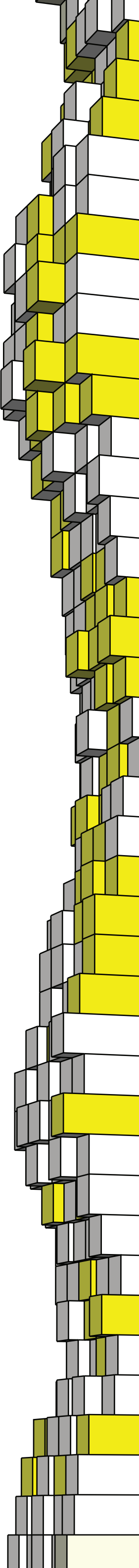
When we describe flexibility with our landscape architect eyes, we see two different meanings: multifunction and adaptability. Examples on multifunction could be furniture that can be used in more than one way or an urban space that can hold several activities. We compare adaptable urban spaces to ageless urban spaces; Places that have

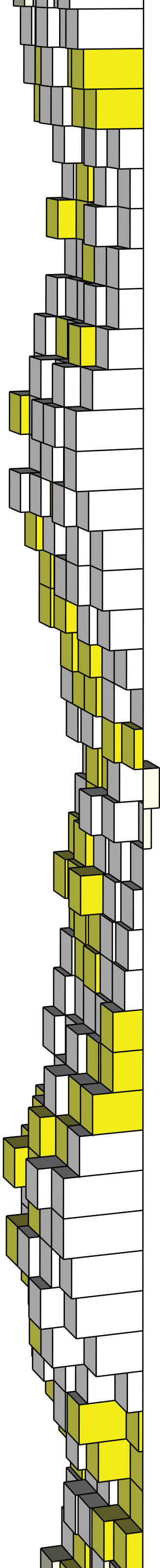
looked the same during a long time while others must be torn down and rebuilt in order to better be suited after new needs. Ageless city spaces have a capacity to survive in centuries, despite that the use of the place have changed. With that argument, the ageless city spaces have a flexible design. Examples on flexible streets, parks, squares and hybrid spaces of these are given in the chapter.

We describe the concept dynamics to include systems of changes: seasonal variation, day and night rhythm and climates. In the eyes of a landscape architect, the word dynamics is used as synonym to plant dynamics: the plant's change over the time. But in this work we want to develop the concept to include more than that.

With interaction in urban spaces we mean landscapedesign where visitors can influence the planning and furniture in order to create change. For example, it can within the landscape architecture be about the dialogue between planners and users, moveable furniture or buttons that set water playing going. It can also be about spatial experiences or the social ensemble between citizens - participate or watch.

In the third and last part of the degree project we have tried to concretize the concept changeability through applying it on two proposals for a park in a new densification of building project in Stockholm - Norra Station. The case study also includes a description of the project and analyses of the place. The proposals resulted in a dynamic and a flexible park.

3 Inledning

Av Sveriges befolkning bor 84% i tätorter. Under perioden 2000-2005 har tätorterna ökat med 167 000 personer och allra tätast bor man i Stockholms län med 2554 invånare per kvadratkilometer. Generellt sett har andelen människor ökat i städernas och tätorternas centrala delar och i mindre orter har befolkningen minskat.¹

De senaste 30 åren har parker och friområden i allt större omfattning börjat betraktas som markreserver för byggande. Inflyttningen och befolkningen i Stockholm ökar ständigt vilket leder till ökat tryck på parker och andra friytor och behovet av en intensivare skötsel för att kunna upprätthålla friytornas kvaliteter ökar därmed. Med friyta menas obebyggt mark- och vattenområde, som inte används för transport- eller terminaländamål.²

Att ”bygga inåt” är en stadsbyggnadstrend i Stockholms stad, men också i omvärlden. Man förtätar på tidigare nyttjad mark såsom hamnområden och industriell mark med bostäder och affärsverksamheter i centrala lägen, som inte lägre behövs. Jungfrulig mark, dvs. oexploaterade naturområden, används nämligen ogäma för bebyggelse idag.³

I stadsplaneringen idag ser man en trend i att vilja bygga ”stadsmässigt”, det vill säga stenstadstätt med skarp tydlighet mellan offentligt och privat. Stadsbyggnadsidealerna är kvarters- och rutnätsstaden. Förespråkarna för den täta staden förordar dess värdehet med arbetstillfällen och kulturutbud, samt möjlighet till mänskliga möten, men också chans till anonymitet. Sedan 1980-talet har stadsförtätning även förordats som en modell för hållbar utveckling, eftersom man effektiviserar utnyttjandet av stadens infrastruktur, som kommunikationer, redan investerad kommunalteknik och etablerad service, samtidigt som den omgivande naturen bevaras. Argument mot detta stadsbyggnadsideal är större trängsel och stress som kan leda till konflikter mellan invånarna.⁴

Utglesning av grönytor kan också ses som en negativ konsekvens av stadsförtätningen. De gröna och obebyggda områdena har

sedan tidigare setts som reservmark och tas därför i anspråk vid exploatering, där varje enskilt byggnadsprojekt kan verka obetydligt för grönsstrukturen. Men under en längre tidsperiod blir resultatet en utglesning och splittring av naturen. Det kan ge negativa konsekvenser för stadslivet eftersom att om man minskar en viss yta så kommer den vid vissa kritiska punkter att förlora vissa kvaliteter.⁵ Dessutom innehåller ett stort och sammanhållet grönområde ofta fler värden än många, små och splittrade parker.⁶

Om man omvandlar allmänna platser i staden till privat egendom, genom att bebygga dem, innebär det att trycket på de kvarvarande öppna offentliga rummen ökar. Det medför att fler människor tvingas samsas i färre och mindre stadsrum. Människor har olika behov, bland annat beroende på ålder, kulturell bakgrund och ekonomiska förutsättningar. Det tar sig uttryck i varierande intressen och olika anspråk på det offentliga rummet. Samtidigt som människorna, sociala varelser som vi är, dras till platser där andra vistas. Många vill således vistas i samma rum, men göra olika saker. Jan Gehl har uttryckt fenomenet som ”aktivitet föder aktivitet” och detta är krafter att ta hänsyn till i planeringen av stadens uterum.⁷

Samspelet mellan de olika aktiviteterna är en förutsättning för att det inte ska uppstå konflikter i det offentliga rummet.

Våra utgångspunkter i examensarbetet, som kommer att handla om föränderliga stadsrum, är:

- Stadsförtätningen, som innebär att fler människor flyttar in i staden. Och att de ska samsas i färre och mindre stadsrum, som i sin tur medför ett ökat slitage.
- Människors differentierade behov vid användningen av de allmänna platserna.
- Samspelet mellan olika aktiviteter i små stadsrum.

Problemformulering

I samband med förtätningen av staden ser vi en risk i att de allmänna platserna minskar till ytan eller ibland helt försvinner. Samtidigt som invånarnas olika behov kan ge upphov till konflikter då de ska samsas på de kvarvarande ytorna.

Människors intressen är olika och förändras över tiden. Att planera ensidiga och funktionsbestämda platser är med det synsättet en kortsiktig lösning, då rummen istället skulle kunna vara mer föränderliga och anpassningsbara.

Motsatsen till en funktionsbestämd plats behöver inte vara en föränderlig plats. Det kan vara en beständig plats där människorna står för dynamiken och föränderligheten. Men om föränderligheten i stadsrummet innefattar den fysiska miljön kan det skapa otrygghetskänslor hos människor, särskilt för funktionsnedsatta

medborgare, som kanske inte känner igen sig. Det är då viktigt att platserna har en identitet: en enkel och självklar grundorganisation och möblering som underlättar orienterbarheten. Även platsens historiska förankring är betydelsefull i det här sammanhanget. Föränderligheten i den fysiska miljön kan också tänkas skapa otydlighet hos förvaltare som måste vara insatta i hur platsen ska utvecklas för att kunna sköta om den.

I examensarbetet vill vi undersöka vad *föränderliga stadsrum* innebär. Såväl i den fysiska miljön, som för människan. Tre begrepp som vi vill studera närmare är: flexibilitet, dynamik och interaktivitet.

Vi vill även ta reda på om vi som landskapsarkitekter kan öka kvalitén på stadsrum och göra dem mer intressanta och attraktiva med föränderlighet som redskap.

Syfte

Vårt syfte är att ta reda på vad föränderliga stadsrum innebär och hur man kan göra ett sådant rum attraktivt genom stadsplaneringsåtgärder.

Metod

Arbetet är uppdelat i tre faser:

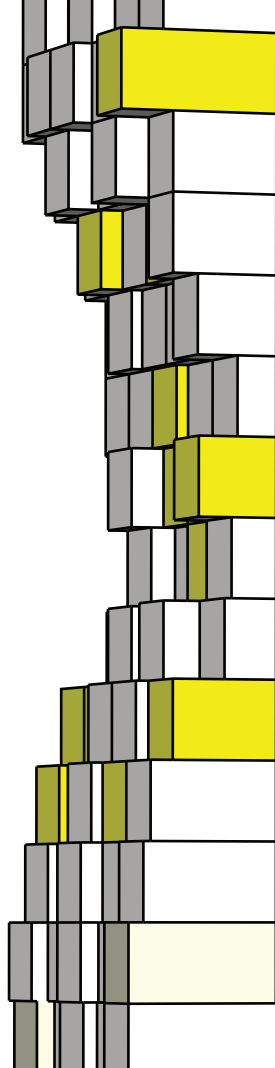
- 1 – Gemensam del för kallstudier: inläsning, exkursioner och intervjuer.
- 2 – Individuell fördjupningsdel för programskiss över en föreslagen befintlig plats i Stockholm.
- 3 – Gemensam del för presentation: layoutarbete.

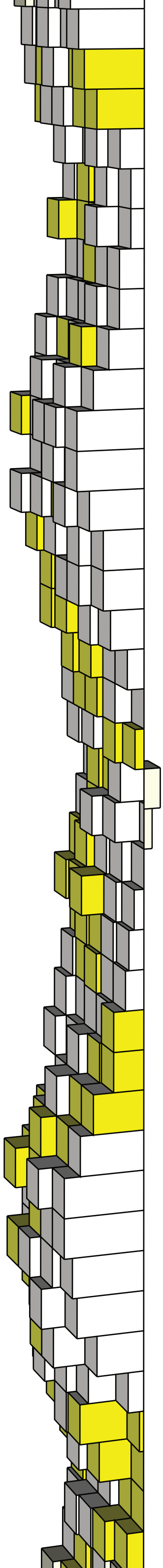
Avgränsning

Examensarbetet omfattar 20 veckors studier, dvs. 30 högskolepoäng. Vi har valt att avgränsa oss till offentliga stadsrum i Stockholm.

Referenser

- ¹ Statistiska centralbyråns hemsida, http://www.scb.se/templates/pressinfo_225788.asp Hämtad 2008-01-29
- ² Stockholms stadsbyggnadskontor, Gatu- och fastighetskontoret (2002) *Sociotopkarta för parker och andra friytor i Stockholms innerstad – om metoden, dialogen och resultatet*
- ³ Stockholms stadsbyggnadskontor (1999) *Stockholms översiktsplan 99*
- ⁴ Silins, M. (Muntligt, dec. 2007) Landskapsarkitekt, Stockholms stadsbyggnadskontor
- ⁵ Stockholms stadsbyggnadskontor, Gatu- och fastighetskontoret (2002) *Sociotopkarta för parker och andra friytor i Stockholms innerstad – om metoden, dialogen och resultatet*
- ⁶ Tallhage, Lönn, I. (1999) *Gröna områden i planeringen*, Boverket
- ⁷ Gehl, J. (2003) *Livet mellan husene*, Arkitektens Forlag, Köpenhamn

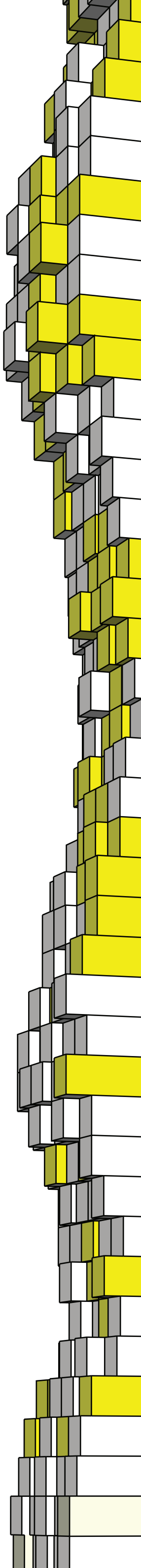

4 Källstudie

I det här kapitlet sammanfattar vi vårt sökande efter vad ett föränderligt stadsrum är. Källstudien ger en bakgrund till ämnet och innefattar information om Stockholm, en beskrivning av stadsrum och forskning om människors behov och vanor. Vi har även studerat de styrande dokument som gäller och sammanfattat våra intervjuer från kontorsbesöken (se bilaga 1).

För att skaffa oss en plattform för vidare resonemang har vi bedrivit källstudier i form av litteraturstudier, intervjuer och efterforskning på internet. Det har gett oss en variation av inblickar i ämnet, från erkänd vetenskaplig forskning till aktuella uttalanden i debatten.

Stockholm

Av Sveriges befolkning bor majoriteten i tätorter och allra tätast bor man i Stockholms län.¹

Befolkningen i Stockholms stad beräknas fortsätta att växa med 150 000 invånare fram till år 2030, vilket motsvarar ungefär 80 000 nya bostäder. Länge ansågs Stockholm vara fullbyggt och all expansion skulle ske utanför stadens gränser, men översiktsplan 99 (ÖP 99) pekar ut ett antal stadsutvecklingsområden inom staden.²

Den nya strategin är att bygga staden inåt. I ÖP 99 kan man läsa att innerstadsboende är eftertraktat och att alla som vill inte får plats i innerstaden. Därmed ska staden byggas inåt, det vill säga förtätas. Tanken är att återanvända redan exploaterad mark och spara värdefulla grönområden, göra om äldre industriområden till stad, utveckla tyngdpunkter i ytterstaden, bygga i goda kollektivtrafiklägen och komplettera för lokala behov.³

Det händer med andra ord mycket i Stockholm nu på byggandefronten. Staden är i omvandling och ställs inför nya prövningar med inflyttning, förtätning och allt vad det för med sig. Därför har vi valt att inrikta oss i examensarbetet till offentliga stadsrum i denna stad. Nedan följer en tillbakablick över Stockholm och hur man tidigare använt och sett på stadens offentliga rum, samt en diskussion om Stockholms framtid.

Tillbakablick Stockholm

Stockholm har vuxit fram under 750 år och började som köpstad i dagens Gamla Stan. Här hade man en strategisk fästning mot Mälarens inlopp. Under medeltiden växte ett organiskt gatumönster fram i staden. Rutnätsplanen över malmarna kom till under storhetstiden 1630-1720. Då fyrdubblades befolkningen, Stockholm blev Sveriges huvudstad och kravet på representativitet steg. Men den övergripande stadsbyggnadsstrukturen gav ett lantligt intryck ända in på 1800-talet.⁴

Med industrialiseringen kom järnvägen, ny kommunalteknik och stadens invånarantal steg igen. Byggandet av stenstaden satte igång inom den gamla rutnätsplanen. Mönstret genomkorsades av ett nytt esplanadsystem enligt Lindhagens stadsplan från 1866.⁵

De första offentliga parkerna i Stockholm kom till i slutet av 1800-talet. Tidigare hade parkerna bara tidvis varit öppna för allmänheten. I Lindhagensplanen fastställdes lägen för allmänna parker. De fick ofta ligga på höjder, där det var allt för kostsamt att bygga hus och de blev Stockholms karaktäristiska bergsparker. Stadsplanen syftade till att förbättra hygienens genom att föra in ljus och luft i den täta stenstaden och stadsbon skulle kunna tillbringa hela sitt liv i staden. Parkerna skulle ligga inne i staden och vara lättåtkomliga för alla invånare.⁶

Äldre torg ligger även de oftast i naturgeografiskt passande lägen; längs vattenvägar och på åsar, där människorna lättast tagit sig fram och haft god överblick. Torgen och bryggerierna förlades där man kunde få färskvatten från åsen. I Stockholm finner man ett antal tidiga torg på Brunkebergsåsen; bland andra Hötorget och Stortorget.⁷

Vid sekelskiftet introducerades trädgårdstadsens ideal med slingrande gator efter topografen. Det var under P-O Hallmans ledning som storgårdskvarter mjukade upp stenstaden i nationalromantisk och nyklassicistisk stil. Egnahemsrörelsen påbörjades i anslutning till staden där stockholmarna fick möjlighet att bygga hus på en egen liten tomt. Stenstadens kransområden fortsatte byggas i funkisstil efter Stockholms världsutställning 1930. Hus- i-park var idealet och en strikt separering av boende och arbete började tillämpas.⁸

Under folkhemmets period utvecklades park- och grönsstrukturen i Stockholm. 1946 publicerades Holger Bloms parkprogram för Stockholm. Han var stadsträdgårdsmästare mellan åren 1938 och 1971 och har haft stor betydelse för grönskans utveckling i staden under den perioden. Han och hans föregångare Osvald Almqvist hade en

modern syn på parkens form och innehåll och en ny stil utvecklades, som senare skulle komma att kallas stockholmssstilen. Genom många byggda exempel blev Stockholm internationellt känt för sina moderna parker.⁹

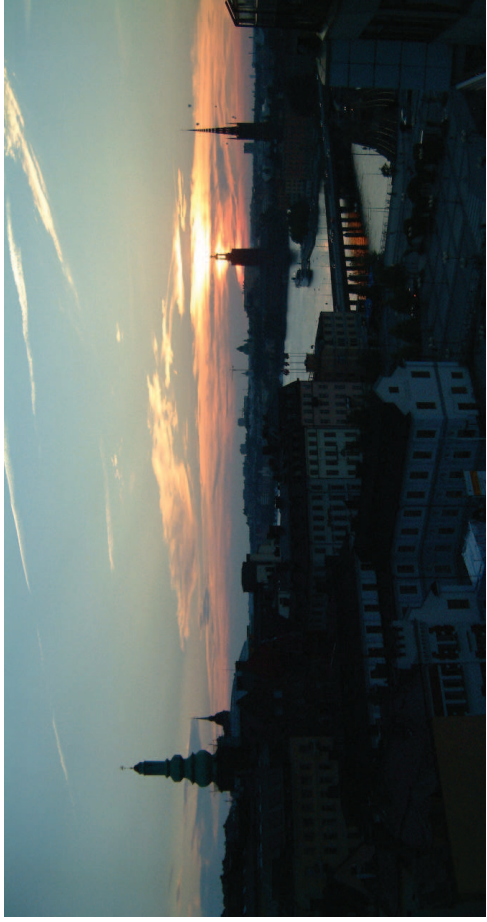
1941 togs beslut om att bygga ut tunnelbanesystemet. Det blev stommen till efterkrigstidens utbyggnad av förorter. Drygt tjugo år senare tog riksdagen beslut om miljonprogrammets utbyggnad för att bli av med trångboddheten.¹⁰ Under projektet som varade i tio år, 1965-75, blev det allt vanligare med statliga riktlinjer och normer för friytorna. Det fanns mått och färdiga standardlösningar för olika typer av miljöer. Trafikseparering var ett vanligt inslag, men även andra funktionszoner. Arbetsplatser, bostäder och centrum skildes åt.¹¹ När miljonprogrammet avslutades hade man istället överskott på bostäder i förorterna och reaktionen blev att man tonade ner modernismen för ett mer traditionellt formspråk även i förorterna hädanefter.¹²

Planeringen av biltrafiken förändrade staden och stadsbyggandet drastiskt med start efter andra världskriget. Då ökade bilanvändandet och gatorna utformades därefter. De breddades och ljusreglering, skyltar med mera anpassades efter den höga hastigheten. Torgen blev ibland delvis parkeringsplatser. På 60-talet började trafikplaneringen så smått ändra inriktning. Hårt trafikerade vägar drogs hellre runt staden än rakt igenom den och i större städer stängde man ute bilarna från centrala gågator. Till en början protesterade köpmännen mot gågatorna, eftersom de trodde att kundunderlaget skulle minska, men det visade sig tvärtom vara lönsamt att låta kunderna flanera fritt mellan butikerna.¹³

Under 90-talet blev det nya idealet att återanvända redan exploaterad mark inne i staden. Hammarby Sjöstad är det första steget att i detta synsätt förtäta staden mot ett långsiktigt hållbart och kretsloppsanpassat byggande.¹⁴

Hammarby Sjöstad, Stockholm.

Diskussion - Stockholms framtid

Sthlm at Large är ett projekt som startade 2001 producerat av Färgfabriken. 2004 utmynnade projektet i en antologi där tänkare och experter fått visa sina infallsvinklar i diskussionen om Stockholms framtid. Utgångspunkten i diskussionen är att Stockholm de närmaste 30 åren beräknas växa med 600 000 invånare. Färgfabriken blev mötesplatsen för olika aktörer – politiker, planerare, byggare, arkitekter, ekonomer, miljöfolk, experter, allmänhet och media.¹⁵

Ola Andersson inleder skriften med en kort tillbakablick över Stockholms historia. Han avslutar med att stadsbyggandet idag ännu inte lyckats ersätta generalplanen från 1953. Istället har staden sedan 90-talet försökt hitta gluggar i stadsstrukturen att fylla med bostäder. Man bygger på redan exploaterad mark, där ofta industrier lagts ner eller flyttat ut från staden. På senare tid har befolkningen ökat med 15-20 000 invånare per år samtidigt som man bara byggt 3-5000 bostäder per år. Andersson pekar på att Stockholm måste få växa om det inte ska bli ett museum. Då måste vi lära oss att hantera de konflikter som storstadslivet för med sig om vi inte vill överge staden.¹⁶

Tolerans och mångfald är nyckelord när den attraktiva staden ska planeras. Det skriver Göran Cars och tar upp kulturutbudet som grundläggande faktorer. Ett samhällsbyggande som accepterar en rik kultur i olika former ger kontaktytor, öppenhet, nyfikenhet och kreativitet.¹⁷

Jan Åman fortsätter att beskriva nya Stockholm som många städer, där de mest vitala delarna kommer att ligga utanför innerstaden. Stadskärnorna håller på att bli reservat för medelklassen och kommer att stagnera. Den stora utvecklingen kommer att ske i förorterna, där det kan uppstå en ny typ av stad som inte behöver falla tillbaka på gamla stadsbyggnadsideal. Även de inbjudna utländska arkitekterna reagerade på att Stockholm som har så gott om mark borde bygga en ny stad istället för att förtäta innerstaden.¹⁸

Med uppdrag från stadsbyggnadsnämnden har stadsbyggnadskontoret beskrivit förutsättningarna för att Stockholm ska kunna växa i rapporten Stockholm 2030. Stockholm kommer enligt prognoser att få 150 000 fler invånare fram till år 2030. Det betyder att det behövs ungefär 80 000 fler bostäder.¹⁹

Fyra utgångspunkter har formulerats för en dialog om framtiden: Ett dynamiskt, attraktivt, tillåtande och effektivt Stockholm. Staden ska vara *dynamisk* och kunna förändras. Staden ska tåla att byggas till och byggas om. Staden ska innehålla stråk, mötesplatser och offentliga rum som kan vara våra gemensamma vardagsrum. I staden ska sammanbindande länkar utvecklas som inbjuder till händelser. Staden ska vara *attraktiv*. Det naturgivet attraktiva med vattnet, grönskan och förkastningsbranterna samt den bebyggelse som skapats i samklang med detta, ska bevaras och utvecklas, liksom det rika utbudet av kultur, service, utbildning och arbetsplatser. Staden ska vara *tillåtande*. Här ska alla få utrymme och möjlighet att vara sig själva och utveckla sina egna idéer. Staden ska vara *effektiv*. Resursförbrukningen ska vara låg. Transporter av varor och människor ska ske på ett hållbart sätt.²⁰

För att långsiktigt värna om den biologiska mångfalden i Stockholm behöver det finnas länkar mellan naturområdena i staden och regionens gröna kilar och gröna bälten. Mötesplatser erbjuds i fungerande offentliga rum som torg, gator och parker. Det är viktigt att skapa mötesplatser så att människor med olika bakgrund och livsstil kan mötas och se till att alla har nära till kollektivtrafik, tunnelbaneuppgång eller busshållplats och övrig service.²¹

Referenser

- ¹ Statistiska centralbyråns hemsida, http://www.scb.se/templates/pressinfo_225788.asp Hämtad 2008-01-29
- ² Perner, M. (2006) *Stockholm bygger 06*, Stockholmia förlag, Stockholm
- ³ Stockholms stadsbyggnadskontor (1999) *Stockholms översiktsplan 99*
- ⁴ Stockholms stadsbyggnadskontor (2001) *Stockholms byggnadsordning*
- ⁵ Ibid
- ⁶ Magnusson, L. (2005) *Utpost Danvikslösen*, examensarbete, Sveriges Lantbruksuniversitet, Ultuna
- ⁷ Silins, M. (Muntligt, dec. 2007) Landskapsarkitekt, Stockholms stadsbyggnadskontor
- ⁸ Stockholms stadsbyggnadskontor (2001) *Stockholms byggnadsordning*
- ⁹ Andersson, T. (1996) *Holger Blom 1906-1996*, Utblick landskap nr 3-1996, Trydells Tryckeri, Laholm
- ¹⁰ Stockholms stadsbyggnadskontor (2001) *Stockholms byggnadsordning*
- ¹¹ Magnusson, L. (2005) *Utpost Danvikslösen*, examensarbete, Sveriges Lantbruksuniversitet, Ultuna
- ¹² Stockholms stadsbyggnadskontor (2001) *Stockholms byggnadsordning*
- ¹³ Gehl, J. (2006) *New City Life*, Arkitektens förlag
- ¹⁴ Stockholms stadsbyggnadskontor (2001) *Stockholms byggnadsordning*
- ¹⁵ Åman, J. (2004) *Sthlm at Large*, Färgfabriken, Stockholm
- ¹⁶ Ibid
- ¹⁷ Ibid
- ¹⁸ Ibid
- ¹⁹ Stockholms stads hemsida, *Stockholm 2030*, http://www.stockholm.se/files/62500-62599/file_62512.pdf, Hämtad 2008-01-22
- ²⁰ Ibid
- ²¹ Ibid

Styrande dokument för planering

En del i källstudien har varit att sätta oss in i de styrande dokument för planering som råder för Stockholm. Här ingår både Svenska och internationella lagar som måste följas och lokala riktlinjer, som används till stöd vid utformning av allmänna platser.

Plan- och bygglagen

Plan- och bygglagen är en svensk lag (1987:10) som trädde i kraft år 1987.¹

Plan- och bygglagen anger att de allmänna platserna i staden finns av typerna: gata, torg, park och vatten. Vidare kan man läsa att ”en allmän plats är ett område som är allmänt tillgängligt och avsatt för gemensamma behov” och att ”den inte får stängas av eller fastighetsindelas så att en enskild rätt uppkommer”. (1 kap. 1 § 1993:419)²

En god och långsiktigt hållbar livsmiljö är ett av syftena med PBL: ”Denna lag innehåller bestämmelser om planläggning av mark och vatten och om byggande. Bestämmelserna syftar till att med beaktande av den enskilda människans frihet främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktigt hållbar livsmiljö för människorna i dagens samhälle och för kommande generationer”. (1 kap. 3 § 1998:839)³

Enligt PBL ska alla kommuner ha en aktuell översiktsplan, som omfattar hela kommunen. Den ska ge vägledning för beslut om användningen av mark- och vattenområden samt om hur den byggda miljön ska utvecklas och bevaras. Översiktsplanen är inte bindande för myndigheter och enskilda. Regleringen av markens användning och av bebyggelsen inom kommunen sker genom detaljplaner. En detaljplan får endast omfatta en begränsad del av kommunen. (5 kap. 3 §)⁴

I detaljplanen ska redovisas och till gränserna anges: allmänna platser såsom gator, vägar, torg och parker, kvartersmark för bland annat bebyggelse, idrotts- och fritidsanläggningar, begravningsplatser, anläggningar för trafik, vatten, avlopp och energi samt skydds- och säkerhetsområden, vattenområden för bland annat båthamnar och friluftsbad. I fråga om allmänna platser för vilka kommunen är huvudman ska användningen och utformningen anges. För kvartersmark och vattenområden ska användningen/ändamålet anges. (2 kap. 2 § 1998:839)⁵

Allmänna intressen ska beaktas vid planläggning och vid omlokalisering av bebyggelse m.m:

”med beaktande av natur- och kulturvärden, främja en ändamålsenlig struktur och en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse,

grönområden, kommunikationsleder och andra anläggningar. Även en från social synpunkt god livsmiljö, goda miljöförhållanden i övrigt samt en långsiktigt god hushållning med mark och vatten och med energi och råvaror skall främjas”. (2 kap. 2 § 1998:839)⁶

Miljöbalken

Miljöbalken är en svensk lagsamling som trädde i kraft år 1999.⁷

I Miljöbalkens portalparagraf (1 kap. 1 §, SFS 1998:808) står att:

”Bestämmelserna i denna balk syftar till att främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. En sådan utveckling bygger på insikten att naturen har ett skyddsvärde och att människans rätt att förändra och bruka naturen är förenad med ett ansvar för att förvalta naturen väl.

Miljöbalken skall tillämpas så att

- människors hälsa och miljön skyddas mot skador och olägenheter oavsett om dessa orsakas av föroreningar eller annan påverkan,
- värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas,
- den biologiska mångfalden bevaras,
- mark, vatten och fysisk miljö i övrigt används så att en från ekologisk, social, kulturell och samhällsekonomisk synpunkt långsiktigt god hushållning tryggas, och
- återanvändning och återvinning liksom annan hushållning med material, råvaror och energi främjas så att ett kretslopp uppnås.”⁸

I Miljöbalkens 7:e kapitel står det om strandskydd. Syftet med strandskyddet är att värna om allemansrätten och bevara goda livsvillkor för djur- och växtlivet. Det omfattar både land och vatten och innebär att man inte får bygga nytt, bygga om eller inkräkta på allemansrätten exempelvis genom att bygga bryggor, staket eller vägar. Strandskyddet gäller 100 meter från strandlinjen vid hav, sjöar och vattendrag. Detta område kan utökas upp till 300 meter.⁹

Barnkonventionen

Barnkonventionen antogs av FN:s generalförsamling år 1989.

Konventionen handlar om det enskilda barnets rättigheter där varje människa under 18 år räknas som barn.¹⁰

Artiklarna 2, 3, 6 och 12 är vägledande för hur helheten ska tolkas:

- Artikel 2 slår fast att alla barn har samma rättigheter och lika värde. Ingen får diskrimineras. Barnkonventionen gäller för alla barn som befinner sig i ett land som har ratificerat den.
- Artikel 3 anger att det är barnets bästa som ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barnet.
- Artikel 6 säger att varje barn har rätt att överleva, leva och

utvecklas. Artikeln handlar inte bara om barnets fysiska hälsa utan också om den andliga, moraliska, psykiska och sociala utvecklingen.

- Artikel 12 handlar om barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som berör honom eller henne. När åsikterna beaktas ska hänsyn tas till barnets ålder och mognad.¹¹

De 16 nationella miljökvalitetsmålen (Svenska miljömål proposition 1997/98:145).

Det övergripande målet för riksdagens miljöpolitik är att till nästa generation kunna lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta. Miljökvalitetsmålen är en viktig del av arbetet för en hållbar utveckling.¹²

”God bebyggd miljö” är ett av de 16 nationella miljökvalitetsmålen. Där står det att:

”Städer, tätorter och annan bebyggd miljö skall utgöra en god och hälsosam livsmiljö samt medverka till en god regional och globalmiljö. Natur- och kulturvärden skall tas till vara och utvecklas. Byggnader och anläggningar skall lokaliseras och utformas på ett miljöanpassat sätt och så att en långsiktigt god hushållning med mark, vatten och andra resurser främjas”. (prop. 2000/01:130)¹³

Landskapskonventionen
År 2006 fick Riksantikvarieämbetet i uppdrag av regeringen att utarbeta ett förslag till hur Europeiska landskapskonventionen kan utföras i Sverige. Konventionens syfte är att föra upp landskapet och dess betydelse på agendan i Europa samt säkerställa ”det gemensamma landskapsarvet”. Konventionen slår fast landskapets betydelse för människors välbefinnande.¹⁴

Den Europeiska landskapskonventionen definierar landskap som ”Ett område sådant som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer”¹⁵

Stockholms översiktsplan 1999
Stockholms översiktsplan antogs av kommunfullmäktige år 1999. Enligt PBL ska alla kommuner ha en översiktsplan. De ska ge vägledning för beslut om användningen av mark- och vattenområden samt om hur den byggda miljön ska utvecklas och bevaras. Översiktsplanen är inte bindande för myndigheter och enskilda.¹⁶

I översiktsplanen kan man läsa att Stockholms folkmängd ökar, att innerstadsboende är eftertraktat och att alla inte får plats i innerstaden. Bland annat därför är stadsbyggnadsstrategin att bygga staden inåt.

Strategin kan sammanfattas i fem punkter:

1. Återanvänd redan exploaterad mark och spara värdefulla grönområden
2. Utveckla det halvcentrala bandet och gör om de äldre industriområdena till stad
3. Utveckla tyngdpunkter i ytterstaden
4. Bygg i goda kollektivtrafiklägen
5. Komplettera för lokala behov¹⁷

Stockholms byggnadsordning utgör en del av Stockholms

översiktsplan 99. Den ger vägledning för hur plan- och

bygglagens allmänna regler ska tillämpas när Stockholm förnyas.

Byggnadsordningen är enbart vägledande och det enskilda ärendet prövas först juridiskt mot plan- och bygglagen. Byggnadsordningar har gällt i Stockholm sedan 1725.¹⁸

Byggnadsordningen beskriver generellt sett Stockholms karaktär och historia och ger ett förhållningssätt till hur staden ska utvecklas. Riktlinjer beskriver hur man ska ta hänsyn till stads- och landskapsbild, natur- och kulturvärden, byggnaders egenart och helhetsverkan samt miljömässiga värden.¹⁹

Stockholms Grönkarta tar utgångspunkt i Stockholms översiktsplan 1999. Den har ingen rättsverkan men den utvecklar och preciserar översiktsplanens redovisning av grönsstrukturen. Grönkartan tar upp värden både i de stora friområdena och i den lokala grönsstrukturen inne i stadsdelarna, på allmän mark och kvartersmark.²⁰

I Stockholms Grönkarta, Sociotophandboken och Parkprogrammet (som alla är dokument utfärdade av Stockholms Stad) kan man utläsa att:

- Bostadsnära friytor på kvartersmark och/eller allmän mark om minst 1 ha bör finnas inom 200 m från bostaden. Genom kvartersparken som t ex park- och naturkvarter, stråk, strandpromenader, kajparker, parktorg och täppor. De bör ha bra lokalklimat och bullernivå < 55 dB(A) samt fungera för lek, promenader, avkoppling och samvaro. Trafikbarriär är 3000 fordon/dygn enligt grönkartan.
- Parker, parkstråk och närnatur på en sammanhängande yta av 5 ha bör vara tillgänglig inom 500 m från bostaden.. Genom stadsdelsparken som t ex naturparker, landskapsparker, bergsparker och stadsparker. De bör ha bra lokalklimat och bullernivå < 55 dB(A) samt fungera för lek, motion, avkoppling, samvaro och evenemang. 5000 fordon/dygn är en barriär, enligt grönkartan.

- Större naturområden för friluftskreation (50 ha eller större) bör nås inom 1000 meter. De bör ha en bullernivå < 45 dB(A) och ett i övrigt varierat natur och kulturlandskap. Här räknas delvis stora vattenområden. Samtliga ytor bör vara lämpade för vardagsrekreation och naturupplevelser, ha ett bra lokalklimat och helst hänga samman genom trafikskyddade och väl gestaltade parkstråk. Ur ekologisk synvinkel bör förbindelsestråk mellan grönområden vara breda och knyta samman omkringliggande biotoper vilket även är av värde för människor.²¹

Stockholms Parkprogram – ”God parktillgång”

Stockholms parkprogram är ett handlingsprogram för utveckling och skötsel av Stockholms stads park- och naturmark. Parkprogrammet godkändes av kommunfullmäktige år 2006.²²

I parkprogrammet kan man läsa om:

- God park- och naturtillgång där det står om värdetäthet och tillgänglighet:

Värdetäthet betyder att inom 200 m från bostaden ska man ha tillgång till: grön oas, lek, promenader, ro och sitta i solen. Inom 500 m ska man ha tillgång till: blomprakt, bollspel, folkliv, parklek och picknick. Och inom 1 km ska tillgång finnas till: bad, båtliv, djurhållning, evenemang, fiske, löpträning, odling, pulkaåkning, ridning, skridsko, skidor, skogskänsla, torghandel, vattenkontakt, vild natur, uteservering och utsikt.

Tillgänglighet beskrivs i fyra punkter; närhet som innefattar en säker väg och god orienterbarhet; offentlighet som innebär att tillträde för alla gäller; framkomlighet, dvs. tänk särskilt på funktionshindrade och sammanhållet nät för gångtrafik.

- **Hållbar park- och naturmiljö** med underrubrikerna ekologi och ekonomi:

Ekologi innebär att man ska tänka på; *biologisk mångfald* med många biotoper och arter; *kretslopp* som LOD, kompostering, odling och stadsjordbruk; *miljö*, dvs. en ren och syrerik stadsluft, giftfri mark och växtlighet och *sammanhållen struktur* med ”gröna kilar”.

Ekonomi som innebär; *hållbarhet* i markbyggnad, material, växter och god skötselnivå; *dynamik* som förändringspotential med processer och brukarmedverkan; *stadsvärden*, dvs. skapa markvärden och främja turism och *samordning* gällande gestaltning, anläggning, etablering och skötsel.

- **Rik park- och landskapsarkitektur** med tanke på identitet och verksamhet:

Identitet är indelat i fyra underrubriker; *historia*, dvs. vårda kulturmiljöer, minnen och fornlämningar; *platsen* som bör förstärka landskapsbild och platsens identitet; *kultur* innebär att man ska utveckla landskapsarkitektur, trädgård och konst samt *trygghet och säkerhet* som är en förutsättning.

Verksamhet, dvs; *planering* som parkplaner, landskapsanalyser, MKB och lagskydd; *projekt* med nyanläggningar, förnyelser och upprustningar; *skötsel*, dvs. prioritera skötselintensiv park- och naturmark; *samarbete och dialog* mellan förvaltare och brukare.²³

Stockholms tillgänglighetsriktlinjer ”En stad för alla”

År 2010 ska Stockholm vara världens mest tillgängliga huvudstad. Det beslutade kommunfullmäktige år 1998. Stockholms gatumiljöer och offentliga lokaler ska bli tillgängliga och användbara, även för personer med funktionsnedsättning. Trafikkontorets tillgänglighetsprojekt är en del i arbetet med att uppnå stadens mål.²⁴

Varje stadsdel i Stockholm ska från år 2007 ha en tillgänglighetsplan.

Syftet är att ta reda på vilka problem med tillgängligheten som finns i stadsdelarna. Arbetet med tillgänglighetsplaner inleddes år 2002.²⁵

Referenser

¹ Rättsnätet, <http://www.notisum.se/rmp/sls/lag/19870010.HTM>

Hämtad 2008-01-28

² Boverkets allmänna råd (2006) *Boken om detaljplan och områdesbestämmelser*; Boverket

³ Rättsnätet, <http://www.notisum.se/rmp/sls/lag/19870010.HTM>

Hämtad 2008-01-28

⁴ Ibid

⁵ Ibid

⁶ Ibid

⁷ Rättsnätet, <http://www.notisum.se/rmp/SLS/lag/19980808.htm>

Hämtad 2008-01-28

⁸ Ibid

⁹ Ibid

¹⁰ Barnombudsmannens hemsida, <http://www.bo.se/Adfinity.aspx?pageid=55> Hämtad 2008-01-28

¹¹ Ibid

¹² Stadsbyggnadskontoret (2002) *God bebyggd miljö – det nationella miljökvalitetsmålet och dess tillämpning i Stockholm*, http://www.stockholm.se/files/67700-67799/file_67739.pdf

¹³ Ibid

¹⁴ Rikssantikvarieämbetet (2008) *Förslag till genomförande av den*

Stadsrum

Innan vi kan gå in på vad ett föränderligt stadsrum är behöver vi ta reda på vad ett stadsrum är. Med stadens rum menar vi de platser som är tillgängliga för allmänheten. I staden kan dessa platser delas in i gator, torget, parken och vattnet. Det "nns väldigt mycket att läsa inom detta ämne, nedan följer en sammanfattning av vår studie.

I staden "nns det olika slags platser som är till för alla. I Plan- och bygglagen (PBL) benämns de allmänna platser. En annan benämning som används för dessa platser är offentliga rum. Plan- och bygglagen anger att de allmänna platserna i staden "nns av typerna: gata, torg, park och vatten. Vidare kan man läsa att "en allmän plats är ett område som är allmänt tillgängligt och avsatt för gemensamma behov" och att "den får inte stängas av eller fastighetsindelas så att en enskild rätt uppkommer".¹

Enligt PBL ska man i detaljplanen alltid redovisa mark- och vattenanvändning. För allmänna platser gäller dessutom att användning och utformning ska framgå i planen om kommunen är huvudman. För kvartersmark och vattenområden ska användningen alltid anges.

Ordet offentlighet kommer ursprungligen från yskland och har två betydelser. Dels betyder det allmän och dels betyder det öppen eller tillgänglig. Det offentliga rummet ska alltså vara tillgängligt för allmänheten och får inte utesluta människor eller kräva prestationer av något slag.²

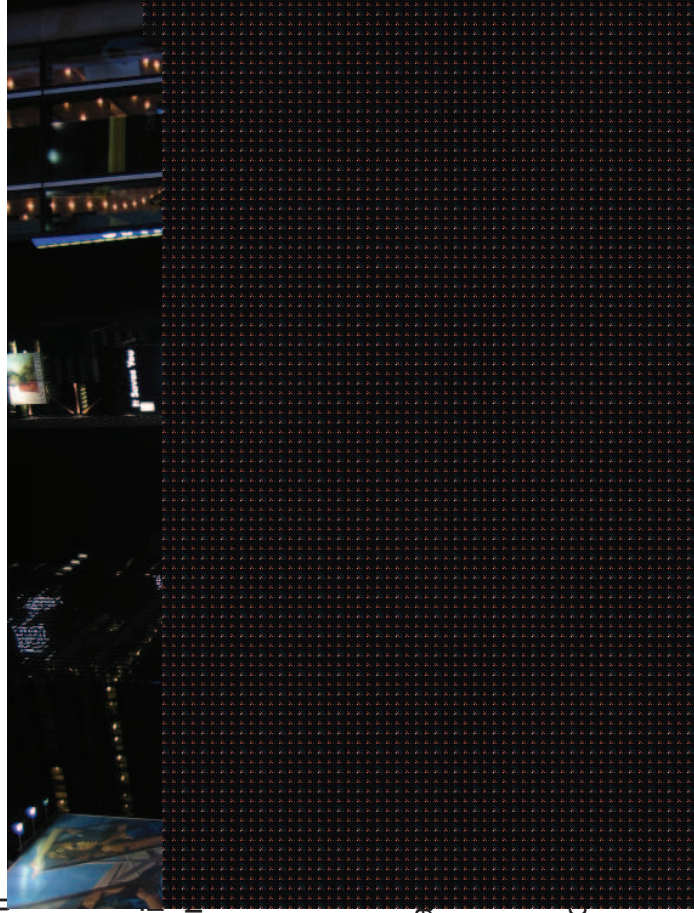
Begreppet "det offentliga rummet" kan dels innebära en rent fysisk och visuell beskrivning; ett rum som är begränsat med väggar golv och tak, dels kan det vara förknippat med sociala konventioner, symboler och rörelsemönster; en publik eller folkmassa som bildar en tillfällig rumslighet beroende av det fysiska rummet.

Gränsen mellan offentligt och privat är inte alltid knivskarp. Begreppen kan delas in i en fyrgradig glidande skala, som visar på de diffusa gränserna: offentligt, halvoffentligt, halvprivat och privat. Det halvoffentliga rummet kan vara gallerior, bibliotek eller uteserveringar dit alla har tillgång men måste betala för sig eller besöka platsen under vissa reglerade tider. Halvprivata rum är avsedda för en grupp av människor och har mer begränsad tillgänglighet, exempelvis bostadsgårdar eller trapphus.

De allmänna platserna i staden har stor betydelse för stadslivet. Historiskt sett har de varit utgångspunkt för demokratin, där de myndiga invånarna fått delge sin uppfattning i politiska frågor. Fortfarande "nns rättigheter att demonstrera och tala på offentliga platser. Det offentliga livet ger oss också en känsla av tillhörighet i

samhället. Man kan ingå i stadslivet bli sedd eller betrakta andra. Det leder till en förståelse för olika grupper av människor i samhället; unga, gamla, olika kulturella och etniska grupper. Vi får oss om olikheter och likheter. Tolerans är en oskriven regel i det offentliga livet.⁶

Enligt Sören Olsson "nns det fyra skäl till varför vi ska ha ett rikt offentligt liv. Historiskt sett har de varit utgångspunkt för demokratin där de myndiga invånarna fått delge sin uppfattning i politiska frågor. Fortfarande "nns rättigheter att demonstrera och tala på offentliga platser. Det offentliga livet ger oss också en känsla av tillhörighet i samhället. Man kan ingå i stadslivet bli sedd eller betrakta andra. Detta leder till en förståelse för olika grupper av människor i samhället; unga, gamla, olika kulturella och etniska grupper.

Folk- och trafikstråk, Broadway, New York.

Gatan

Enligt detaljplanebestämmelser ska gatans miljö göras tydlig. Därför har gatunätet delats upp i olika kategorier: ett huvudnät för övergripande trafik och ett mellanstadskategori och ett lokalt nät inom stadsdelar och andra begränsade områden. Gatans trafikfunktion bestäms utifrån förutsättningar som hur stort gaturum som "nns tillgängligt och omgivande bebyggelse. Det går att reglera genom bland annat maxhastighet och trafiklöde, separering av trafikslag, beläggning, plantering och belysning.

"Gatorna och deras trottoarer är de viktigaste offentliga platserna i staden."⁹

Vägnätet är i sig en viktig del av staden, men relaterar ständigt till andra stadselement. Det har karaktären av en yta samtidigt som det skapar siktelinjer och uppmuntrar rörelse. Vägarna är startpunkter för att människor ska upptäcka omvärlden.

Gatorna sammanlänkar stadens delar och används både som stråk och vistelserum. I samspel med omgivande fasader bildas gaturum, som fungerar som förlängda torg med plats för handel och möten. Centrala gator och gågator knyts samman i attraktiva stråk där många rör sig i olika årtenden.¹

Olika typer av gator kan ordnas i hierarkiska system, de strukturerar upp stadsbilden och underlättar för orientering. Gatorna planteras och breda gator understryker viktiga riktningar och förstärker perspektiven. Träden ger också ett bättre lokalklimat, renare luft och ett högre estetiskt värde. Esplanader, boulevarder, avenyer och alléer är alla trädplanterade gaturum som ofta "nns i stadens centrala stråk. De fungerar även som trafikordnare där olika trafikslag separeras och risken för olyckor minskas.²

Ett intressant gaturum har skiftande fasader, små platsbildningar, entréer och fönster mot gatans längs gatan gör att gåturen delas in i etapper, känns kortare och blir mer upplevelsrik. Platser som präglas av monoton upprepning kan man röra sig framåt men det känns inte som att man kommer någon vart.

I den täta staden kan man lockra upp strukturen och kompensera att byggnaderna står tätt genom att öka antalet gator. Med korta kvarter blir strukturen mer öppen och ler korsande gator ger människor lera vägval. Gatorna som sammanfaller leder till att spontana möten uppstår i högre grad.⁵

Torget

Torg är centrala och gemensamma stadsrum som har tillkommit under århundraden. Gestalt, miljö och funktion samverkar till torgets helhetsupplevelse och detta har genom åren förändrats till funktion och karaktär. I Stockholms byggnadsordning redovisas fem olika typer av torg, sorterade efter karaktär och funktion: Salutorg, representationstorg, noder, centrumtorg och omstigningstorg.

Salutorg är ofta en äldre plats för handel och omlastning, som Ostermalmstorg och Hötorget. Representationstorg är ofta väl gestaltade platser omgivna av monumentala byggnader, som Gustav AdolfsTorg och Slottsbacken. Noder i planmönstret bildas i mötet mellan olika riktningar i rutnätsstaden, som Odenplan, samt vid genomkorsande diagonala esplanader och boulevarder, som Karlslan. Centrumtorg började planeras under efterkrigsperioden som stadskärnor med kommersiell och offentlig service för omgivande stadsdelar, främst i ytterstadstypiska centrumtorgen "nns längs

Zucker beskriver utformningen av torg utifrån fem olika typer av arkitektoniska grepp: Det *slutna* torget som är självorienterat, det *dominerande* torget som är riktningorienterat, det *kärnformade* torget som är orienterat runt ett centrum, det *grupperade* torget som är en del i en sekvens och till sist det *amorfa* torget som är formlost och oorganiserat.²²

Parcken

I detaljplaner differentieras begreppet park i olika huvudkategorier. Park som anlagd mark skiljs från natur som icke anlagd mark och skydd som mark vilken kan innehålla skyddsplantering, bullervall, staket med mera. Vid behov särredovisas dessutom anläggningar som större bollplan, kvarterslekplats, hundrasplats etcetera.²³

Parker är ekologi, kultur, mötesplatser, hälsa och utveckling. De är ofta en del av det ursprungliga landskapet och hyser biologisk mångfald av arter och biotoper. Parcken omhändertar och visar dagvatten lokalt. De renar, ventilerar och fuktar stadsluften. Man kan se parcken som en del av stadsbilden som ger staden identitet och visar på historia och kulturarv. Den kan bevara kulturlandskap och formminnen samtidigt som den är en arena för samtida konst, konserter och teater. Som stadstrum är parcken en värdetät, offentlig och flexibel plats för möten där alla åldrar och samhällsgrupper kan träffas. Stadens invånare kan komma hit för att få ro och avkoppling, motionera eller sporta. Här kan stadslivets dynamik och förändringar få rum med naturens växande och årtidsväxlingar. Barn- och ungdomar kan leka fritt och skolor kan lära ut ekologi- och historia.²⁴

I städer finns parker i många olika former; från den välansade finparken till överbliven ”vild” natur. De kan ingå i större sammanhållna grönområden, bindas ihop av grönstråk eller ligga som avskilda öar i stadslandskapet. En del är små och ligger nära bostaden, andra är stora men ligger längre bort. Parkens karaktär bestäms på vilket sätt och hur mycket den kommer att användas.²⁵

Stadens nätverk av små och stora grönområden av olika karaktär och funktion skapar tillsammans en grönsstruktur. Grönstrukturen, bebyggelsestrukturen och trafikstrukturen är stadens byggestenar²⁶. I Stockholm består grönsstrukturen av en grön kran av naturmark och vattenytor som sträcker sig från landsbygden in mot staden.²⁷

Grönstrukturen består även av kolonitradgårdar, kyrkogårdar, sjöar, vattendrag, grönska på bostadsgårdar med mera. Som stadsbyggnadselement är grönsstrukturen avgörande för orienterbarheten och hur staden uppfattas. Den bryter upp stadslandskapet, ger identitet till staden och blir en kontrast till det byggda. Grönskan ger en lummig miljö med andra former, färger, dofter, lä skuggspel och ljud.²⁸

Folksamling i samband med fotbolls VM år 2002, Sergelstorg, Stockholm.

T-banan och de nyare inomhusstegen. *Omstigningstorg* präglas av att vara knutpunkter för kollektivtrafikpresenärer med omstigning mellan olika trafikslag. Utformningen domineras ofta av dessa funktioner på bekostnad av de samlade ytorna för den offentliga platsen, som Brommaplan, Liljeholmsplan, Gullmarsplan och Fridhemsplan.¹⁷

Användningen av torg kan anges i detaljplanen, men vanligtvis räcker det att redovisa platsen som torg. I egenskapsbestämmelser redovisas torgets disposition exempelvis för parkering.¹⁸

Man kan beskriva torget som en plats i hjärtat av ett område med hög intensitet. Vanligtvis är det avslutat av höga byggnader och av gator. Det är hårdgjort och innehåller företeelser och element som är till för att attrahera människor och att skapa förutsättningar för möten.¹⁹

Torget är en ram för mänskliga aktiviteter. Det fysiska uttrycket bygger på relationen mellan former och olika mått: På de kringliggande byggnadernas homogenitet eller variation, deras absoluta mått eller måtten relaterat till torgytan, vinkeln på de ingående gatorna och slutligen lokaliseringen av monument, fontäner eller liknande accenter.²⁰

Torgetsgolv kan variera i material, mönster, lutning och trappning. Himlen definierar torgets tak trots sin imaginära karaktär. Relationen mellan de avgränsande elementen baseras på en medvetenhet om den mänskliga skalan. Utformningen av varje enskilt torg grundas också i förutsättningar som topografi, klimat och rådande stilideal.²¹

En grön oas mitt i den täta staden, Central Park, New York.

”De har genom tiderna tjänat som skådeplats för många viktiga händelser i nutid och historien, till vardags och fest.”²⁹

Parker har en social funktion som mötesplats och för rekreation, lek och upplevelser. De har även en kulturell funktion som bärare av bygdens historia och identitet, samt ekologisk betydelse för biologisk mångfald, gott lokalklimat och hög luftkvalitet.³⁰

Även en skapad grönska kan ge skönhetsupplevelser och naturkänslor som annars inte skulle finnas i staden. Parkerna ska ge möjlighet till såväl fysiska aktiviteter som mentala upplevelser och tillför därmed trivsel och ökad livskvalitet för stadsborna.³¹

Ett flertal vetenskapliga undersökningar visar att stockholmarna upplever friluftslivsrekreation som en grundläggande och oersättlig nytthet för ett sunt stadsliv. Mellan staden och landsbygden finns ofta en randzon av natur. Den är betydelsefull för stadsmänniskornas rörliga friluftsliv och stadens biologiska mångfald.³²

Vattnet

För vattenområden ska användningen alltid anges i detaljplanen enligt PBL. Avsikten med denna bestämmelse är att avgränsa vattenområden från landområden och att trygga vattnets användbarhet.³³

Människor har genom alla tider sökt sig till vatten. Attraktionen till vattenspeglar, vågorna eller det öppna havet lockar till sig alla olika kulturer och folkslag. Vi har ett behov av vatten som näring

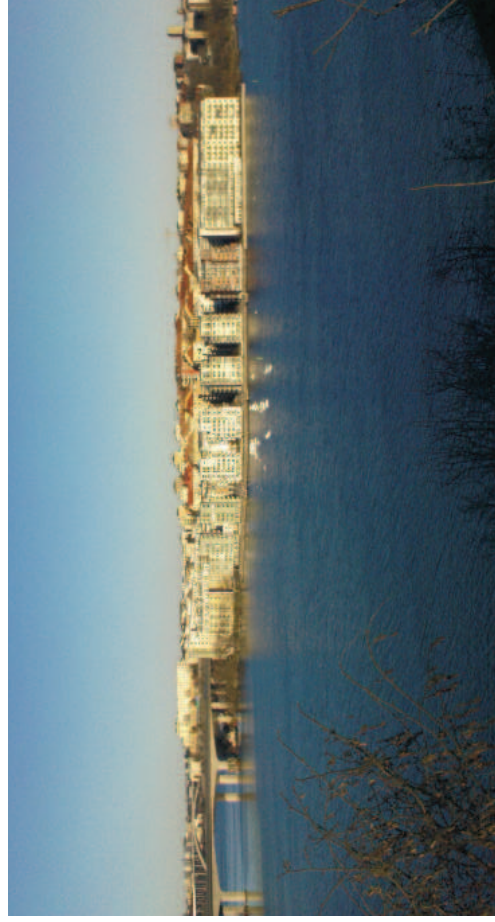
och använder det för transporter, bevättning eller för att utvinna energi. Historiskt har vattennära marker varit strategiska platser ur försvarssynpunkt och för handel. Därför har städer på många håll i världen vuxit fram längs kuster, sjöar och vattendrag.³⁴

En stads vattenknutna läge är en stor tillgång för näringsliv, rekreation och upplevelser. Vättnet har betydelse ur social synpunkt, för skönhetsupplevelser, friluftsliv och annan rekreation. Det spelar även en viktig roll som livsmiljö för växter och djur.³⁵

Vatten skapar rum, ger identitet och karaktär åt platser. Förutom välbefinnande och hälsa genom ett bättre klimat ger vattnets olika rörelser, ljud och reflexer starka sensoriska upplevelser som vi bär med oss under lång tid. Vattnets estetiska värde är en annan aspekt. Dess utseende kan varieras i en mångfald av uttryck. Numera finns hydraulisk teknik, datorstyrning och laserteknik som hjälpmedel för att skapa nya estetiska och arkitektoniska värden med vatten.³⁶

Stockholms vattenlandskap har tre arkipelager: Mälrararkipelagen, innerstadens vattenrum och Saltsjöns övärld. Innerstadens vattenrum är ofta inramade av bebyggelse och grönska. Det finns stora vattenrum, som öppnar upp staden och ger långa siktlinjer. De små vattenrummen skär genom staden och där har man tydlig kontakt med bebyggelsen på andra sidan.³⁷

I Stockholms program för vattenarbete 2006-2015 kan man läsa att stadens vattenområden ska vara attraktiva rekreativområden för alla - Fria vattenspeglar och obebyggda stränder ska bevaras. Sammanhängande promenadstråk (utmed vatten) ska utvecklas där så är möjligt med hänsyn till naturvårdsintressen. Fiskemöjligheter ska bevaras och förbättras. Exploatering av vattenområde ska kompenseras med likvärdiga kvaliteter inom samma område.³⁸

En del av Stockholms vattenlandskap. Lilla Essingen i fonden.

Referenser

- ¹ Boverkets allmänna råd (2006) *Boken om detaljplan och områdesbestämmelser*; Boverket
- ² Ibid
- ³ Olsson, S. (1998) *Det offentliga livets förändringar*, Centrum för byggnadskultur, Göteborg
- ⁴ Ibid
- ⁵ Ibid
- ⁶ Ibid
- ⁷ Ibid
- ⁸ Boverkets allmänna råd (2006) *Boken om detaljplan och områdesbestämmelser*; Boverket
- ⁹ Jacobs, J. (1961) *Den Amerikanska storstadens liv och förfall*, Daidalos AB, Göteborg
- ¹⁰ Lynch, K. (1960) *The image of the city*, MIT Press, Cambridge MA
- ¹¹ Vägverket m fl. (2007) *Trafik för en attraktiv stad*, Edita
- ¹² Arkitektgruppen Belfrage, Engwall & Harest AB, (1982) *Gator och torg*, Markbetongföreningen, Uppsala
- ¹³ Gehl, J. (2003) *Livet mellan husene*, Arkitektens Forlag, Köpenhamn
- ¹⁴ Jacobs, J. (1961) *Den Amerikanska storstadens liv och förfall*, Daidalos AB, Göteborg
- ¹⁵ Ibid
- ¹⁶ Stockholms stadsbyggnadskontor (2001) *Stockholms byggnadsordning*
- ¹⁷ Ibid
- ¹⁸ Boverkets allmänna råd (2006) *Boken om detaljplan och områdesbestämmelser*; Boverket
- ¹⁹ Lynch, K. (1960) *The image of the city*, MIT Press, Cambridge MA
- ²⁰ Zucker, P. (1959) *Town and Square*, Colombia university press, New York
- ²¹ Ibid
- ²² Ibid
- ²³ Boverkets allmänna råd (2006) *Boken om detaljplan och områdesbestämmelser*; Boverket
- ²⁴ Markkontoret (2006) *Stockholms parkprogram*, Stockholms stad
- ²⁵ Tallhage, Lönn, I. (1999) *Gröna områden i planeringen*, Boverket
- ²⁶ Ibid
- ²⁷ Miljöförvaltningen Stockholm Kapitel 8 Natur och rekreation (2006) *Hjälpreda för miljöfrågor i stadens planering*, http://www.stockholm.se/upload/Fackforvaltningar/Milj%C3%B6f%C3%B6rvaltningen/Dokument/pdf/mkb/8_natureorekreation_06.pdf Hämtad 2008-01-28
- ²⁸ Boverket (1994) *Stadens parker och natur*
- ²⁹ Ibid
- ³⁰ Tallhage, Lönn, I. (1999) *Gröna områden i planeringen*, Boverket
- ³¹ Ibid

³² Miljöförvaltningen Stockholm Kapitel 8 Natur och rekreation (2006) *Hjälpreda för miljöfrågor i stadens planering*,

http://www.stockholm.se/upload/Fackforvaltningar/Milj%C3%B6f%C3%B6rvaltningen/Dokument/pdf/mkb/8_natureorekreation_06.pdf Hämtad 2008-01-28

³³ Boverket (2006) *Boken om detaljplan och områdesbestämmelser*

³⁴ Breen, A., Rigby, D. (1996) *The New Waterfront- A Worldwide*

Urban Success Story, Thames and Hudson

³⁵ Mann, R-B. (1998) *Ten trends in the scontinuing renaissance of urban waterfronts*, Landscape and urban planning, nr 16, Elsevier Science Publishers B. V.

³⁶ Movium (2007) *Inte bara vatten*, 2007-09-12, Sveriges

lantbruksuniversitetet

³⁷ Stockholms stadsbyggnadskontor (2001) *Stockholms*

byggnadsordning

³⁸ Miljöförvaltningen Stockholm Kapitel 8 Natur och rekreation (2006)

Hjälpreda för miljöfrågor i stadens planering,

http://www.stockholm.se/upload/Fackforvaltningar/Milj%C3%B6f%C3%B6rvaltningen/Dokument/pdf/mkb/8_natureorekreation_06.pdf

Hämtad 2008-01-28

Människan i staden

Den här delen i källstudien handlar om människors behov, vanor och önskemål och hur de tar sig uttryck i det offentliga stadsrummet. Stadens invånare består av individer med egenheter, men också av grupper av kollektiva viljor. Stadsrummens utformning och funktion har en ambition att anpassas till dessa brukare, både vad gäller grundläggande behov och tillfälliga trender.

Alla människor är olika. Deras behov och intressen skiftar utifrån bland annat ålder, kulturell bakgrund och ekonomiska förutsättningar. Det medför att användandet av stadens offentliga rum varierar från person till person. Människor förändras dessutom över tiden. Parker, gator och torg utnyttjas av invånarna på varierande sätt i olika situationer och skeden i livet.¹

Det är inte lätt att gruppera olika aktiviteter med särskilda brukargrupper. Alla brukargrupper efterfrågar ett brett register men beroende på var i livscykeln man befinner sig förändras attraktiviteten av de olika aktiviteterna.² (Se bilaga 2 för Sociotopkartans indelning av brukarvärden)

Även upplevelsen av rummet skiljer sig mellan individer, men ändå kan man urskilja tendenser till likheter mellan olika grupper. Exempelvis grupper av: ålder, kön, kultur, boende, temperament och familjer. Ofta upplever människorna bara fragment av staden, en upplevelse mixad utifrån våra sinnen och erfarenheter.³

Att strukturera och identifiera omgivande miljö är en förmåga hos alla djur som kan röra sig. Många referenser används: synen av färger, former och rörelse samt andra sinnen som lukt, ljud och känsel. Att kunna bedöma sin omgivning är en förutsättning för rörligt liv.⁴

”Människors skilda preferenser och önskningar innebär att man kräver flexibilitet, möjligheter att genomföra aktiviteter på skilda sätt, såväl som tillfällen för personlig tillfredställelse”⁵

Det finns många olika smaker, färdigheter, behov, tillgångar och fixa idéer. Storstadens mångfald vilar på förhållandet att så många människor lever så tätt inpå varandra. När koncentrationen av invånare sjunker försvinner de små, unika och personliga företagen och även olika former av okommersiella verksamheter. En på ytan varierande arkitektur kan se ut som mångfald, men det är bara ett genuint innehåll av ekonomisk och social mångfald som kan skapa en ström av folk med olika tidsscheman och som därmed kan skänka staden liv under hela dygnet.⁶

En social mötesplats i en gatukorsning i Barcelona.

Sociala mötesplatser

Praktiska funktioner som ofta finns i anknytning till stadens offentliga rum som handel, service och kommunikationer bidrar naturligtvis till att människor dras dit. Men platserna har mer att erbjuda. Där kan man se och synas, där ges möjlighet för kravlösa möten.⁷

Den offentliga miljön är en arena för social kontakt som olika människor har olika behov av. ”Svaga band” är ett begrepp som innebär att människor erbjuds tillfällen till kontakter utan att tvingas till tids- eller känslomässigt krävande relationer. Det innebär att de offentliga rummen är mötesplatser som bör vara mångfunktionellt utformade för att täcka de varierande sociala behoven.⁸

Människor dras ofta till platser där andra vistas. Där det händer någonting. Jan Gehl har uttryckt fenomenet som ”en plus en är tre – minst” och att ”något händer, för att något händer”. Många vill således vistas i samma rum, men ibland göra olika saker. Samspelet mellan de olika aktiviteterna är då en förutsättning för att det inte ska uppstå konflikter i det offentliga rummet.⁹

Konflikter

När det byggs tätt kommer många människor bo på en liten yta. Det ger upphov till spontana möten och trygga offentliga miljöer¹⁰. Men den täta staden kan även göra staden trång och invånarna stressade.

I en tät kvartersstad är det särskilt aktuellt att se över olika samspel mellan brukargrupper. Konkurrenten om de offentliga platserna är hård eftersom fler människor tvingas samsas på färre och mindre ytor. Konflikter om utrymmet i den täta staden tvingar parkplanerarna att prioritera mellan olika brukargrupper: småbarn eller skejtare, närboende eller besökare, frihet (fest) eller trygghet (spritförbud). Även idrottsföreningar och friskolor kräver ytor i parkerna och gör de resterande offentliga ytorna allt trängre.¹¹

”Ibland vill man kanske ha konflikter för att visa på olikheter i det offentliga rummet.”¹²

Alla konflikter behöver dock inte vara negativa. Olikheter mellan invånarna kan skapa spänning som gör stadsrummen attraktiva. Det mångkulturella samhälle vi lever i ger exempelvis upphov till kulturkrockar, men det berikar även staden med nya upplevelser, traditioner och nyfikenhet på det annorlunda.¹³

Människor söker omväxling, spänning och kontakt. Vi uppsöker därför gärna konfliktpunkter, platser där oväntade händelser kan inträffa och oplanerade möten kan äga rum. Konflikter är på så sätt utvecklande och genererar kunskap om det annorlunda.¹⁴

Barnvagnsparkering i Vasaparken. Här fungerar det sociala samspelet.

Trygghet

Grunden för en väl fungerande stadsdel är att människor känner sig trygga på gatan bland alla främlingar. När folk blivit rädda för gatan använder de den mindre, vilket gör den ännu mer osäker. Vissa gator är trygga och har förutsättning för att skapa offentliga kontakter – ett trottoarliv. Det är där det rör sig en mångfald av människor. Folk befinner sig där i olika ärenden vid olika tider och det finns både användare och betraktare. Dessa trygga gator har tre huvudegenskaper: De har tydliga gränser mellan offentliga och privata rum. Det måste finnas ögon på gatan från byggnaderna omkring som håller koll. Till sist måste gatorna användas kontinuerligt för att de ska vara intressanta att hålla ögonen på.¹⁵

För att människor ska känna trygghet har den fysiska miljön stor betydelse. En plats med identitet och innehåll lockar till sig människor och ger liv åt platsen¹⁶. En städad miljö gör att man känner sig lugn och trygg. Är det däremot skräpigt och ostädat kan man känna en viss oro och miljön kan upplevas som skrämmande.¹⁷

Statyerna i Frognerparken, Oslo, skapar identitet.

Identitet

Människorna skapar sin identitet i relation till tiden och rummet. Den omgivande miljön påverkar alltså människan, men människan präglar också sin omgivning. Stadens själ byggs av invånarnas liv och handlingar. Det unika i varje stad skapar identiteten. Det kan exempelvis vara en gågata, torghandel eller vatten i form av hav, å eller sjö.¹⁸

Identiteten skapas också ur platsens historia, naturliga förutsättningar och klimatet. Stadens byggnader, gator, torg och parker ger kontinuitet och skapar samband som gör att invånarna känner igen sig, trivs och känner sig trygga. Orienterbarheten underlättas om stadsbilden varierar av olika starka karaktärer. Kulturarvet, som vi lever mitt i, ger oss mening och ett historiskt sammanhang. Identiteten ger staden en attraktionskraft som lockar till sig nya företag och invånare.¹⁹

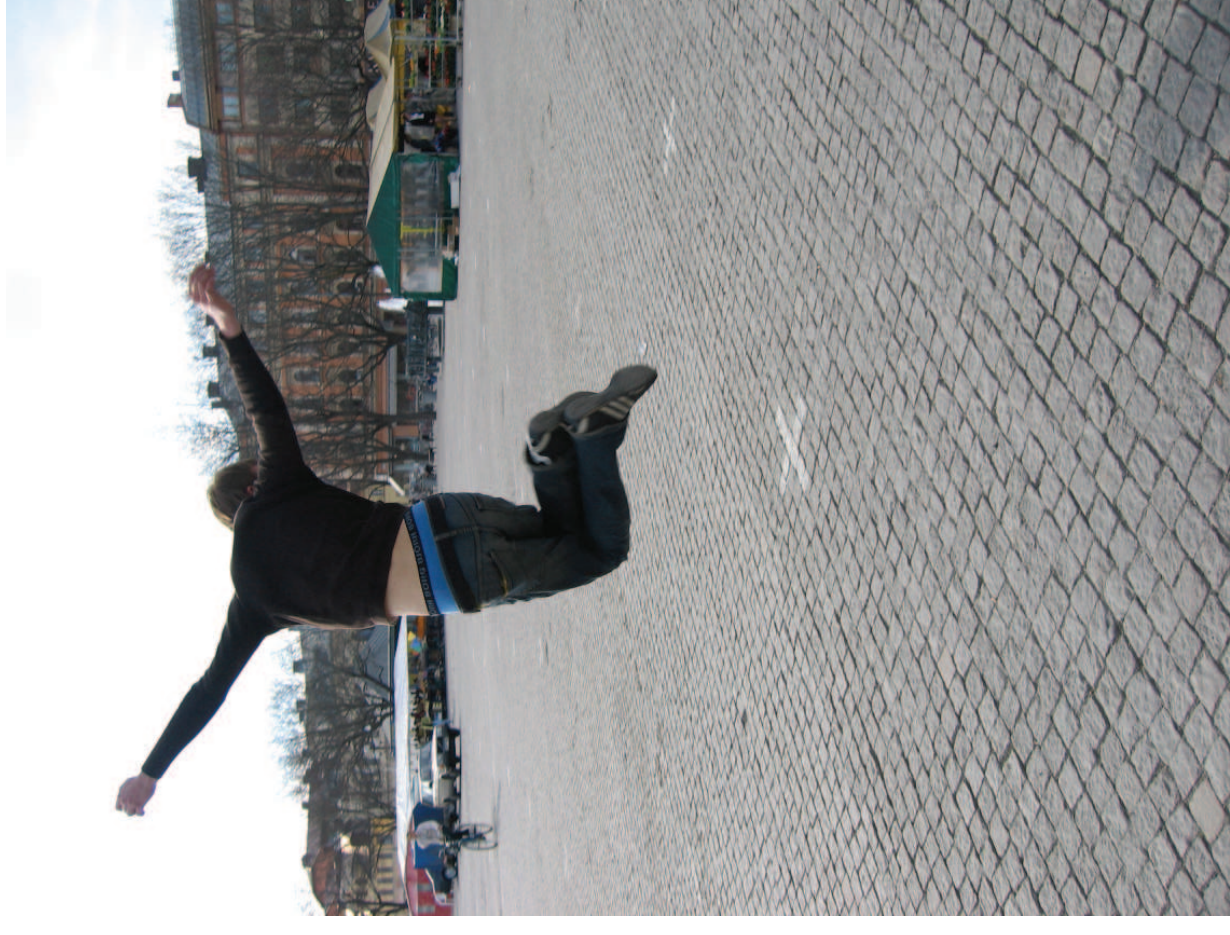
Folkhälsa

Närheten till grönska med många kvaliteter är ett grundläggande behov som har stor betydelse för människors hälsa och livskvalitet.²⁰ Välbefinnande tas upp av den svenska lagstiftningen i flera styrande dokument. Bland annat lyfter regeringen fram att människor ska ha tillgång till natur- och kulturmiljöer med ett rikt växt- och djurliv, så att det bidrar till en god folkhälsa, i miljö kvalitetsmålet om biologisk mångfald (Prop. 2004/05:150). År 2003 fastställde också riksdagen mål för folkhälsan som betonar närmiljöns betydelse. Några av målen var ”Ekonomisk och social trygghet”, ”Sunda och säkra miljöer och produkter” och ”Ökad fysisk aktivitet”.²¹

Det finns tre viktiga faktorer att tänka på när man planerar stadens uterum för människors välbefinnande: sociala, fysiska och mentala aktiviteter. Att kunna se, synas och mötas är sociala värden. Möjlighet till motion uppfyller behovet av fysisk aktivitet. Den mentala upplevelsen kan ges tillfredställelse i miljöer som tillåter stillhet och avkoppling. Den sistnämnda faktorn skiljer sig dessutom från de övriga två eftersom det är en känsla. Man kan få mental tillfredställelse genom att utöva sociala eller fysiska aktiviteter, men inte tvärtom.²²

Promenader, vandringar och jogging är de former av fysisk aktivitet som flest svenskar utövar. Aktiviteter som flest svenskar vill utöva är långpromenader, cykelturer och skogsutflykter. Grönområden är väl lämpade för dessa aktiviteter.²³

I grönområdena finns upplevelser som bidrar till människors välbefinnande som skönhet, levande och växande material, årstidsväxlingar, möjlighet att se och bli sedd, möjlighet till kravlösa möten, stillhet och avkoppling, frisk luft, möjlighet till lek, spel och rekreation och utrymme för upptäckarglädje och fantasi. Alla är de upplevelser som efterfrågas av stadsborna. Deras önsningar kan delas

Ökad fysisk aktivitet är ett av målen för folkhälsan i Sverige.

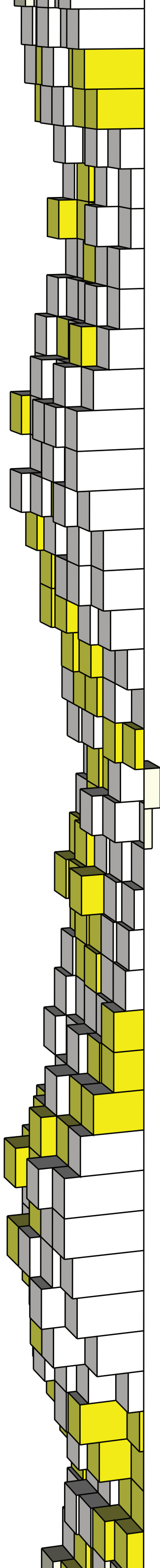
in i åtta typer av park- och naturmiljöer: den vilda, attrikedomens rofylldheten, skogskänslan, festparken, prydnadsvärdet, lekvänligheten och idrotten.²⁴

Storlek, form, och läge är på olika sätt avgörande för vilka funktioner en plats kan innehålla. Vissa funktioner är därför svåra att finna på samma plats, de finns sällan eller aldrig i samma miljö som andra. Sociotopkartan ger exempel på sådana värden: vild natur, folkliv, ro, bollspel, djurhållning, evenemang, skogskänsla och torghandel. Bredare kvaliteter, som är lättare att blanda med andra, är exempelvis: kulturmiljö, landform, blomprakt, grön oas, lek, picknick, utsikt, promenader, skridskoåkning och vattenkontakt.²⁵ (Se bilaga 2 för alla sociotopvärden)

Referenser

- ¹ Boverket (2004) *Stadens parker och natur*
- ² Stockholms stadsbyggnadskontoret, Gatu- och fastighetskontoret (2002) *Sociotopkarta för parker och andra friytor i Stockholms innerstad – om metoden, dialogen och resultatet*
- ³ Lynch, K. (1960) *The image of the city*, MIT Press, Cambridge MA
- ⁴ Ibid
- ⁵ Boverket (1994) *Stadens parker och natur*
- ⁶ Jacobs, J. (1961) *Den Amerikanska storstadens liv och förfall*, Daidalos AB, Göteborg
- ⁷ Berglund, U., Jegeby U. (1998) *Stadsrum människorum – att planera för livet mellan husen*, Byggforskningsrådet, Västerås
- ⁸ Ibid
- ⁹ Gehl, J. (2003) *Livet mellan husene*, Arkitektens Forlag, Köpenhamn
- ¹⁰ Jacobs, J. (1961) *Den Amerikanska storstadens liv och förfall*, Daidalos AB, Göteborg
- ¹¹ Ståhle, A. (2004) *Grönare framtid*, Arkitektur nr 3 2004
- ¹² Mårten Setterblad (Muntligt, dec. 2007) Landskapsarkitekt, Nyréns
- ¹³ Ibid
- ¹⁴ Armstberg, K-O., Bergström, I. (2001) *Åtta postulat om planering som livsmiljö*, Formas
- ¹⁵ Jacobs, J. (1961) *Den Amerikanska storstadens liv och förfall*, Daidalos AB, Göteborg
- ¹⁶ Boverket (2004) *Stadens parker och natur*
- ¹⁷ Boverket (2007) *Landskapets upplevelser – vilka är de och var finns de?*, http://www.boverket.se/upload/publicerat/bifogade%20filer/2007/landskapets_upplevelsevarlden_vilka_ar_de_och_var_finns_de.pdf Hämtad 2008-02-28
- ¹⁸ Berntsson, V. (2002) *Stadsplanera istället för trafikplanera och bebyggelseplanera*, Boverket
- ¹⁹ Ibid
- ²⁰ Boverket (2004) *Stadens parker och natur*
- ²¹ Statens folkhälsoinstitut (2003) <http://www.regeringen.se/content/1/c4/12/59/ce6a4da9.pdf> Hämtad 2008-01-29
- ²² Olson, H-E. (2005) *PM – Folkhälsa eller välbefinnande*, Institutet för fritidsvetenskapliga studier, 2005-03-09
- ²³ Schantz, P. (2003) *Fysisk aktivitet och hälsa kräver goda miljöer*, Svensk idrottsforskning nr 1 2003
- ²⁴ Boverket (2004) *Stadens parker och natur*

- ²⁵ Stockholms stadsbyggnadskontoret, Gatu- och fastighetskontoret (2002) *Sociotopkarta för parker och andra friytor i Stockholms innerstad – om metoden, dialogen och resultatet*

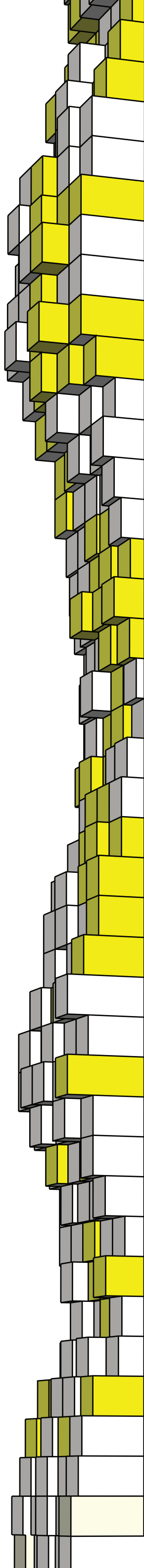

5 Diskussion – Föränderliga stadsrum

Den här delen i examensarbetet bygger på källstudien och först här introducerar vi begreppet föränderlighet. Vi diskuterar vad föränderliga stadsrum är och reder ut och bryter ner begreppet i mindre delar: flexibilitet, dynamik och interaktivitet.

Kapitlet omfattar även en generell fallstudie där 10 stadsrum i Stockholm och Köpenhamn diskuteras utifrån begreppet föränderlighet.

Diskussionskapitlet är, som namnet avslöjar, av mer analyserande karaktär än tidigare avsnitt. Här blandas våra egna intryck från exkursioner och intervjuer med inlästa resonemang.

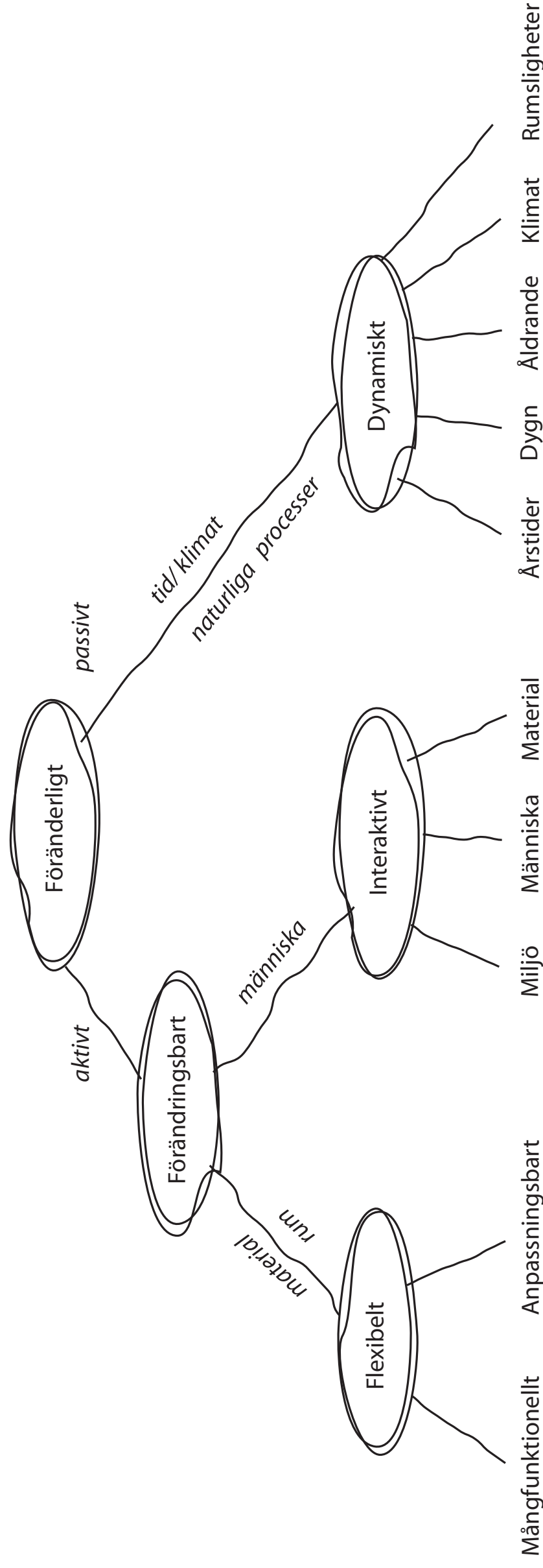
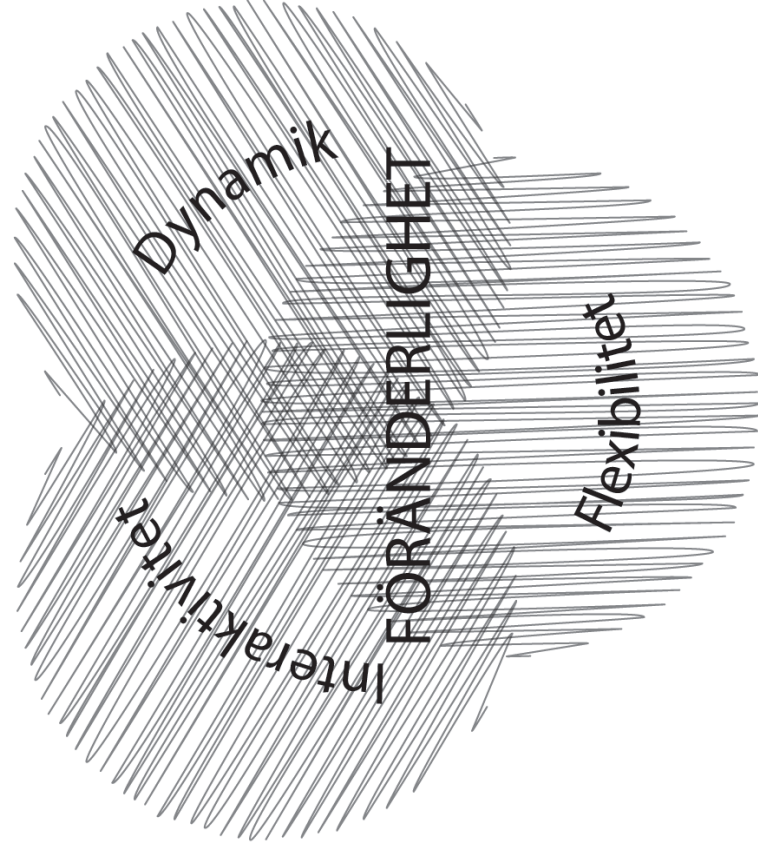
Begreppet föränderlighet

För att reda ut vad ett föränderligt stadsrum är har vi försökt att bryta ner begreppet i mindre hanterbara delar. Vi har urskiljt tre olika typer av föränderlighet: Flexibilitet, dynamik och interaktivitet, men även de kan i vissa fall flyta ihop och gå in i varandra. I det här kapitlet försöker vi reda ut vad föränderlighet kan innebära för landskapsarkitekturen. Går det att öka kvalitén på stadsrum och göra dem mer intressanta och attraktiva med föränderlighet som redskap?

Föränderlighet är ett komplext begrepp. Motsatsen till begreppet är *bestående* och synonymmer är: skiftande, rörlig, variabel, flexibel, omväxlande, obeständig, ovaraktig och inkonstant.¹

Begreppen flexibilitet, interaktivitet och dynamik beskriver alla olika former av föränderlighet. Begreppen är emellertid inte absoluta utan kan flyta in i varandra enligt figuren till höger. De underlättar ändå förståelsen av på vilket sätt stadsrum kan förändras. Nedan visas en figur över hur begreppen är relaterade till varandra.

Dynamiska förändringar sker passivt med tiden, klimatet och naturliga processer som drivkrafter. De är alltså *oberoende av mänsklig aktivitet*. Däremot är flexibla och interaktiva förändringar aktiva eller förändringsbara. Med det menar vi att förändringen aktiveras av människan. En interaktiv förändring *kräver mänsklig påverkan*. Flexibla rum och material är visserligen mångfunktionella och anpassningsbara i sig, men det *ger sig bara uttryck i samspel med människan*; då någon använder dem på olika sätt eller utvecklar funktionen efter nya behov.

Referenser

¹Swedenborg, L. (1992) *Svenska Synonymordboken*, Nordstedts Förlag AB, Norge

Flexibilitet

Flexibilitet kallas förmågan till anpassning till skilda situationer¹. Synonymer till begreppet flexibel är: böjlig, smidig, anpassbar, variabel, mångsidig, (lätt)rörlig och föränderlig². När någonting är flexibelt kan det på ett lätt sätt anpassas efter omständigheterna³. När vi översätter begreppet till vad som är flexibelt inom landskapsarkitekturen tänker vi dels på mångfunktionalitet och dels på anpassningsbarhet.

Exempel på flexibilitet som mångfunktionalitet skulle kunna vara en möbel som kan användas på fler än ett sätt eller ett stadsrum som fungerar för flera aktiviteter. Något som har flera funktioner har alltså också en flexibel användning. En stadsstruktur kan vara mer eller mindre flexibel, likaså en plats i staden och en möbel på platsen.

Stadsrum kan vara mer eller mindre anpassningsbara. Vissa platser har sett likadana ut under en väldigt lång tid medan andra måste rivas och byggas om för att bättre lämpas efter nya behov. Vi har nämnt de första som tidlösa stadsrum. De har en skepnad som kan överleva i århundraden trots att användningen av platsen förändras. Med det resonemanget har de tidlösa stadsrummen en flexibel utformning. De platser som behöver omgestaltas kan efter samma resonemang anses som oflexibla eller gestaltade efter en ”trendfluga”. I de tidlösa stadsrummen kan trenderna komma och gå utan att påverka utformningen av platsen.

Ett flexibelt stadsrum skulle kunna användas på olika sätt men också med enkla medel gå att förändra efter behov. Vid utrustningen av Sønder Boulevard i Köpenhamn använde sig landskapsarkitekterna av ett flexibelt rutnätssystem i gestaltningen, där varje ruta bildar ett rum med egen funktion. Boulevarden innehåller alltså ett flertal funktioner och dessutom är varje ruta lätt att förändra karaktär på utan att gå ifrån platsens helhetsgrepp.⁴

Stadens offentliga rum har många olika funktioner, ofta flera samtidigt: rörelse, byte av trafikslag, avkoppling, handel, måltider, möten, kultur, nöjen, konstupplevelser, idrott och lek.⁵

Flexibla gator

Ett nätverk av gator bygger upp städer. En tydlig hierarki i infrastrukturen underlättar för orienteringen och utmärkande gator kan bli till länkar mellan viktiga platser. Om det finns flera vägval har man möjligheten att själv bestämma vilken typ av sträcka man vill röra sig längs. Det kan till exempel vara värt att ta en omväg om den innehåller intressanta föremål eller känns tryggare.⁶

Med en flexibel utformning möjliggörs andra aktiviteter förutom den primära funktionen gator har som passage. Gaturummen kan utvecklas och fyllas av mera mänsklig aktivitet om biltrafiken anpassas till människors krav på rörelse och vistelse. På breda trottoarer kan man leka eller så kan de vara attraktiva platser för uteserveringar. Mittrimsan på esplanader kan användas till annat än promenadstråk, exempelvis för att spela basket på. Vill man inte separera trafikanterna åt kan man blanda dem i ett så kallat shared space.

Trottoarer som är 9-10 meter breda tillåter nästan vilka typer av spontan lek som helst. Barmen leker på många olika sätt: plaskar i vattenpölar, ritar med krita, hoppar rep, åker rullskridskor, spelar kula, släpar ut leksaker, pratar, byter samlarkort, spelar boll, går på styltor, dekorerar lådbilar, plockar isär barnvagnar, klättrar på räcken och springer fram och tillbaka. Ungdomar är mindre fysiska de: hänger tillsammans med andra, kollar in folk, flörtar, pratar med andra, retas och skojar.⁷

Så breda trottoarer som 9-10 meter finns dock inte i Stockholm. Odengatan har en bred trottoar, men den är bara 6 meter. Här utesluts emellertid lek på grund av den hårda trafiken, men det finns gott av uteserveringar och handlare tenderar att ställa ut varor utanför sina butiker.

En **esplanad** är en gata som är trädplanterad i mitten och har enkelriktade körbanor på ömse sidor. Uppdelningen av körbanorna gör det lättare för fotgängare att korsa gatan. Andra fördelar med en esplanad är att parkfunktioner kan föras in i mitten av gatan och att gatan på så sätt blir mer mångfunktionell. Exempelvis kan mindre lektytor, sittplatser, gång-, cykel- och skidspår rymmas i mittstråket. Även växtligheten mår bättre av att få en större planteringsyta och trädraderna ger en tydligare rumskänsla till gatan. Breda trottoarer och ett grönt stråk i mitten ger förutsättningar för ett urbant liv för utevistelse: flanera, uteserveringar med mer. Nackdelar för stadslivet är att en esplanad delar upp gatan i olika rum som ”lever sitt eget liv” och att om gatan är folktom kan den upplevas ödslig.⁸

Shared space är en utvecklig av gatornas funktion där alla trafikanter blandas samtidigt, man skulle på svenska kunna kalla fenomenet för blandtrafik. Biltrafiken integreras med andra mänskliga aktiviteter. Inga skyltar, ljussignaler eller barriärer styr rörelsen. Beteendet bestäms istället av sociala och kulturella normer. Man kan se det som ett demokratiskt sätt att låta befolkningen själva ta ansvar för sina handlingar. Det är emellertid viktigt att man får ner hastigheten till under 20 km/h i ett shared space för att bilarna ska kunna samspela med barns, äldres och funktionshindrades rörelser. Gaturummen kan utvecklas och fyllas av mera mänsklig aktivitet - om biltrafiken anpassas till de gåendes krav på rörelse och vistelse.⁹

Shared spaces utgår från en ömsesidig respekt och ögonkontakt mellan trafikanterna. Ett samspel som enligt undersökningar minskar olyckor och ökar framkomligheten. Stadsrummet blir dessutom mer mångfunktionellt, vilket går helt i linje med det rådande tätta och funktionsblandade stadsbyggnadsidealet.¹⁰

Norrköpings kommun var tidigt ute då man rustade upp sitt ”Skvallertorg” till ett shared space. Skvallertorget är en vägorkning och knutpunkt som har förändrats mycket under de senaste hundra åren. Förr var det industriarbetarna som gick över rummet till och från sina arbetsplatser. Efter nedläggningen av fabriker tog bilarna över platsen till dess att en högskola inrättades i de gamla industrilokalerna och studenterna gav sig in i leken. Korsningens historia av knutpunkt stod i fokus när man började planera för dess omgestaltning. Lösningen var att återge platsen sitt värde som vardagsrum där alla har tillträde på samma villkor. Stenläggningen och möbleringen signalerar emellertid tydligt att det är gånghastighet som gäller. Skvallertorget modernisering fick vackra vägars pris 2004 för att ha utvecklats från en ren trafikplats till ett rum för stadsliv.¹¹

På en **gågata** förekommer det betydligt fler aktiviteter än på en vanlig trafikerad gata. Handeln är gågatans livsnerv, men när bilarna försvinner kan även sociala aktiviteter utföras utan att man blir störd av buller, höga hastigheter och avgaser. Social rekreation, i form av en pratstund på en parkbänk eller i ett gathörn, kan förekomma samtidigt som man upplever livet och rörelsen omkring. Kulturella aktiviteter, som evenemang och utställningar, kan äga rum på en gågata och här har man chansen att nå ut till en bred publik.¹²

Flexibla torg

Torg ska fungera både till vardags och fest. Här är det naturliga centrumet, stadens knutpunkt, där centrala gator möts och där många rör sig. Torgen har alltid använts för varierade funktioner. De är nödvändiga platser för: möten, marknader, samlingar, kampanjer och manifestationer¹³. Torg kan ha karaktär av: handel, fritidsaktiviteter, trafikplats, förplats till monumentala byggnader, lummig park, stramt och stadsmässigt, livligt eller lugnt, människor eller bilar.¹⁴

I examensarbetet *Vad gör ett bra torg* bra skriver Thorbjörn Andersson om olika torg klassificerade efter funktion. Fem typer presenteras: handelstorget, centraltorget, trafikplatsen, monumentalplatsen och behovet av det så kallade parktorget¹⁵.

Handelstorget beskrivs som ett torg för handel och marknader. Förr, en plats där handelsmän möttes för att skapa konkurrens och stimulera omsättningen. *Centraltorget* fungerar i sin tur som stadens mittpunkt, samlings- och mötesplats. Aktivitet och kontakt är nyckelord för centraltorget och ingen annanstans kan man följa stadens liv som här.

Trafikplatsen är sådana torg som är avsedda för trafik och parkering. På grund av buller, riskfylldhet och dominansen av bilar fungerar de inte som till exempelvis mötesplatser. Trafikplatser används inte av andra än de som färdas där. *Monumentalplatsen* har en konstnärlig och/eller ideologisk funktion som aldrig uppstått naturligt, utan skapats. Det är stadens stolthet där utformningen snarare än funktionen karaktäriserar stadsrummet. Andra människors närvaro är inte nödvändig för upplevelsen av platsen. Sist beskrivs det växande behovet av ett nytt slags torg – *parktorget*. Allteftersom staden växer förlorar vi den dagliga kontakten med mark, luft, vatten och växtlighet. Därmed behöver vi ta in naturen mitt i stenstaden för att rena luften. Skapa funktion, karaktär och egenart.¹⁶

Torg kan alltså delas in efter funktion eller karaktär. Det mest flexibla i en stad anser vi vara en mångfald av de olika typerna av torg. Att ranka dem var för sig utefter vilket som är mest flexibelt är dock inte lätt. Trots det anser ett flertal arkitekter att torg bör vara flexibla. Vad vi frågar oss är *vad gör ett flexibelt torg flexibelt?*

Att inte ställa saker i vägen för uträglade rörelsestråk är en fysisk aspekt av vad som gör ett torg flexibelt. Camillo Sitte beskriver det så här:

Till den antika regeln att ställa monument längs platsernas sidor fogar sig en mera allmän, medeltida och nordlig åsikt: Monument som i synnerhet torgrunnar ska placeras på ur trafiksynpunkt döda delar av torgen.¹⁷

Ett torg som möjliggör ett flertal aktiviteter och som tilltalar olika människor anser vi också vara flexibelt. Andersson beskriver det på ett bra sätt sitt examensarbete:

Torget ska ge utrymme åt olika aktiviteter. Vi ska kunna välja. Torget ska tilltala olika personer och olika sysselsättningar. För exempelvis den skiftesarbetande ska torget vara intressant även sent på kvällen.¹⁸

Andersson betonar också vikten av att form och funktion kopplas ihop. Torg byggda efter ett specifikt program riskerar att bli kraftlösa när innehållet ändras. Att acceptera nya funktioner i gamla miljöer kan även skapa tveksamhet hos människorna. Osäkra torg ställs i motsats till torg som genom karaktär och egenart ger staden struktur och klarhet. För att motverka kraftlösa torg måste utformningen göras flexibel och möjlig att anpassa efter nya förutsättningar.¹⁹

Paul Zucker beskriver torget som en levande organism som förändras med stadens socioekonomiska och tekniska förhållanden. Upplevelsen av torget kan förändras, dels fysiskt genom att byggnader eller ytor modifieras, dels mentalt genom att tolkningen av rumsligheter utvecklas över generationer.²⁰

Ett flexibelt torg bör därmed på ett lätt sätt kunna anpassas till nya förutsättningar så att form och funktion samspelar på bästa sätt. Torgen kan förändras dels genom omvandling och utveckling rent fysiskt, dels om upplevelsen av dem förändras och omtolkas. På så sätt kan de flexibla torgen aldrig bli helt färdiga, utan kan alltid utvecklas.

Någonting som noterades redan för över 20 år sedan var att samma torg ofta hade två eller flera funktioner samtidigt: Norrmalmstorg i Stockholm som än idag är både centraltorg och trafiktorg eller Stortorget i Malmö som är ett monumentaltorg och trafiktorg. Flera funktioner på samma torg kan även förekomma tidsförskjutet. Ett torgs tidigare funktion som exempelvis trafiktorg kan förändras till handelstorg över tiden.²¹

Utifrån de indelningar av torg som beskrivs ovan har vi försökt att analysera typerna var för sig med fokus på flexibilitet:

Handelstorg är till utformningen vanligtvis hårdgjorda och har få fasta element för att få plats med torgstånd och för att klara av den hårda belastningen av många människors trampande fötter. Dagtid är funktionen relativt ensidig. Det är handel som dominerar och andra aktiviteter är underordnade. Men utformningen är flexibel eftersom man lätt kan flytta på torgstånden och byta aktivitet. Kvällstid möjliggörs dessutom andra aktiviteter då handeln upphör tills nästa morgon. Handelstorg är livliga torg för människor.

Trafiktorg domineras av bilar eller bussar. Dessa torg kan utgöra parkeringsplatser eller vara torg som korsas eller kantas av en eller flera bilvägar. Enligt PBL får bilar köra på torg. Trafiktorgens funktion är dock ensidig. Huvudmålgruppen är bilburna medborgare eller kollektivtrafikanter och de lämpar sig inte för exempelvis möten.

Torg med lummig parkarkaraktär är någonting som funnits länge och som numera fått ett smeknamn: parktorg. Dessa lämpar sig vare sig för handel eller trafik. Dels eftersom de är ömtåliga med växter och dels för att de har fasta element som står ”i vägen” för handel och bilar. Fördelen är det lugn torget förmedlar. Rollen som torg i klassisk mening är dock inte tydlig.

Centraltorg skulle kunna beskrivas som strama stadsmässiga torg och är till största delen hårdgjorda och därmed inte lika ömtåliga som ”parktorgen”. Dessa skulle med tanke på läget i staden kunna lämpa sig bra för möten, samlingar, kampanjer eller manifestationer. Centraltorgen är livliga torg med mycket rörelse.

Monumentaltorg kan vara en förplats till monumentala byggnader eller ha en monumental utformning i sig själv. I och med att utformningen snarare än funktionen karaktäriserar stadsrummet prioriteras troligtvis inte flexibiliteten.

Flexibla parker

Sven-Ingvar Andersson skriver att människan har ett ”landskapsbehov”, ett behov av att uppleva organisk växtlighet, variation och mångfald. Här ingår naturens kretslopp med rytmisk växling av årstider och växternas livslopp. Trots sin naturliga dynamik kan man även tolka det som att parkerna representerar det stabila i staden; En ursparad plats med sitt eviga spirande, växande och död.²²

I alla städer, i alla tider och kulturer, har man försökt tillfredsställa landskapsbehovet med hjälp av parker. Parkernas form och placering har förändrats enligt politiska och filosofiska idéer samt tekniska och ekonomiska resurser. Under 1900-talet har parkerna gått från att vara agrarsamhällets statusparker till industrisamhällets stadsparker och slutligen vara kommunikationssamhällets utflyktsparker.²³

Grönområdena i staden bör finnas så nära bostaden som möjligt för att undvika allt för mycket färande och bör utformas för att ge varierande landskapsupplevelser och friluftaktiviteter²⁴. Parkernas karaktär bestäms efter människornas komplexa och även motsättningsfulla behov. Beroende av vilken sinnesstämning vi befinner oss i ska naturen kunna ge oss både intimitet och storslagenhet, meditation och aktivitet samt ordning och kaos.²⁵

De parker som används flitigt brukar ha fyra yttre kännetecken:

Sinnrikhet tillåter en mångfald av aktiviteter. Parken har ett *centrum*, ett klimax som uppfattas som mittpunkten. Det finns *sollägen* men också skugga på sommaren. Till sist ska byggnader *rama in* parken och göra den till en viktig del av stadsbilden.²⁶

I storsäderna är det folkliv och variation som lockar till sig ännu mer folkliv. Livlöshet och monotoni jagar bort allt liv. En park som drabbas av någon form av funktionell ensidighet blir oundvikligen ett vakuum under delar av dagen. Om en park exempelvis bara har kontor runt omkring befolkas den endast när arbetarna rör sig till och från jobbet och under lunchen. Det finns bara en grupp i samhället som kan uppfylla en park både länge och väl. Det är de utslagna som varken har ansvar för någon familj eller bostad.²⁷

Om en park inte fylls naturligt av omliggande mångfald måste den förvandlas från en ”allmän” eller generell park till en specialiserad för att dra till sig människor. Attraktioner som lockar besökare till en park kan vara: badplatser, fiske, båtuthyrning, idrottsplaner, tivoli liknande aktiviteter, musik, teater eller museum.²⁸

Även mycket små ”parker”, som man inte ens kan träda in i, kan användas till ögonfägnad i staden. Vertikal grönska ger variation i stadsbilden: klätterväxter längs hus- och bergsväggar, balkonglådor och överblivna ytor i gatukorsningar med planteringar.²⁹

Hybrider och att erövra ny mark

När trycket är hårt på att bo och jobba i innerstaden och när Stockholms stads byggnadsstrategi är att ”bygga inåt” (trots att staden länge sågs som fullbyggd) blir arkitekterna kreativa. Vi har uppmärksammat tendenser i att ”erövra” mark på olika sätt. Det kan exempelvis handla om, dubbelanvändning, att utnyttja tak eller att bygga ut på vatten.

Hybrid, skyskrapa med gröna takterrasser, New York.

Under våra kontorsbesök (se bilaga 1) och i ett flertal artiklar bland annat en av

Alexander Ståhle har vi bekantat oss med nya uttryck som ”parktorg”, ”parkgata” och ”kajpark”. De är nya begrepp som beskriver hur ytor får dubbelanvändning. ”Hybriderna” är populära både i nyplanerade stadsdelar, där de offentliga ytorna ofta minimeras, och i upprustningsmiljöer, för att skapa en nyanda och försöka lösa gamla problem.³⁰

I Hammarby Sjöstad och Liljeholmskajen finns exempel på hur man tagit vattnet i anspråk. Bryggliknande konstruktioner sträcker sig ut på vattnet och skapar nya rum för allmänheten. Observatorium, som bryggkonstruktionen i Hammarby Sjöstad heter är ett konstverk och är en av de populäraste vistelseplatserna i stadsdelen sommartid.

I nya byggprojekt efterfrågar man ofta dubbelanvändning av de allmänna platserna. Exempelvis i Norra Djurgårdsstaden där ett torg får parkkaraktär och en gata planteras med ett stråk av rabatter³¹. Ett annat exempel är detaljplanen för Hammarby Gård i Hammarby Sjöstad. Här har man ett vidgat gaturum med en mittremsa som fått beteckningen park. Det ovala stadsrummet är 33 meter brett (lika brett som Sveavägen) med bostadsgator runt om. Genom att kalla ytan park får man en positiv klang, men frågan är om ytan är tillräckligt stor för att innehålla de värden och funktioner en park har?³²

Mariatorget och Kungsholmstorg är exempel på så kallade parktorg.

I gällande detaljplan är de, till skillnad från exemplet i Hammarby Gård, benämnda som allmän platsmark eller gata. Grönskan på Kungsholmstorg är egentligen gatuplantering, likt en liten del av en esplanad.³³

Idén om parken som en urban struktur hade arkitektkontoret MVRDV redan -97. De delade in parken i ett rutnätssystem där delarna

Mark blir tak, operan i Oslo.

kunde vara både gröna eller grå och möjliggöra olika aktiviteter och händelser. Strukturen var flexibel och lätt att utveckla när nya funktioner efterfrågades.³⁴

I projektet ”Tree City”, som är ett förslag till ”Downsview park” i Toronto, har Rem Koolhaas flätat samman stad och park. Förslaget innehåller flertalet noder och evenemangsplatser som knyts samman genom infrastruktur av 1000 rörelsestråk. Samtidigt fortsätter gröna stråk in i staden och kopplar ihop parken med andra offentliga platser. Helheten blir en modern form av parkstad.³⁵

En modern tanke är att sammansmälta byggnader och landskap. Exempelvis finns Yokohama Port Terminal, ritad av Foregin Office Architects. Terminalen är byggd av trä och har böjlande former.

Golv blir till vägg som smidigt övergår i tak. Byggnaden är ett sammanhängande trälandskap där ute och inne suddas ut.³⁶

Flexibla detaljer

Med mångfunktionalitet och anpassningabarhet i fokus har vi studerat olika material och möbler utifrån flexibilitetsbegreppet. Vi kallar dom för flexibla detaljer.

Markmaterial

Olika markmaterial antyder olika användningsområden³⁷. En mångfald av markmaterial i stadsrummen möjliggör en mångfunktionell användning. Exempelvis kan man på gräs spela boll och ramla utan att få skrubbsår, men på gräs kan man inte åka skateboard. Det gör man på asfalt. Boule i sin tur spelas på grus och så fortsätter det. Nedan följer information om de vanligast använda materialen i stadsrum.

Asfalt är det mest använda markmaterialet. Det används för vägar, gator, parkeringsplatser, gångvägar, skolgårdar, lekplatser och

vistelseytor. Asfalten är utvecklad för att ha goda tekniska kvaliteter som slitstyrka och dränering. Man har även tagit hänsyn till bulleraspekten.³⁸

Betong är efter asfalt det näst vanligaste materialet i markbeläggningar. Det förekommer i allehanda former, färger och mönster. Betong utnyttjas ofta till att göra fundament, trafikhinder, socklar, trappor, murar, möbler eller kantstenar.³⁹

Natursten väljs om det ställs höga krav på utseende eller om stor hållbarhet efterfrågas. Materialet används bland annat till kantstenar, hårt trafikerade ytor, murar eller trappor i utsatta lägen. Natursten är dessutom vanligt förekommande i skulpturer, vattenanläggningar eller andra konstfulla arrangemang.⁴⁰

Tegel förekommer oftare i husfasader än som markbeläggning.

Marktegel används dock på vissa gångytor, torg och körytor, ofta i kombination med murar i samma material.⁴¹

Trä är det traditionella materialet i staket, spaljéer, möbler, bryggor och däck. Furu är det vanligaste träslaget i mer triviala konstruktioner, annars vid högre krav används ek, lärk eller importerade träslag.⁴²

Järn i form av stål och smide används mest i staket, räcken, spaljéer, möbler med mera. Kantstöd görs ibland i stål och murar av cortenstål, alltså rosttrögt stål. Gjutjärn är en annan form av järn som är vanligt i möbler, brunnslock eller speciella markdetaljer. Plåt används för avtäckningar på murar.⁴³

Övriga metaller som aluminium används ibland i möbler och ges då vanligtvis ett gjutjärnsliknande utseende. Koppar, mässing och bly används sparsamt i utemiljön.⁴⁴

Gummi och plast används mer och mer i utemiljön. Gummi är vanligast som fallskydd under lekredskap men även vid till exempel järnvägsövergångar⁴⁵. Gummiasfalt finns i en mängd olika färger och en av fördelarna med materialet är att det går att köra rullstol på det.⁴⁶

Gräs kan utnyttjas på varierande sätt beroende på hur gräsytorerna sköts och på markens kupering. De kanske mest uppskattade gräsytorerna i staden är de som är platta och klippta. Där kan många aktiviteter utövas. Konstgjorda gräskullar, åsar och dylikt används ibland för att skapa rumsligheter eller som lekfulla gestaltningsdetaljer i stadsrum.

Konstgräs används oftast på bollplaner där det är hårt slitaget och där naturligt gräs är för ömtåligt. Det används även på andra sportytor och lekplatser. En fördel med materialet är att det går att vistas på även under den kallare delen av året.

Stenmjöl är de allra finaste produkterna som utvinns när man krossar berg. Stenmjöl används ofta i gångbanor och på fotbollsplaner. Materialet går att packa så att ytan blir mycket hård.

Nya material och användningsområden har dykt upp inom landskapsarkitekturen. På Schowburgplein består markbeläggningen av otraditionella material som stälkassetter, plast, gummimattor och betong. Konstgräs läggs numera inte bara på bollplaner utan även i vanliga parkmiljöer. På lektytor används gummimattor långt utanför fallskyddsområden och bildar mjuka och vänliga vistelsezoner.⁴⁷

Möbleringen av stadsrum kan göras mångfunktionell för att tillåta en bredare användarkrets. Istället för att skapa en traditionell lekplats med klätterställning kan man ha konstskulpturer som går att klättra på. Denna typ av konst/lek gynnar en bredare användarkrets. En möbel som inte tydligt signalerar sin funktion kan medföra oönskade konsekvenser - den öppnar möjligheter för varje människas fantasi! Mångfunktionella möbler i det offentliga rummet kan vara: trappor, murar, konst och lekskulpturer. Anpassningsbara möbler som exempelvis flyttbara stolar står det om i kapitlet ”interaktivitet”.

Trappor och murar kan förutom sin primära funktion också användas som sekundära sittplatser. Dessa platser används främst av unga människor⁴⁸. Under våra kontorsbesök gav alla exempel på att utforma trappor och murar i sittvänlig höjd.

Markbetong, trädäck och cternstål blandas med mjuka växtmaterial i Jardain Botanic, Bachelona.

Referenser

- 1 Malmgren, S-G. (1997) *Svensk ordbok och svensk uppslagsbok*, Nordstedts Förlag AB, Finland
- 2 Swedenborg, L. (1992) *Svenska synonymordboken*, Nordstedts Förlag AB, Norge
- 3 Malmgren, S-G. (1997) *Svensk ordbok och svensk uppslagsbok*, Nordstedts Förlag AB, Finland
- 4 Lund, A. (2008) *Sönderboulevard - En osäddvanlig metamorfose* Landskab årgång 88 sid. 1-204, Arkitektens Forlag, Köpenhamn
- 5 Berglund, K. m fl. (2004) *Hela staden, från mellanrum till stadsrum*, Svensk byggtjänst
- 6 Jacobs, J. (1961) *Den Amerikanska storstadens liv och förfall*, Daidalos AB, Göteborg
- 7 Ibid
- 8 AJ Landskaparkitekter (2004) *Norra Stationsområdet*, Stockholm
- 9 Friytor och parkmark – tillgång och framtida behov, Gatu och fastighetskontoret
- 9 Tornberg, P. (2007) *Den goda staden – Stadskärneutveckling*, Vägverket
- 10 Ibid
- 11 Vägverket (Broschyr) *Vackra vägars pris*
- 12 Arkitektgruppen Belfrage, Engwall & Harest AB, (1982) *Gator och torg*, Markbetongföreningen, Uppsala
- 13 Berglund, K. m fl. (2004) *Hela staden, från mellanrum till stadsrum*, Svensk byggtjänst
- 14 Berg, E. (1983) *Torget i staden – jämförande miljöstudier*, Forskningsstiftelsen för samhällsplanering, byggnadsplanering och

–projektering, Göteborg

¹⁵ Andersson, T. (1983) *Vad gör ett bra torg bra*, examensarbete, Sveriges lantbruksuniversitet, Alnarp

¹⁶ Ibid

¹⁷ Sitte, C. (1982) *Stadsbyggnad*, Arkitektur Förlag AB, Sverige

¹⁸ Andersson, T. (1983) *Vad gör ett bra torg bra*, examensarbete, Sveriges lantbruksuniversitet, Alnarp

¹⁹ Ibid

²⁰ Zucker, P. (1959) *Town and Square*, Colombia university press, New York

²¹ Andersson, T. (1983) *Vad gör ett bra torg bra*, examensarbete, Sveriges lantbruksuniversitet, Alnarp

²² Persson, B. (1982) *Stadens uterum*, STAFs förlag

²³ Ibid

²⁴ Ibid

²⁵ Ibid

²⁶ Jacobs, J. (1961) *Den Amerikanska storstadens liv och förfall*,

Daidalos AB, Göteborg

²⁷ Ibid

²⁸ Ibid

²⁹ Ibid

³⁰ Ståhle, A. (2004) *Grönare framtid*, Arkitektur nr 3 2004

³¹ Olsson, G. (Muntligt, 2007-11-26) Landskapsarkitekt, Exploateringskontoret, Stockholms stad

³² Silins, M. (Muntligt, Dec. 2007) Landskapsarkitekt, Stockholms stadsbyggnadskontor

³³ Ibid

³⁴ Ståhle, A. (2002) *Tät stad kräver urban grönska*, Area nr 2 2002

³⁵ Ståhle, A., Hallemar, D. (2002) *Tendens*, Area nr 3 2002

³⁶ Reed, P.(2005) *Groundswell*, The museum of modern art, New York

³⁷ Hellström, L.(Muntligt, 2008-01-15) Landskapsarkitekt,

Landskapslaget

³⁸ Johansson, D. (2007) *Material i landskapet – om att åldras med*

skönhet, Arkus, Sverige

³⁹ Ibid

⁴⁰ Ibid

⁴¹ Ibid

⁴² Ibid

⁴³ Ibid

⁴⁴ Ibid

⁴⁵ Ibid

⁴⁶ http://www.hi.se/templates/Page_5762.aspx Hämtad 2008-02-27

⁴⁷ Johansson, D. (2007) *Material i landskapet – om att åldras med*

skönhet, Arkus, Sverige

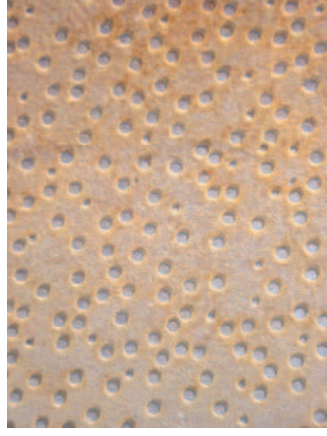
⁴⁸ Gehl, J. (1991) *Stadsrum & stadsliv i Stockholms city*, Stockholms

stadsbyggnadskontor, Stockholm

Flexibla detaljer

Flyttbara möbler och urnor; Rockefeller Center i New York.

Kortstål används delvis som markmaterial vid Solbjergs Plads i Köpenhamn. Det är både snyggt och funktionellt.

Mångfunktionellt tak vid Islands brygge, Köpenhamn: Mötesplats, skydd, konst m.m.

Konstutställning på brogölvet, London.

Konst som även fungerar som klättrvägg är mångfunktionellt. Bilden är tagen vid Islands brygge i Köpenhamn.

Mångfunktionell scen, flyttbara stolar och målad asfalt gör Prags Boulevard i Köpenhamn flexibel.

Tillfällig installation för Linnés jubileum på gågatan i Uppsala.

Mångfunktionell parkmöbel längs Norr mälarsstrand.

Upphöjda planteringsbäddar med sittplats, Tjuvholmen i Oslo.

Betongskulptur, Parc Diagonal i Barcelona.

Konst, sittplats och belysning, South Coastal Park i Barcelona.

Mångfunktionell sittmöbel med trädplantering, Tjuvholmen i Oslo.

Trappa med dubbla steg för sittmöjlighet, Lilla Essingen.

Konst och pollare, Barcelona.

Anpassningsbar markplatta, South East Coastal Park i Barcelona.

En av det första lekskulpturerna "Tufsen", längs Norr målarstrand.

Lekfull och mångfunktionell markdesign, Bryggetorget i Oslo.

Multisportplats, Prags boulevard i Köpenhamn.

Vintertid står det granar på torget i Liljeholmen. Sommartid byts de ut mot urnor med lökväxter och sommarblommor.

Vid Liljeholmskajen erövrar man mark genom att bygga ut på vattnet.

Infälld belysning i mark är flexibelt. Här på Liljeholmens torg.

Här är ytterligare ett exempel på en hybrid. Ett idrotts hus med gräs på taket som går att vistas på, Köpenhamn.

Upphöjda gräsytor i stadsmiljöer utsätts inte för lika mycket slitage som de i nivå med marken. Sekundära sittplatser skapas här på muren, Islands Brygge, Köpenhamn.

Uppvärmda lekskulpturer; "Hot Dogs", Björns trädgård.

Dynamik

Begreppet växtodynamik används ofta inom landskapsarkitekturen som en beskrivning av växters förändring över tiden. I det här arbetet vill vi utveckla synen på dynamik till att innefatta mer än växtodynamik. När vi använder begreppet syftar vi även på andra system av förändringar som årstidsvariation, dygnsrytm och klimat. Vi har inriktat oss på stadsrum och i det sammanhanget översätter vi ordet dynamik till den förändring som sker automatiskt över tiden. Föränderlighet som människan inte direkt kan påverka, utan som försiggår av sig själv. Till viss del kan de dynamiska förhållandena regleras av människan. Växter behöver exempelvis skötsel för att överleva i den tuffa stadsmiljön, men årets skiftande upplevelser av ett träd är naturens eget skådespel.

Synonymer till dynamik är: rörelse, energi, kraft, kraftspel, fart, takt, liv och vitalitet. När någonting i sin tur är dynamiskt är det: självverkande, kraftfullt, rörligt, energiskt, aktivt eller driftigt.

Motsatsen är när någonting är statiskt.¹

I Stockholms parkprogram beskrivs parkernas utveckling som en plats för stadslivets dynamik och förändringar här ges även plats för naturens växande och årstidsväxlingar². I sociotopkartan har man använt begreppet temporalitet, som definieras som miljöers förhållande till olika tidscykler. Det innefattar årstidsrytmer, dygnsrytmer samt klimatets och väderlekens påverkan.³

Rumsdynamik

Per Stahlschmidt är sedan 1974 lektor i landskapsplanering vid Köpenhamns universitet. I en artikel i tidningen Landskab nr 1 1992 skriver han om rum och rumsförlopp där han skiljer på statiska och dynamiska rum. Han menar att en park har en statisk rumslig uppbyggnad när den består av slutna rum, där varje rum isär vilar i sig själv. Och att dynamiska rum är när parken består av ett förlopp av oavslutade rum.⁴

Medeltidens klosterträdgårdar, renässansträdgårdar och engelska blomsterträdgården är exempel på historiska statiska rum. Där har man nått bestämmelseskedet. De statiska rummen kan vara rumsligt uppdelade eller bestå av rum i rum. Där rumsuppdelning också kan betyda funktionell differentiering. Exempel ges från Hellerup Strandpark i Danmark där varje rum har sin funktion, bland annat tennisbana och rosenträdgård.⁵

Dynamiska rum beskrivs som rum som uppfordrar till rörelse, medan statiska rum uppfordrar till uppehåll. Barockträdgårdarna och landskapsparkerna är exempel på dynamiska rum där man hela tiden upptäcker nya rum och siktlinjer som leder vidare. Rummet avslutas aldrig utan betraktaren färdas genom ett flöde av rumsligheter. I dessa

parker är visserligen växtmaterialet lika statiskt som i renässansens trädgårdar men rumsupplevelsen är dynamisk.⁶

Den finländske arkitekten Gustav Strengell har beskrivit rumsligheten i historiska parker på liknande sätt. Renässans har en vilande rums känsla, slutna rum där delar förblir delar som är löst förbundna med varandra. Barock har en dynamisk rums känsla, öppna rum där hela kroppen är en enhet trots olika delar.⁷

Växtodynamik

Levande växter är ett av de mest föränderliga material som finns. De bjuder på årstidsvariation och tillväxt. De blommar, sätter frukt, sprider sig, vissnar och dör. En plantering förändras från år till år, då mer konkurrenskraftiga arter tränger undan andra och då växterna söker sig mot mer gynnsamma platser. Med kunskap och erfarenhet om de olika arternas egenskaper och beteenden kan man emellertid förutsäga deras utveckling och på så sätt styra planterings framtida uttryck.

Årstidsvariation

Livet i staden är säsongsbetonat. Under året kan man uppleva många olika saker på en och samma plats. Vår, sommar, höst och vinter har alla sin charm och bidrar till årets varierande upplevelser och aktiviteter. Sommarhalvårets ljus och värme står i kontrast till vinterns mörker och kyla. En plaskdamm kan på vintern bli en isbana att åka skridskor på.

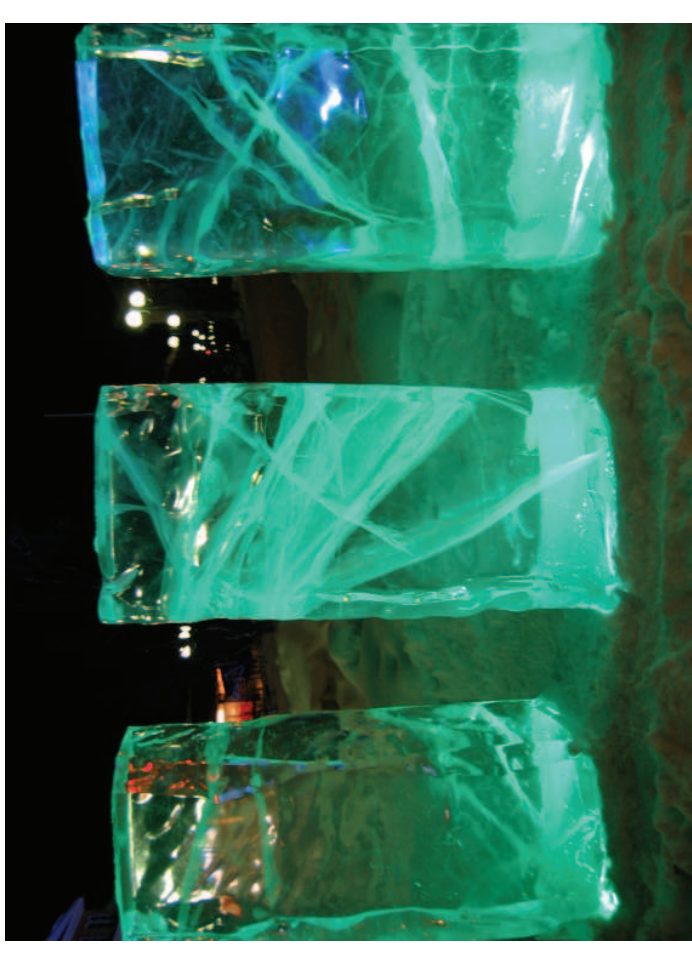
I Sverige är det stora skillnader i temperaturen under året och under vinterhalvåret håller sig många inne för att slippa frysa. Vissa caféer och pubar har utökad sin uteserveringssäsong med hjälp av infravärme. Mitt i vintern sitter cafégästerna fortfarande ute under värmande lampor och studerar gatulivet.

Med hjälp av olika material och gestaltning kan man förstärka årstidsvariationen. Växter med höstfärg eller vårblooming annonserar om årstiden och skapar nya rumsligheter och upplevelser. Med belysning går det att göra vintern ljusare, adventsgranen är ett klassiskt exempel på belysning och träd upplysta underifrån är ett modernare ljussättningsexempel.

Dygnsrytm

Förändring sker över dygnets 24 timmar. Solen går upp och ned och förändrar upplevelser av platser i samband med denna dygnsrytm. Det handlar om mörker, solljus, belysning och skuggspel, men även om vilka människor och hur många som rör sig på platserna. En handelsgata som är välbesökt då affärerna är öppna kan tyckas ödslig och tom kvällstid. Och en skolgård som används av barn på dagtid kan vara ett tillhåll för ungdomar då skolan har stängt.

Platser används ofta pulsvist beroende av människornas återkommande vardagssysslor. Först drar sig människorna till platsen för att därefter spridas ut och senare samlas ihop igen, om och om igen. Platserna ska då fungera både när alla måste vara där samtidigt och tiden där emellan när den mestadels står tom.

Belysta isblock i Kiruna.

Klimat

Nederbörd i form av regn, snö och hagel, solsken, kyla och värme, blåst eller lå bidrar till varierande upplevelser av uterum. Klimatet påverkar var människor uppehåller sig och hur länge. Är det sol ute sitter de flesta på bänkar i söderläge, regnar det står man under tak och blåser det trycker man sig mot väggarna.

Lokalklimatet på platser kan förbättras genom att plantera träd som skuggar, tar upp vind och binder luftföroreningar. Istället för att jämna ut skillnaderna kan man tänka sig att använda klimatets förändringar som inspirationskälla. Vinden och solen skapar energi som kan utnyttjas. Man kan också låta vind och sol komma till uttryck i gestaltningen av platsens och rummets form. Snö kan skapa nya rumsligheter. Lokalt omhändertagande av dagvatten visar på mängden regn och ger ekologisk förståelse för stadsborna.

Vinden blåser liv i flaggor och andra lätta material, skapar olika sorters ljud och känns mot huden. Den ger krusningar på vatten och tvingar löv och skräp in i hörnen. Vinden både samlar och sprider. Den uppfattas lugnande när det susar i säven och trädens grenar långsamt följer med i rörelsen. Den kan också uppfattas hotfull när det viner i knutarna och regnet piskar mot ansiktet.

Vinden kan användas om man vill skapa rörelse. Den kan driva en generator som gör om vindenergin till exempelvis mekanisk rörelse eller ljus. Den sätter fart på vindspel.

Solen kan också användas för att skapa rörelse: Rent mekaniska lösningar på föremål eller folkströmmar mot sollagen. Vi nordbor är särskilt angelägna att ta del av solens värme. Det ger sig uttryck i folksamlingar på de solbelysta platserna och folktomma skuggiga lägen. Stolar skulle kunna rotera och följa solens rörelse, likt blomman ölandssolvända, för att alltid ha sittplatser i solen.

Till skillnad från solen försöker de flesta så gott som möjligt att undvika regn. Att gestalta miljöer med regn i fokus skulle däremot kunna vara något att eftersträva om man vill visa på väderleksförändringar. Ljudet av regn kan förstärkas av ett plåttak. Skålade formationer i marken kan bevara vattenpussar efter ett regn. Glaskurer gör regnet på taket synligt. Material som blir spegelblanka av en vattenhinna kan användas.

När snön ligger vit på marken framträder människornas rörelsemönster tydligt. I staden smälter emellertid snön lätt. Markvärme gör gatorna framkomliga men suddar ut årstidsvariationen som kvarliggande snö ger. Värmeisolering i marken och i föremål kan dock ge spännande mönster när snön bara finns kvar på bestämda platser.

Åldrande

Åldrande är en form av föränderlighet och material åldras på olika sätt. De kan oxidera, vittra eller få patina, ett ord som används när vackert åldrande föremål beskrivs⁸. Att ha kunskap om hur material förändras över tiden är centralt i landskapsplanering.

Slitage är en naturlig del av åldrandet. Det kan ge karaktär, men också förstöra. I stadsrum är det därmed viktigt att använda material som åldras utan att förlora kvaliteten.⁹

Det finns material som kan anses statiska. Med de materialen eftersträvas inte ett vackert åldrande utan snarare evig ungdom. Hos perfekta, glatta ytor är all synlig påverkan en förändring till det sämre. Polerad sten ska glänsa, rostfria ytor ska vara rostfria och glasytor förbli hela och rena. När slitaget är måttligt och underhållet ambitiöst fungerar det perfekta bra, men inte i miljöer som är för hårt belastade.¹⁰

Referenser

¹ Walter, G. (2000) *Bonniers synonymordbok*, Albert Bonniers Förlag, Stockholm

² Markkontoret (2006) *Stockholms parkprogram*, Stockholms Stad

³ Stadsbyggnadskontoret och Gat- och fastighetskontoret (2002)

Sociotopkarta för parker och andra friytor i Stockholms innerstad – om

Dynamiska detaljer

Vatten samlas i den konstgjorda vattenpölen och visar på klimatväxlingar. Solbjergs Plads, Köpenhamn.

Tillfälligt samlingsrum i Ice Hotel, som varje vår smälter ner och byggs upp igen till vintern, Jokkasjärvi.

Isbanor visar på årstidsväxlingar. Bilden är tagen vid Kongens Nytorv i Köpenhamn.

Isbjörn i dubbel bemärkelse, Kiruna.

Ljussatt växtlighet i olika färger, Solbjergs Plads.

Solbjergs Plads, Köpenhamn.

Körbårsträd i vårblom blir en accent på våren och lockar till sig besökare. Bilden är tagen i april i Kungsträdgården.

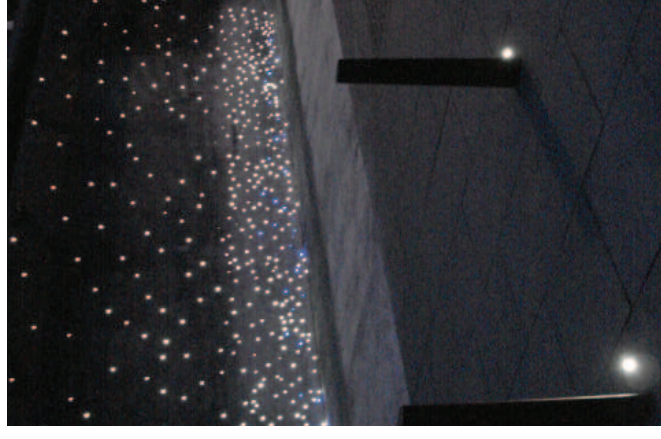
Föränderlig belysning med hjälp av filter. Solbjergs Plads, Köpenhamn.

Lekskulptur belyst innefrån "Bönan", längs Folkungagatan.

Belysning i plattor av kortenstål syns på kvällen men inte på dagen på Solbjergs Plads, Köpenhamn.

En konstruerad stjärnhimmel med vattenfall framför finns på Solbjergs Plads, Köpenhamn.

Parkeringsgarage som täcks av höstfärgad engelmansvin.

Interaktivitet

Synonymer till begreppet interaktion är: ömsesidig påverkan, växelverkan samverkan eller samspel¹. Det kan handla om sociala växelspel mellan personer i kontakt eller samspel mellan människa och maskin².

Med interaktivitet i stadsrum menar vi gestaltning där människan själv kan påverka planeringen och möbleringen för att skapa förändring.

Inom landskapsarkitekturen kan det handla om rumsupplevelser mellan människa och miljö. Det kan vara en dialog mellan planerare och brukare eller det sociala samspelet mellan medborgare – att delta eller titta på. Det kan även röra sig om aktiva material som flyttbara möbler eller knappar som sätter igång vattenspel.

Människa - miljö

Stadens föränderliga element - människorna och aktiviteterna - är lika viktiga som de fysiskt stationära delarna. Invånarna är inte bara betraktare utan är själva delaktiga i staden. Rumsupplevelsen är ett resultat av en tvåvägs process mellan observatören och omgivningen.

Den fysiska miljön föreslår avgränsningar och relationer och observatören väljer och organiserar bilden utifrån sitt eget syfte. Bilden varierar därför mellan olika observatörer och det är en konstant interaktiv process.³

I första hand baserar vi vår upplevelse på de visuella intrycken. Hörseln hjälper oss att bedöma avstånd och materialförhållanden. Platserns olika lukter hjälper också till att skapa en bild av rummet. Taktila skillnader känner vi genom skosulorna och vid direkt beröring av föremål ges en känsla för materialens olika egenskaper. Olika slag av lutningar och trappningar påverkar vårt rörelsemönster i rummet.⁴

Människa - människa

Allmänhetens delaktighet i planeringen är en form av interaktivitet i den större skalan. Brukare kan i dialog med planerare på olika sätt vara med i beslut om hur platser ska utvecklas. Som planerare kan man använda olika metoder för att få medborgarinflytande. I arbetet med sociotopkartan tog man in stockholmarnas åsikter genom: webbenkäter, brevenkäter, tidningsenkäter, intervjuer, gruppdiskussioner, intervjuer och gåturer.

Människorna kan också välja att interagera i sociala skeenden på platser. Genom att delta i pågående aktiviteter eller starta upp nya förändras platsens användning vid olika tider. Endast människornas fantasi sätter gränserna för hur platsen uppfattas och används.

Människa - material

I den mindre skalan kan två exempel beskriva interaktion: Brukarens möjlighet att flytta en stol med egen kraft och att som förvaltare kunna förändra en plats med hjälp av exempelvis en truck, utan att behöva riva eller bygga om någonting befintligt på platsen. Det kan handla om att flytta runt stora urnor på ett torg eller möjligheter som att placera ut en scen som efter evenemanget kan tas bort. Grundläggande för båda typerna av interaktion är en tillåtande och flexibel gestaltning.

På/av-funktion

Knappar av olika slag kan sätta på eller stänga av en funktion. Belysning i det offentliga rummet skulle kunna bli mer privat om människorna själva kunde tända och släcka ljuset. Parkduschar och vattenkranar kan sättas på när de behövs.

Delvis mobila möbler

Möbler som går att flytta inom fasta ramar kan man kalla för delvis mobila möbler. Det skulle kunna vara bänkar på räls som går att skjuta på tills de är i det önskade solläget eller under skuggan invid trädet.

Mobila möbler

Helt flyttbara möbler innebär en stor frihet för brukaren. I parken Prags Boulevard i Danmark finns exempelvis flyttbara stolar.

Referenser

- ¹ Walter, G. (2000) *Bonniers synonymordbok*, Albert Bonniers Förlag, Stockholm
- ² Malmgren, S-G. (1997) *Svensk ordbok och svensk uppslagsbok*, Nordstedts Förlag AB, Finland
- ³ Lynch, K. (1960) *The image of the city*, MIT Press, Cambridge MA
- ⁴ Acking, C-A. m fl. (1983) *Torg och gaturum i några svenska städer*, Svenska kommunaltekniska föreningen

Interaktiva detaljer

En vägg som är tillåten att klottra på möjliggör för brukaren att påverka utseendet av Nörrebroparken, Köpenhamn.

Mycket populär hammock i Tantolunden på Södermalm.

Boulebanor möjliggör för besökaren att interagera med platsen vid Islands brygge, Köpenhamn.

Grillar i Nörrebroparken låter besökaren interagera med parken. Köpenhamn.

Helt flyttbara stolar möjliggör för brukaren att interagera med parken, men vandalism kan vara ett problem. Prags Boulevard, Köpenhamn.

Reslutatet av en snöskulpturtävling i Kiruna.

Diskussion kring 10 stadsrumms föränderlighet

Nedan följer en generell och översiktlig fallstudie av platser i Stockholm och Köpenhamn. Vi har studerat platserna utifrån deras föränderlighet; flexibilitet, dynamik och interaktivitet och avslutningsvis jämfört dem sinsemellan. Flexibiliteten bedöms bland annat utifrån om platsen har fler funktioner än den primära och om platsen på ett enkelt sätt kan förändras. Med dynamik menar vi växtdynamik, förändring i tid och gestaltning som förstärker klimatväxlingar. Vi har också iakttagit förutsättningar till interaktion mellan brukare och platsen samt undersökt om medborgarna haft inflytande i planeringen av platsen.

I fallstudien har vi fokuserat på den enskilda platsen. Utan att visa hänsyn till omgivande förutsättningar och samband. Exempelvis har vi, när vi studerade Mariatorget, endast tittat på den avgränsade platsen. Vi har sett att det är ett föränderligt och mångfunktionellt torg. Men vi anser samtidigt att platsen inte är så flexibel, som den kunnat vara om den varit utformad som ett klassiskt, hårdgjort torg. Samt att platsen inte har de funktioner som ett torg vanligtvis har, utan snarare parkfunktioner. Men ser man till det stora sammanhanget i stadsdelen: förutsättningar och samband kan förklaringen till Mariatorgets utformning hittas där. Närheten till Medborgarplatsen och Södermalmstorg som är hårdgjorda kan innebära att ytterligare ett torg, i det här fallet Mariatorget, med liknande funktion och utformning skulle vara överflödigt. I den här stadsdelen är därför Mariatorget kanske mest funktionellt och användbart i dess nuvarande utformning.

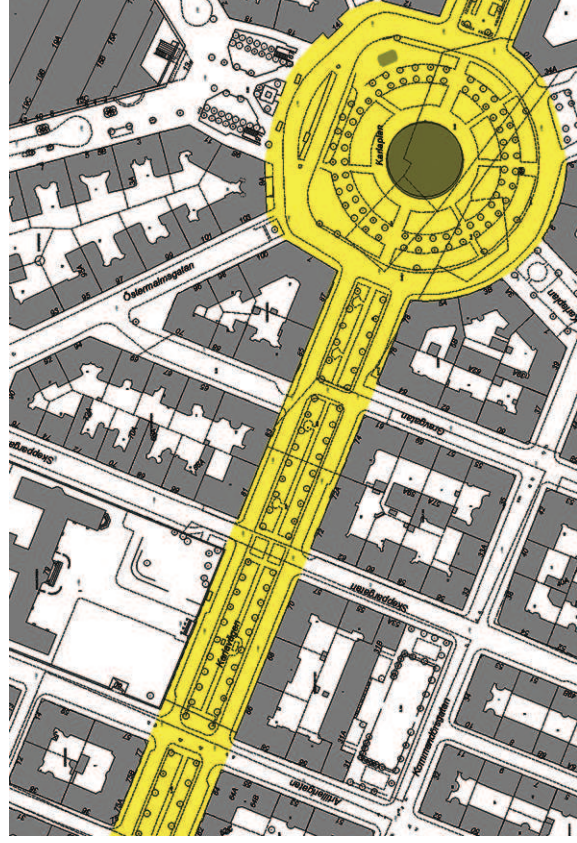

Karlavägen är en klassisk esplanad. Det som gör Karlavägen unikt är dess konststråk.

Gator

Karlavägen

Lokalisering: Östermalm, Stockholm
Arkitekt: Albert Lindhagen
Status: Anlagd år 1882 och upprustad år 1966
Typ: Klassisk esplanad
Bredd: ca. 42 meter

Karlavägen, skala 1:2000. Bild hämtad från Kartago, Stockholms stadsbyggnadskontor.

Under 1850-talet ansågs Stockholm vara en av Europas mest hälsovådliga städer. För att avlägsna mörker, trängsel och oren luft ville Albert Lindhagen anlägga planteringar, parker och breda trädplanterade esplanader, avenyer och boulevarder i staden. Han inspirerades av Haussmans boulevardssystem i Paris. Lindhagen gjorde en stadsregleringsplan år 1866 där bland annat esplanaden, Karlavägen, tillkom.¹

1882 började arbetena med planteringar i Karlavägen. Tanken var att det skulle bli en promenadväg i gatuplantering. Men med praktfulla prydnadsbuskar och blomsterrabatter i konstfulla mönster och slingrande grusgångar liknades det mer en parisisk boulevard i stockholmssmiljö. År 1966 gjordes Karlavägen om. Blomsterrabatterna i mitten av gången ersattes av en genomgående promenadväg. Sittplatserna koncentrerades till grupper vid entréerna och omgavs av klippta häckar eller murar. År 1967 försågs esplanaden med ett flertal skulpturer.²

Diskussion

Karlavägen fyller sina huvudfunktioner som gata och promenadstråk i grönska. Utöver det bjuder Karlavägen på ett konststråk som delvis ger

esplanaden dess unika karaktär. Längs promenadstråket kan man njuta av solen och växlande planteringar i rabatterna. Den annars strama och ensartade utformningen, samt det faktum att Karlavägen är en mycket trafikerad väg, begränsar dock övriga aktiviteter. Gångstråket löper i mitten av esplanaden och delar av gräsytan i två långsmala remsor, som inte är tillräckligt stora för att det ska kännas bekvämt att uppehålla sig på. Trädraderna av lind ger olika stark rumskänsla under året. På sommaren bildar kronorna ett tydligt grönt tak som blir mindre markant på vintern. Några blomsterrabatter bidrar också med årstidsvariation.

Sønder Boulevard

Lokalisering: Vesterbro, Köpenhamn
Landskapsarkitekt: SLA (belysning: Hansen och Henneberg, SLA A/S)
Status: Invigt år 2007
Typ: Esplanad/boulevard i ny tappning
Bredd: ca. 45 meter

Sønder Boulevard är en esplanad i ny tappning. Här är träden grupperade och ett flertal varierande rumsligheter uppstår.

Sønder Boulevard är ett aktivt stadsrum med gröna områden och faciliteter till sport och lek. Från att ha varit en plats dominerad av trafik har nu Sønder Boulevard gjorts om till ett stadsrum som ska uppmana till vistelse och avkoppling. Här kan man sporta, leka eller umgås på annat sätt. Medborgarna har varit delaktiga i utrustningen från första början. De har delgivit sina önskemål, vanor och behov.³

I utrustningen har man försökt tänka på ett nytt sätt. Det skulle inte bli en ny klassisk boulevard. Sønder Boulevard skulle istället bli det mest markanta gröna rummet i hela Vesterbro med plats för aktiviteter som vanligtvis inte hör den klassiska boulevardens till.⁴

Sönder Boulevard ritad av SLA, Köpenhamn. © SLA

Den gröna remsan i mitten av Sønder Boulevard har utvidgats. Med hjälp av träd, beläggningar och gräs har det blivit bland annat ett parkstråk med småbarnslek, inhägnad konstgräsbana för bollspel och en asfaltsyta för BMX-cyklist. Istället för långa rader av träd har träden blivit grupperade så att det längs boulevarden uppkommit skilda mindre rum.⁵

Diskussion

Sønder Boulevard har liksom Karlavägen bilgata och promenad som huvudfunktioner. Boulevardens utformning skiljer sig däremot från Karlavägens. I och med att gångvägen slingrar sig fram bildas olika stora rumsekvenser som möjliggör flera aktiviteter vid sidan av promenadstråket. Utformning och trafiksanering gör boulevarden till en mångfunktionell plats där man kan leka, spela boll eller umgås på annat vis. Grönskan i form av trädgrupper och planteringar visar på säsongens skiftningar. Innehållet i varje enskilt rum går även att förändra utan att helhetsgreppet förstörs. Om man skulle önska en ny funktion kan man passa in den i mallen. Medborgarna har varit med i planeringen av upprustningen. Interaktionen mellan planerare och brukare har på så vis gått ifrån den traditionella utformningen av en esplanad för att få plats med önskade funktioner.

Drottninggatan

Lokalisering: Norrmalm, Stockholm

Typ: Gågata

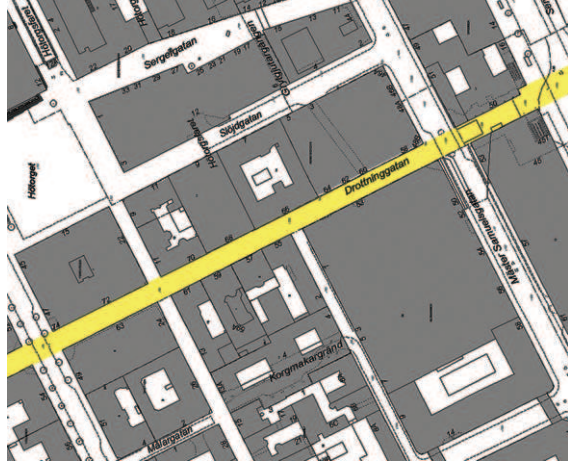
Bredd: 10,8 meter

Drottninggatan är en gågata i Stockholm med handel i bottenplan. Gatan är 10,8 meter bred och ligger oftast i skugga förutom under minst en timme på förmiddagen.⁶ Det är idag Stockholms viktigaste affärsgågata och turiststråk. Längs den 820 meter långa gågatan rör sig i snitt 55 000 fotgängare per dag.⁷

Under åren 1636-37 ritades den första stadsplanen med raka gator och rätvinkliga kvarter i Stockholm och de första stenhusen vid Drottninggatan började byggas. Man kan säga att det var då gatan ”föddes”. Ursprungligen utgjorde Drottninggatan den mest använda utfartsvägen norrut väster om Brunkebergsåsen.⁸ Drottninggatan anses

ha fått sitt namn efter drottning Kristina. Ända in på 1800-talet hade gatan en lantlig prägel.⁹

År 1827 blev hela Drottninggatan stensatt för att bli mer promenadvänlig. Kungsbacken, en backe mellan Kungstengsgatan och Barnhusgatan, planades ut. Åren 1830-40 var redan butikerna så många att man började tala om Drottninggatan som en affärsgata, samtidigt som det var en promenadgata, en kroggata och en nöjesgata. Hit gick man för att roa sig, visa upp sig eller för att titta på folk.¹⁰

Drottninggatan i Stockholm. Skala 1:2000. Bild hämtad från Kartago,

Stockholms stadsbyggnadskontor.

Diskussion

Drottninggatans huvudfunktion är idag och sedan en lång tid tillbaka handel. Ett annat upplevelsevärde som har hängt med sedan tidigare är folklivet. Folk kommer hit för att shoppa, visa upp sig eller titta på andra människor. Drottninggatan har fortsatt att utgöra en nöjesgata med uteserveringar och promenader, men krogar och kvällsliv är något gågatan numera har ont om. När affärerna har stängt försvinner människorna och gatulivet dör ut för att morgonen efter börja om på samma sätt igen. Det är dynamiskt, ett system av förändring där människorna spelar huvudrollen. Fenomenet är dock Drottninggatans största problem. Kvällsliv upplevs gatan som tom och ödslig, en ganska skrämmande kontrast. Dess främsta kvaliteter: handel och folkliv är då som bortblåsta.

Drottninggatan utgör en central del av citykärnan. Dess läge är unikt och möjligheterna stora. Men när affärerna är stängda och inte handeln lockar behövs någonting annat, nya upplevelsevärden för att få en levande gata. Drottninggatan skulle kunna användas för tillfälliga evenemang, jusspel eller gatufester. Gatan skulle kunna göras mångfunktionell genom att blanda affärer med pubar, caféer och restauranger. Exempelvis Götgatan, på Södermalm som delvis är bilfri, har en blandning av verksamheter som tillför liv dygnet runt. Här finns en mångfald som saknas på Drottninggatan.

Drottninggatan har en flexibel utformning men folkvrimlet dagtid försvårar andra användningar än passage.

Stockholms stads lösning är en cityförmylse som blivit möjlig i samband med tredimensionell fastighetsbildning. Man vill bygga bostäder på kontoren längs Drottninggatan och på så sätt föra in mer liv i centrumkärnan dygnet runt.¹¹ Denna lösning skulle emellertid innebära att gågatans aktiviteter kanske skulle behöva anpassas efter de riktlinjer som råder för boendemiljöer. Vissa högljudda verksamheter som nattklubbar, tillfälliga gatufester och evenemang skulle då kanske inte tillåtas.

Jämförelse gator

Alla tre gatorna är promenadvänliga. Drottninggatan skiljer sig emellertid från de andra genom att den är helt bilfri och har en dominerande handel. Den har en flexibel utformning, men folkvrimlet dagtid försvårar andra användningar än passage. På kvällen finns det däremot gott om outnyttjat utrymme.

Karlavägen och Sønder Boulevard är båda breda esplanader men har helt olika utformning. Båda fyller sina huvudsyften men

Sønder Boulevard fyller dessutom ett flertal ytterligare funktioner. Utformningen av Sønder Boulevard är fantasieggande och förutbestämmer inte användningen. Nivåskillnader ger sekundära sittplatser och materialbyten bildar olika typer av rumsskvenser längs vägen. Karlavägens traditionella gestaltning bjuder inte på denna variation. Om nya önskemål på utformning framförs från brukarna är det lätt att förändra någon av Sønder Boulevard's platser, medan det skulle vara svårt att behålla Karlavägens helhetsuttryck om en bit skulle avvika. Sønder Boulevarden är därmed mer flexibel och uppmuntrar människorna till olika former av interaktion med platsen.

Torg

Hötorget i Stockholm, skala 1:1000. Bild hämtad från Kartago, Stockholms stadsbyggnadskontor.

Hötorget

Lokalisering: Norrmalm, Stockholm
 Status: Anlagt omkring 1640-talet
 Typ: Handelstorg
 Area: 0,5 ha

Platsen började användas som handelsplats under 1640-talet. Men man kan inte säga att Hötorget blev ett "riktigt" torg förrän år 1875 i samband med Kungsgatans tillkomst. Under denna tid var torget fullt av bodar och kommersen var stor med bland annat hö, havre och mycket krogar. Hötorget bestod då av flera torg. En nordlig del där man sålde mjölk, en sydlig del där blandade produkter såldes, bland annat trädgårdsprodukter, en östlig del med slaktare och en västlig del med bagare. År 1882 flyttades på grund av hygieniska skäl känsliga varor som kött och mjölk inomhus till en hall i den sydliga delen. I ett nytt stadsplanförslag 1950 fick saluhallen ge vika för butiksbyggnader.¹²

Fortfarande är Hötorget's huvudfunktion handel. Idag säljs bland annat frukter, grönsaker, blommor, väskor, kläder, godis och tillhör till mobiltelefoner. Att handelsständerna kan ta den plats de gör på torget

möjliggörs genom Hötorget's sparsamma möblering. En skulptur, Ofeus-fontän, av Carl Milles står intill den stora sittvänliga trappan till konserthuset. Åtta träd finns på torget, fyra utmed Kungsgatan och de andra i rad längs SF-biografen. I övrigt finns inte mycket fler fasta element på Hötorget. Markbeläggningen utgörs av svarta och vita gatstenar som är lagda i ett sorts vågmönster.

Snebild på Hötorget i Stockholm. Bild hämtad från Kartago, Stockholms stadsbyggnadskontor.

Diskussion

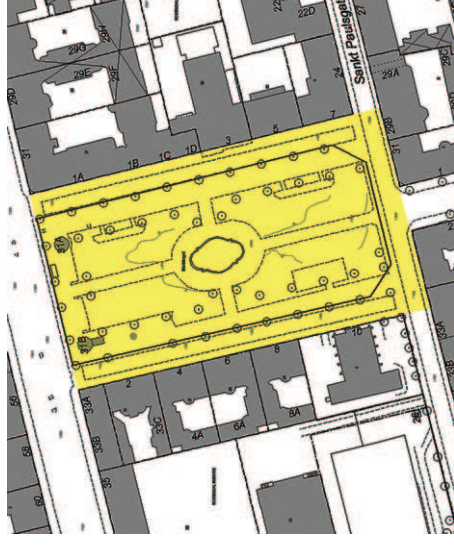
Hötorget skulle man kunna säga är ett tidlöst stadsrum. Det är en plats som inte behövt omgestaltas nämnvärt trots flera hundra år på nacken. Grundkonstruktionen är enkel: Stort, öppet, platt, hårdgjort torg utan fasta element - en flexibel utformning som fungerar utmärkt för en mångfald aktiviteter. Stommen är de omgivande fasaderna som förnyats, förändrats och gjorts om, men torget mellan husen är detsamma.

Hötorget är en knutpunkt i Stockholm. Hit kommer man bland annat om man är intresserad av torghandel eller folkliv. Mycket människor rör sig över torget och de som slår sig ned gör det längs med Konserthusets fasad, i trappans solläge. Trappan är ett bra exempel på ett mångfunktionellt element. I och intill den kan man exempelvis sitta, ligga, gå, titta på folk eller mötas.

Liksom Drottninggatan är föränderligheten på Hötorget mellan dag och kväll tydlig. När torghandeln stänger försvinner folkvimlet och torget

blir som en förplats till konserthuset och biografen. En förlängning av konserthusets salar. Dygnstrytmen är tydlig. Torgständerna som dominerar dagtid plockas ihop på kvällen för att på nytt ställas upp morgonen efter.

Variationen av varor som säljs på torget ger medborgarna en vink om kommande högtider och förstärker årstidsdynamiken.

Mariatorget i Stockholm, skala 1:1500. Bild hämtad från Kartago, Stockholms stadsbyggnadskontor.

Mariatorget (Adolf Fredriks torg)

Lokalisering: Södermalm, Stockholm
 Status: Anlagt i slutet på 1760-talet och senast upprustad år 1958
 Typ: Torg med parkkaraktär
 Area: 0,8 ha

Det nuvarande namnet fick Mariatorget år 1959. Tidigare hette det Adolf Fredriks torg. Under 1860-talet användes Mariatorget som

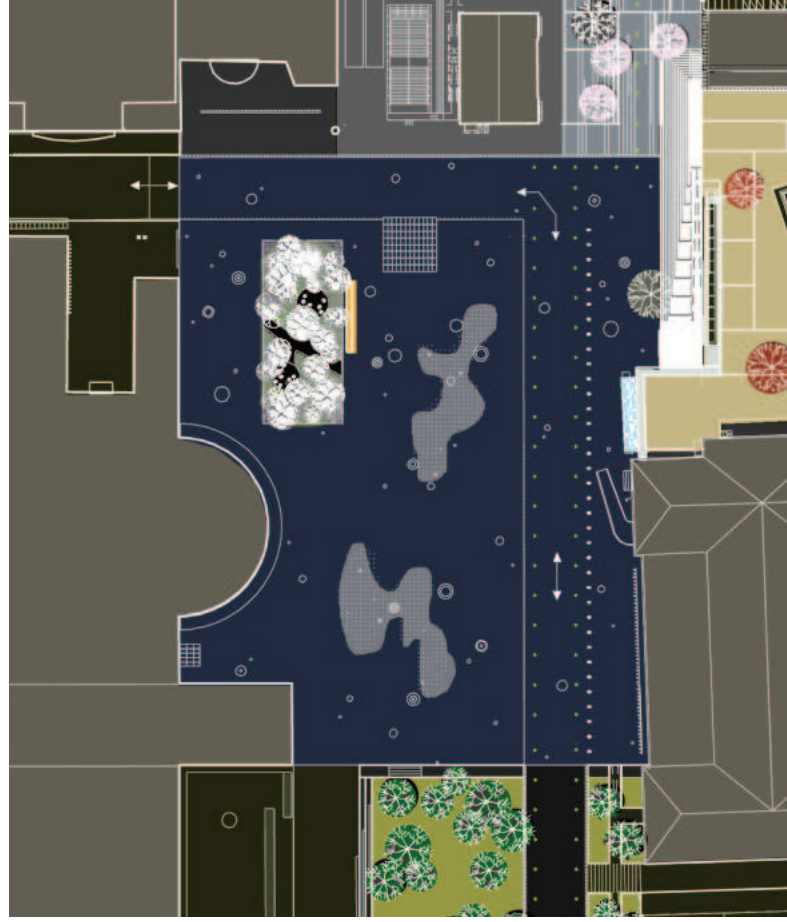
Snebild på Mariatorget i Stockholm. Bild hämtad från Kartago, Stockholms stadsbyggnadskontor.

salutorg för lantmannaprodukter. Här fanns alléer utmed platsens långsidor och i mitten en stor, öppen grusyta utan gröna inslag. Torget hade då inte så hög status. År 1876 började man anlägga en mindre plantering i torgets södra del och år 1900 byggdes en damm och ett konstverk sattes upp. Utsmyckningen med konstverket höjde statusen på torget och krav på en mer påkostad parkmiljö aktualiserades. Därefter utvidgades planteringen, allén förlängdes och ytterligare konstverk sattes upp. Åren 1956-1958 lades gräsytor mot Hornsgatan om.¹³

Diskussion

Mariatorget är ett vistelsetorg med parkkaraktär. Det är främst den frodiga grönskan som ger Mariatorget dess karaktär. Platsen har många funktioner. Här finns en lekplats, praktabatter, utseserveringar och konst. Flera av dessa värden existerar på grund av den variation i utformningen som torget har. Men den rika möbleringen gör det också svårt att förändra.

Den dominerande grönskan ger torget parkfunktioner och visar på årstidsväxlingar. Torgets tidigare karaktär och funktion under 1860-talet skiljer sig mycket från dagens utseende och användning. Idag används torget till flera olika saker än tidigare då det endast var ett salutorg. Men tidigare fanns ingen fast inredning och det i sig gjorde kanske torget mer flexibelt då än nu. Man kan inte säga att Mariatorget är tidlöst om definitionen av tidlöshet är en plats som har samma utformning, trots ändrad användning. I samma takt som handeln försvann från torget ändrades dess utformning radikalt.

Solbjergs plads ritad av SLA, Köpenhamn. © SLA

Solbjergs Plads har många olika typer av effektiv belysning.

Solbjergs Plads

Lokalisering: Frederiksberg, Köpenhamn

Landskapsarkitekt: SLA (belysning: Hansen och Henneberg)

Status: Invigt år 2005

Typ: Gå-förbi-torg och mötesplats där man har jobbat mycket med upplevelser av vatten-, ljud- och ljussteknik.
Area: omkring 0,5 ha

2001 fick SLA i uppdrag att göra en plan för hur området mellan husen skulle kunna bli en ny attraktiv mötesplats för Frederiksbergs invånare. Enligt SLA fungerar ett rum bäst om det ger plats för variation och förändring. På Solbjergs Plads kan man bland annat leka bland hundratals små vattenpölar, anlagda med hjälp av cirkelformade urgröppningar i stenbeläggningen som uppsamlar regnvatten. Syftet med projektet var att skapa ett levande och inspirerande stadsrum att mötas och uppehålla sig på.¹⁴

Diskussion

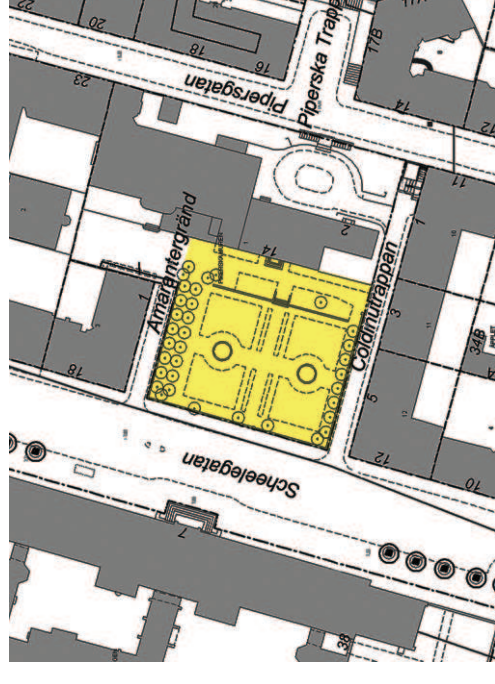
Solbjergs Plads är i huvudsak ett gå-förbi-torg. Det är också en naturlig mötesplats där man kan stanna upp en kort stund. Här finns gott om utrymme för tillfälliga evenemang, utseserveringar och lek. På Solbjergs plads har man jobbat mycket med dolda effekter som är flexibla och föränderliga. Upplevelser som ljussättning, ljudbrunnar och vattenkonst tillför kvaliteter till platsen, utan att störa om de inte är påslagna, eftersom de är infällda i möbleringen. En lekfull utformning som uppmuntrar till spontanlek, nyfikenhet och uppehåll.

Rumsupplevelsen förändras under dygnet. På kvällen ändras lätet från ljudbrunnarna från hektiska stadsljud till natt i djungeln och

belysningen skapar nya spännande rumligheter. Gestaltningen förstärker även väderleksförändringar. Urgröppningar i markstenen samlar regnvatten i pölar, som speglar omgivningen.

Jämförelse torg

De tre torgen har vardera skilda karaktärer. Både Hötorget och Solbjergs plads är hårdgjorda, men Hötorget begränsar sin dagliga aktivitet till torghandel. Solbjergs plads är öppet och möjliggör spontana och tillfälliga aktiviteter. Mariatorget är fullt av grönska och parkmöbler och har funktionen av en park. Torgen är flexibla på olika sätt. Generellt är Hötorgets torgstånd en mer flexibel möblering än Mariatorgets statiska utformning. Men Mariatorget bjuder på fler funktioner än Hötorgets ensidiga handel. Solbjergs plads är möblerat i kanterna och lämnar mittpartiet öppet. Det skulle kunna kännas tomt och ödsligt, men här finns istället upplevelser som ljudbrunnar, inbyggd konst, vatten och ljusspel. Dessa detaljer höjer platsens kvalitet samtidigt som de gör den flexibel. De tre torgen förändras med tiden på olika sätt. Mariatorgets dynamik består till största delen av växternas förändring. Hötorget och Solbjergs plads växlar karaktär över dygnet, såväl i användning som uttryck. Torgen har en social funktion som mötesplatser. Hötorgets funktion bygger dessutom på interaktion mellan försäljare och köpare.

Piperska muren i Stockholm, skala 1:1000. Bild hämtad från Kartago, Stockholms stadsbyggnadskontor.

Parker

Piperska Muren

Lokalisering: Kungsholmen, Stockholm

Arkitekt: Nicodemus Tessin d.y. och Johan Hårleman

Status: Anlagd på 1690-talet och senast upprustad år 1945

Typ: Barockträdgård

Area: 0,22 ha

Piperska muren är en statisk trädgård som inte bjuder på särskilt mycket föränderlighet.

Under 1690-talet påbörjade Carl Piper en ståtlig anläggning omkring nuvarande Scheelegatan. Slottsarkitekten Nicodemus Tessin d.y. och trädgårdsarkitekten Johan Hårleman utformade trädgårdsanläggningen efter Barrockens formideal. Parken var tänkt att utgöra en stillsam oas, att titta på och promenera i, mitt i storstaden och är därmed inte avsedd för lek.¹⁵

Omkring två träbyggnader anlades en pampig trädgård med låga, klippta buxbomshäckar, grottor, orangerier, skulpturer och urnor.

Piperska murens namn kommer från den mur som anlades runt trädgården. Idag finns endast en liten del av trädgården och muren kvar. Under 1940-talet blev Piperska Muren en allmän plats.¹⁶

Diskussion

Piperska muren är en liten ”titta-på-park”. Den är, med sina tuktade parterrer, en oföränderlig och statisk plats. Buxbomshäckarna är städsegröna och avenbokshäckarna behåller sina löv året om vilket ger samma rums känsla över tiden. Den ursprungliga tanken med parken var att vara en vacker anläggning att titta på och promenera i, men eftersom att dess storlek reducerades är den inte längre tillräcklig för promenader.

Piperska muren har ändå ett kulturhistoriskt värde som gör den unik. Även om dess övriga funktioner är sparsamma. Parken utgör en lugn oas där somliga kan finna ro och här kan man lära sig om historien, men flexibel är den inte.

Tegnérunden i Stockholm, skala 1:1000. Bild hämtad från Kartago, Stockholms stadsbyggnadskontor.

Tegnérunden

Lokalisering: Vasastan, Stockholm

Arkitekt: Upprustning av Stockholms gatukontors parkavdelning genom Eric Glemme

Status: Anlagd 1891-94, utrustad 1940-talet

Typ: Bergspark

Area: 1,1 ha

Tegnérunden omfattar ett mycket kuperat kvarter, omgärdat av gator i Vasastan. Den är en av de bergsparken som markerats i Lindhagens

Snedbild på Tegnérunden i Stockholm. Bild hämtad från Kartago, Stockholms stadsbyggnadskontor.

principplan från 1866. Parken anlades 1891-94 enligt den tidens estetiska uppfattning med slingrande gångar och inhemska träd och buskar. Dagens utformning karaktäriseras främst av en omdaning som gjordes på fyrtioalet av Eric Glemme.¹⁷

Upprustningen gjordes för att tillgodose nya krav på rekreationsplatser för barn och vuxna, det vill säga lekplatser och sittmöjligheter vid blomsterrabatter. I parkens norra del finns en blomstergård i solbelyst läge. Lekdelen av parken har en plaskdamm som fylls på av en stilerad bäck. Bäckens har sin källa högst upp i den kuperade parken och ringlar sig ner längs sluttningen. På toppen står även ett lusthus. I östra delen har man rest en monumental skulptur över Strindberg.¹⁸

Diskussion

Tegnérlundens unika karaktär är dess kupering i landskapsparcsstil mitt i stenstaden. Kullen ger en naturlig upplevelse med fina utblickar, en distans till trafiken och mer sol än om parken varit platt. Men topografin begränsar vissa aktiviteter. Kullen går inte på ett lätt sätt att omforma utan att parken helt tappas sin karaktär och det gör den relativt oflexibel. I ett större perspektiv är det emellertid bra med en mångfald: en kuperad park för exempelvis pulkaåkning och en annan platt park med bollspel och dylikt alternativt en större park som innehåller båda delarna.

Rålambshovsparken

Lokalisering: Kungsholmen, Stockholm

Arkitekt: Stockholms parkavdelning genom Osvald Almqvist, Holger Blom och Erik Glemme

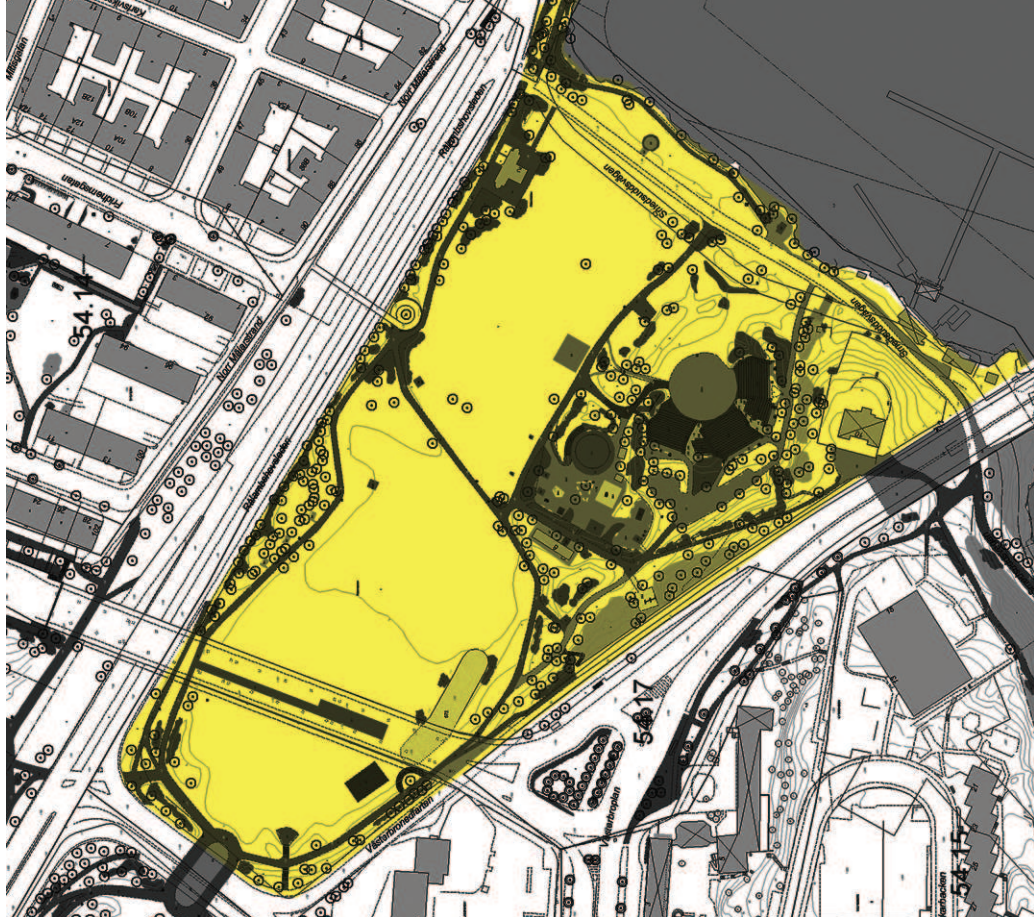
Status: Anlagd år 1936

Typ: Modern, funktionalistisk park som i första hand används som lek och rekreationspark.

Area: 9,2 ha

Snedbild på Rålambshovsparken i Stockholm. Bild hämtad från Kartago, Stockholms stadsbyggnadskontor.

Rålambshovsparken i Stockholm, skala 1:2000. Bild hämtad från Kartago, Stockholms stadsbyggnadskontor.

Rålambshovsparken ingår i en parkkedja över södra Kungsholmen som sträcker sig från Stadshuset till Fredhällsparken. Strandpromenaden längs Norr Mälarsstrand förmedlar på ett mjukt och spännande sätt övergången till den öppna och vida Rålambshovsparken som började anläggas år 1936. Resultatet blev stora sammanhängande öppna gräsytor och sparsamt med träd- och buskvegetation koncentrerad till ytterkanterna som tonar ut i Riddarfjärdens vatten. I sydväst finns en amfiteater och barnens lekplatser sammanfördes här med bland annat bygglek. Över parken går en luftig viadukt som anknyter till Västerbrons uppfart.¹⁹

Arbetena med parken påbörjades av Osvald Almquist och Holger Blom med stora sociala ambitioner och fortsattes sedan av Erik Glemme som kom att förverkliga ett flertal föreslagna idéer. Rålambshovsparken blev ett modernt, funktionellt, människovänligt och dekorativt grönområde.²⁰

Diskussion

Rålambshovsparken är utformad som en rekreations- och lekpark. Förutbestämda funktioner är bland annat skate, volleyboll, basket, parklek och parkteater. Men det finns även möjlighet till spontana aktiviteter och idrottsformer. Parken är mångfunktionell och bjuder på en mångfald i sin utformning.

Interaktivitet mellan brukare och anläggning förekommer vid alla sportytor och vid bygglekplatsen. Parken har exempelvis träningsredskap som förutsätter interaktion mellan människor och redskap. Aktiviteterna varierar över året från solbad till skridskoåkning. Växternas uttryck bidrar också till känslan av årstidsvariation.

Nørrebroparken

Lokalisering: Nørrebro, Köpenhamn

Arkitekt: Steen Høyer i samarbete med GHB Landskapsarkitekter

Status: Anlagd år 1934, invigd på nytt efter upprustning sommaren år 2007

Typ: Aktivitetspark i modern tappning

Nørrebroparken har ett flertal tak placerade i parken. Taken är mångfunktionella och tar inte värdefull markyta i anspråk.

Parken skiljer sig från Köpenhamns andra gröna områden genom att vara en så kallad stadsmässig park. Här integreras aktiviteter och arkitektoniska element från omkringliggande kvarter. Exempelvis i förbindelse med de två marknadshallar som placerats i vardera ändar av den långa parken. Hallarna har konstruerats som plåttak med öppna väggar, där det kan hållas mindre konserter, basarer och loppmarknader.²¹

Det finns goda möjligheter att vara aktiv i parken. Här finns två klättertorn, skateramper och en beachvolleybollplan. Samtidigt har flera tidigare uppskattade element bevarats i upprustningen. Bland annat en lindallé som löper längs parkens cykelstråk, fotbollsplaner och en liten blomsterträdgård, Rosenträdgården.²²

Skilda rum och miljöer är någonting som arkitekterna har delat upp parken i. Målet är att cyklister och gående ska känna och uppleva olika rum för att kanske lockas till att stanna upp och kika på andra människor och pågående aktiviteter.²³

Ett av parkens mest uppmärksammade element är de 100 vimplor som placerats ut gruppvis på skilda ställen i området. Tanken är att de varje år, på parkens födelsedag, ska uppdateras med en ny logo i samarbete med lokalområdets boende.²⁴

I bilden syns några av de 100 vimplor som finns i Nørrebroparken.

Diskussion

Nørrebroparken är en aktivitetspark med bland annat promenad-, rekreations- och lekmöjligheter. Här finns liksom i Rålambshovsparken många förutbestämda funktioner. Men även öppna gräsytor som möjliggör spontana aktiviteter. Parken är utsträckt och uppdelad i ett flertal olika rum som möjliggör en mångfald av aktiviteter. Här finns grillplatser, basketkorgar, skateramper och olika markmaterial för blandade sysselsättningar.

Interaktivitet mellan brukare och anläggning förekommer. I en del av parken är det exempelvis tillåtet att måla graffiti på en vägg. Parkens växtmaterial domineras av barrväxter vilket ger ett statiskt uttryck över året. Uppbyggda grästäkta vallar skapar rumslighet samtidigt som de utgör sittplatser och ger överblickar i parken. Detaljer i gestaltningen

förstärker väderleksförhållanden: vimplar som blåser i vinden, urgröpningar i asfalten som samlar regnvatten och plåttak som ger skydd mot regn och förstärker regnets smattrande ljud. Taken eller de så kallade marknadshallarna, är speciellt flexibla och mångfunktionella då det utgör mötesplatser, skapar rumslighet och är landmärken, utan att göra anspråk på värdefull markyta.

Jämförelse parker

Enligt parkprogrammet är alla parker flexibla, men hur flexibel är egentligen en barockträdgård? Piperska murens trädgård har generellt sätt inga årstidsväxlingar. Den har heller inga andra funktioner än att vara en vacker park. Även om parken hade varit större hade det inte tillkommit flera funktioner. Det är alltså en statisk och oflexibel park. De tre övriga parkerna är mycket mer flexibla i sin utformning. De har liknande funktioner trots olika stilideal och att de uppförts vid olika tidpunkter.

Nørrebroparken och Rålambshovsparken är båda stora aktivitetsparker med en blandning av förutbestämda funktioner. Exempel på sådana är basketkorgar, skateramper och lekplatser. Nørrebroparkens utformning är mer inriktad på föränderlighet med sina vattenpölar, graffitivägg och utbytbara vimplar. I de här stora parkerna är det lättare att hitta plats för tillfälliga evenemang och utveckling av vissa delar till populära aktiviteter.

Tegnérunden innehåller inte samma mängd funktioner utan är mer fokuserad på naturupplevelsen som topografiska skapar och har ett traditionellt innehåll av lek, konst och mindre rumsligheter utan självklar funktionsbestämning. Kuperingen är både parkens vinst genom den unika karaktären och dess fall eftersom det begränsar antalet funktioner. Skulle Tegnérunden vara större så skulle flera funktioner rymmas.

Sammanfattning

Alla platser har olika förutsättningar. Natureografiska förhållanden, brukarnas behov och andra omgivande faktorer har betydelse för hur platser utformas. Stadsrum har vanligtvis en huvudfunktion exempelvis som handelstorg, promenadstråk eller lekplats, men ofta har de även

flera underfunktioner. De är mångfunktionella. Platser som har fler funktioner än den primära anser vi vara mer flexibla än de som inte har det.

Föränderliga platser ökar flexibiliteten, det vill säga att om det är lätt att ändra funktionen eller upplevelsen av en plats, så att den blir mer användbar och attraktiv, är platsen flexibel. Platser som har en förutbestämd användning, som inte har flera underfunktioner och som är svåra att förändra, förblir statiska och är oflexibla exempelvis Piperska Murens trädgård.

Referenser

- ¹ Selling, G. (1970) *Esplanadsystemet och Albert Lindhagen – stadsplanering i Stockholm åren 1857-1887*, Ljunglöfs Litografiska AB
- ² Asker, B. (1986) *Stockholms parker – Innerstaden*, Stockholm Liber, Stockholm
- ³ Copenhagen x hemsida, <http://www.cphx.dk/#29786> Hämtad 2008-02-18
- ⁴ Ibid
- ⁵ Ibid
- ⁶ Gehl, J. (1991) *Stadsrum & stadsliv i Stockholms city*, Stockholms stadsbyggnadskontor, Stockholm
- ⁷ Harlén, A. (1998) *Stockholm från A-Ö – Innerstaden*, Brännkyrkas hembygdsförening
- ⁸ Egeland, M. (2005) *En stump av Drottninggatan - hus, människor och historia längs med sträckan Kungsbacken ner mot Kungsgatan i Stockholm*, Books-on-Demand, Visby
- ⁹ Hasselblad, B. (1987) *Stockholms gator*, Almqvist & Wiksell förlag AB, Stockholm
- ¹⁰ Egeland, M. (2005) *En stump av Drottninggatan - hus, människor och historia längs med sträckan Kungsbacken ner mot Kungsgatan i Stockholm*, Books-on-Demand, Visby
- ¹¹ Stockholms stads startpromemoria för planläggning av Stockholms citykvarter, http://www.sfv.se/cms/showdocument/documents/sfv/aktuella_projekt/nya_klara/stockholms_stads_startpromemoria_for_planlaggning_av_stockholms_citykvarter.pdf Hämtad 2008-02-25
- ¹² Callert-Holmgren, K. (1998) *Stockholm vår gröna stad*, Hushållningssällskapets multimedia, Falköping
- ¹³ Asker, B. (1986) *Stockholms parker – Innerstaden*, Stockholm Liber,

Stockholm

¹⁴ Copenhagen x hemsida, <http://www.cphx.dk/#24083> Hämtad 2008-02-18

¹⁵ Informationsskylt på platsen gjord av Stadsbyggnadskontoret.

¹⁶ Asker, B. (1986) *Stockholms parker – Innerstaden*, Stockholm Liber, Stockholm

¹⁷ Harlén, A. (1998) *Stockholm från A till Ö – Innerstaden*, Brännkyrkas hembygdsförening

¹⁸ Ibid

¹⁹ Asker, B. (1986) *Stockholms parker – Innerstaden*, Stockholm Liber, Stockholm

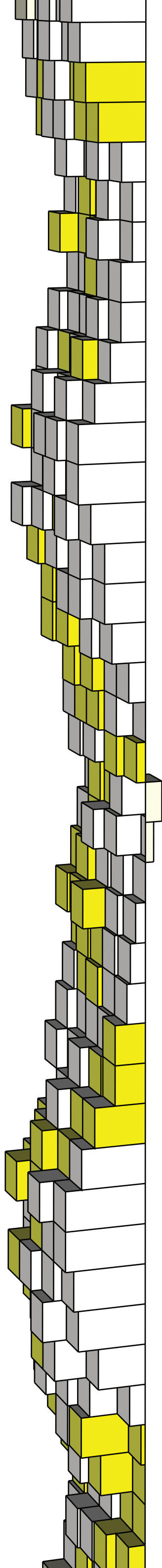
²⁰ Ibid

²¹ Copenhagen x hemsida, <http://www.cphx.dk/#26302> Hämtad 2008-02-18

²² Ibid

²³ Ibid

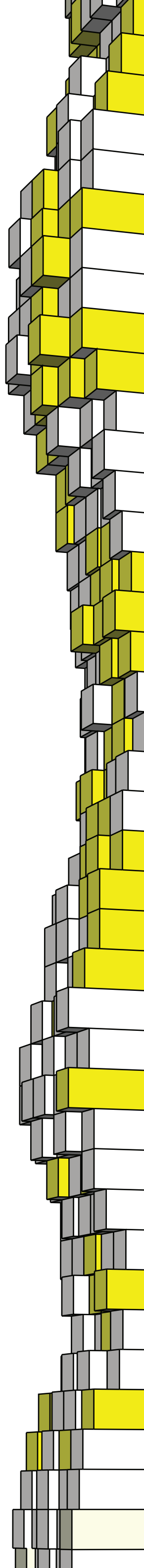
²⁴ Ibid

6 Fallstudie - Norra station

I den tredje och sista delen av examensarbetet har vi försökt att konkretisera konceptet föränderlighet genom att applicera det på två förslag för en park i ett nytt förtätningsprojekt i Stockholm - Norra Station.

Fallstudien innefattar dessutom en beskrivning av projektet och analyser av platsen. Förslagen resulterade i en dynamiskt och en flexibel park.

Norra Station

Exploateringsområdet sträcker sig igenom två kommuner delvis Stockholm och delvis Solna. Stockholms stad är markägare för Norra Stationsområdet och markägare i Solna stad är: Stockholms läns landsting för Karolinska Sjukhusområdet och Akademiska Hus för Karolinska Institutetsområdet¹. Norra Stationsområdet är utpekad som stadsbyggnadsprojekt av kommunfullmäktige och finns med bland tolv stadsutvecklingsområden som anges i Stockholms översiktsplan 1999. Området har ett centralt läge i staden och stämmer väl överens med strategin att fortsätta bygga Stockholm inåt på redan ianspråktagen mark.²

Detaljplanarbetet för Norra Station består av tre planer: För ”Centrala Norra Station” är avsikten att gå ut på samråd under hösten 2008, för ”Östra Norra Station - Norrtull” våren 2009 och för ”Västra Norra Station” hösten 2009. Det så kallade horisontåret är 2030, då bedöms planen vara helt utbyggd. Norra Stationsområdet byggs ut i etapper beroende av infrastrukturens färdigställande. Man börjar närmast Norra Stationsgatan ungefär 2010 och beräknar bygga 15 år framåt. Konceptet för stadsplaneringen har varit att skapa ett samspel mellan det urbana och det organiska; en så kallad ”ekourbanitet”, med klättrande grönska och gröna takterrasser.³

Hela planområdet, med Solnas del inräknat, beräknas rymma ungefär 13 000 invånare och 33 000 arbetsplatser. Till Norra Stationsområdet beräknas 8000 invånare när alla flyttat in. Det innebär ungefär 800-900 skolbarn och ungefär samma antal förskolebarn.⁴

Planförslaget innebär stora satsningar på infrastruktur. Förutsättningen att området bebyggs är att Norra länken/E4/E20 och Värtabanan överdäckas och att det blir en tät och hög bebyggelse som finansierar

överdäckningen. Överdäckningen sker från ett kvarter väster om Solnabron till Norrtull i öster. Utbyggnad av Citybanan och en ny tunnelbanegren från Odenplan ger den nya stadsdelen tillgång till stadens kollektivtrafiksystäm.⁵

Historik

Sedan 1670 har Norrtull utgjort entrén till Stockholm från norr och har stor symbolisk betydelse som första intryck av huvudstaden⁶. Den ursprungliga entréaxeln var riktad mot tullhusparet från 1730-talet och trafiken passerade mellan byggnaderna på väg mot Norrtullsgatan.⁷

Värtabanan öppnades 1882 och på 1920-talet omvandlades Norra Station till en ren godsbangård⁸. Godshanteringen avvecklades under 1990-talet och området präglas sedan dess av temporära verksamheter. I de låga tegelbyggnaderna pågår detaljhandel och bangården består av parkeringsplatser. Det så kallade Klockhuset är en särskilt framträdande byggnad med sitt torn.⁹

Planbeskrivning

Den nya bebyggelsen förstärker kopplingen mellan Stockholm och Solna. Vasastans gatunät förlängs norrut och länkas ihop med Karolinska Sjukhusområdet och vidare in mot Solna centrum. En liknande utvidgning av stadsgränsen har inte gjorts sedan 1930-talet, då Gärdets bebyggelse tilläts växa över den historiska stadsgränsen.¹⁰

I östvästlig riktning blir den nya Norrtullsalén en grön gatusträcka som fredas från genomfartstrafik och gestaltas för gång- och cykeltrafik. Norrtullsalén utvidgar sig centralt i området och bildar en triangulär park: Norrtullsparken. Allén ansluter till Hagaparken i öster och i väster förgrenas Norrtullsalén dels upp till KI/KS, dels vidare genom Västra Norra Station för att ansluta till befintlig ramp över till Karlbergs slottspark. Rampen planeras endast för gång och cykel.¹¹

Norrtullsparken ses som områdets sociala och arkitektoniska hjärta. Den är en mötesplats omgiven av bostadskvarter med restauranger och detaljhandel i bottenvåningarna. Ambitionen är att skapa en oas med folkliv och en mångfald av aktiviteter. Parken planeras få en tydlig identitet, behaglig skala och stadsmässigt grön karaktär. Det gröna rummet behandlas som Hagaparkens utlöpare. En svag sluttning mot Norrtull och Haga skapar en visuell kontakt som förenar de gröna rummen. Parkens konvergerande form betonar perspektivet och förstärker sambandet med Norrtull som områdets monumentala nav.¹²

Norrtull planeras bli en planskild cirkulationsplats med järnväg och gångbana i ett övre plan. I markplan bildas en stjärnplats med tre körfält. Här möts Norra Länken, Uppsalavägen, Sankt Eriksgratan, Sveavägen och Annerovägen. Platsen utformas som ett entrérum med de historiska tullhusen i fokus och bedöms bli mycket högt belastat under rusningstrafik.¹³

Söder om Norrtullsparken ligger Norra Stationstorget. Platsens lutning ger möjligheter att anlägga sittgradänger och att använda rummet för utomhuskonserter. På torget planeras Klockhuset att bevaras på sin ursprungliga plats.¹⁴

Omkring Norra Station finns parkområden som kommer att vara viktiga för motion och rekreation. De som anges är Brunnsviken, Sjukhusparken, den nya Norrtullsparken och idrottsparken på den f.d. bensinstationstomten. Till dessa behövs bra och trygga kommunikationer.¹⁵

Utförning

I den fördjupade översiktsplanen beskrivs några rader som an knyter till vår infallsvinkel: föränderlighet, flexibilitet, dynamik och interaktivitet.

i den nära skalan; hård/mjuk, tät/öppen, välkänd/oväntad, kan den stimulera barn i relation till deras ålder och mognad samt öka lusten att vistas i det offentliga rummet.¹⁷

Stadsdelens attraktivitet kan stärkas genom att föra in bibliotek och annan kultur- och fritidsverksamhet, främst riktad till barn och ungdom. Det skulle vara möjligt att placera ett kulturhus eller bibliotek vid den nya Norrtullsparken. Då skulle parkens funktion som offentlig mötesplats stärkas.¹⁸

Referenser

- ¹ Stockholms stad, Solna stad (Mars 2008) *Fördjupning av två översiktsplaner – Karolinska – Norra station*
- ² Tjänsteutlåtande från Exploateringskontoret (2007) *Promemoria Norra station 2007-05-23*
- ³ Stockholms stad, Solna stad (Mars 2008) *Fördjupning av två översiktsplaner – Karolinska – Norra station*
- ⁴ Ibid
- ⁵ Tjänsteutlåtande från Exploateringskontoret (2007) *Promemoria Norra station 2007-05-23*
- ⁶ Stockholms stad, Solna stad (Mars 2008) *Miljökonsekvensbeskrivning – Karolinska – Norra station*
- ⁷ Stockholms stad, Solna stad (Mars 2008) *Fördjupning av två översiktsplaner – Karolinska – Norra station*
- ⁸ Stockholms stad, Solna stad (Mars 2008) *Miljökonsekvensbeskrivning – Karolinska – Norra station*
- ⁹ Stockholms stad, Solna stad (Mars 2008) *Fördjupning av två översiktsplaner – Karolinska – Norra station*
- ¹⁰ Ibid
- ¹¹ Ibid
- ¹² Ibid
- ¹³ Ibid
- ¹⁴ Ibid
- ¹⁵ Ibid
- ¹⁶ Ibid
- ¹⁷ Ibid
- ¹⁸ Ibid

© SBK Stockholms stad

Orienteringskarta över arbetsområdet. Bild hämtad ut den Fördjupade översiktsplanen över området.

Närmiljön bör ge tillfällen och platser för goda möten under alla årstider. Utformningen bör även kunna anpassas till nya behov och värderingar som uppstår ur det sociala livet. I varje kvarter planeras för grönskande takterrasser som blir ett mellanting mellan det privata- och det offentliga rummet. Strukturen ger möjlighet till tydliga rum, vilka

gestaltas för olika funktioner.¹⁶

Särskilt för barn är det viktigt att miljön närmast hemmet innehåller en rik variation i form, färg, dagsljus, konstljus och material. Det underlättar barns förmåga att orientera sig. Om stadsmiljön varierar

© SBRK Stockholms stad

Flygbild över Karolinska och Norra stationsområdet. Bild hämtad ut den Fördjupade översiktsplanen över området.

© SBRK Stockholms stad

Flygbild över Karolinska och Norra stationsområdet. Bild hämtad ut den Förjupade översiktsplanen över området.

Stads- och landskapsanalys - nulägesituation

Upplevelse av landskapsrummet

Stockholms karaktär bottnar sig i landskapets naturliga variationer. Vattnet är ständigt återkommande liksom dramatiska höjdskillnader. Norra Stationsområdet ligger i en dalsänka som i östvästlig riktning knyter ihop Brunnsviken med Karlbergssjön/Ulvsundasjön. En gång i tiden var dessa vattenområden föreande här. På norra slutningen ner mot Norra Station ligger Karolinska Sjukhusets byggnader i parkmiljö och på den södra höjdryggen ligger Birkastan, Röda bergen och Vasastans stenstadsbebyggelse.

Dalsänkan upplevs som ett tydligt landskapsrum omgärdat av en varierande bebyggelse och storskaliga infrastrukturleder. Vasastans bebyggelsefront (se bild sid. 46) bildar en skarp gräns längs Norra Stationsgatan och Sveavägen. Byggnaderna i Karolinska området exponeras tydligt i sitt höga läge som en nordlig gräns till området. Från den södra höjdryggen, en bit in i Vasastan, ser man Karolinska sjukhusområdet som fond från Torsgatan, Hälsingegatan, Dalagatan och Västmannagatan.

Norra Station är en platt före detta bangård som idag utgörs av motorväg, järnväg, parkeringsplatser och några få låga byggnader. Byggnaderna vittnar om en äldre järnvägsverksamhet. Norra länken/E4/E20 samt Värtabanan är effektiva barriärer både visuellt och fysiskt. Det är en hög bullernivå från vägarna och fotgängare får anpassa sig efter biltrafikens skala. Just nu pågår markarbeten och hela området upplevs som en industritomt och arbetsplats.

Geologi och växtlighet

Utmärkande för Stockholmslandskapet är de långsträckt sprickdalarna. De är delvis fyllda vattenrum delvis tidigare odlingsmarker, som idag ofta är parkstråk exempelvis Haga och Rålambshovsparken. I innerstaden går sprickdalarna i östvästlig riktning och Norra Station är beläget i en sådan sänka.¹

I nordsydlig riktning sträcker sig Stockholmsåsen som ett element i landskapet. Tydliga grusformationer finns kvar i Hagaparken. Åsens grusmassor hindrade Mälarens vatten att rinna ut i Östersjön. Stockholmsåsen passerar strax öster om planområdet. Brunnsviken innehåller Östesjöns bräcka vatten medan Ulvsundasjön och Karlbergssjön är del i Mälarens söta vattensystem.²

Större delen av Norra Stationsområdet är asfalterat eller bebyggt. Under asfalten finns generellt ungefär en meter fyllnadsmassor som huvudsakligen består av åsmaterial men även makadam. Under

fyllnadsmassorna ligger vanligen 0,5-1 meter torrkorpelera och därunder växelvisa lager av lera, silt och finsand. Det finns förorenad mark, men enligt hittills genomförda undersökningar är de begränsade i både omfattning och farlighet.³

Inom Norra Stationsområdet saknas grönsstruktur. Gränsande till planområdet finns parkområdena Karlberg-Pampas och Haga-Brunnsviken. Idag är de parkerna svåra att nå på grund av korsande vägar och järnvägar.⁴

Klimat

Eftersom att området är väldigt öppet är det god solinstrålning, förutom allra närmast stenstadens bebyggelse. Vindarna växer sig starka i det öppna landskapet. De stora vägarna försämrar lokalklimatet med luftföroreningar och buller.

Bebyggelsehistoria

Planområdet och dess närmaste omgivningar innehåller fyra tydligt åtskildabebyggelsekaraktärer:

- *Den förindustriella stadens lantliga omgivningar* kan idag avläsas

i tullhusen, Stallmästaregården, Haga, Bellevue, Cedersdals malmgård, Karlberg, Gammelgården och Ryska vallarna på Karolinska institutets område.

- *Den täta storstaden* avspeglas i bebyggelsen längs Norra stationsgatans södra sida och utgör en skarp avslutning av stenstaden.
- *Järnvägsområdet* med en sammanhållen stationsmiljö från 1924 speglar järnvägsutvecklingen och utbyggnaden av stadens stationer på 1920-talet.
- *Institutionsområdet* på Solnasidan som präglas av fritt liggande byggnader ”i park”.⁵

Referenser

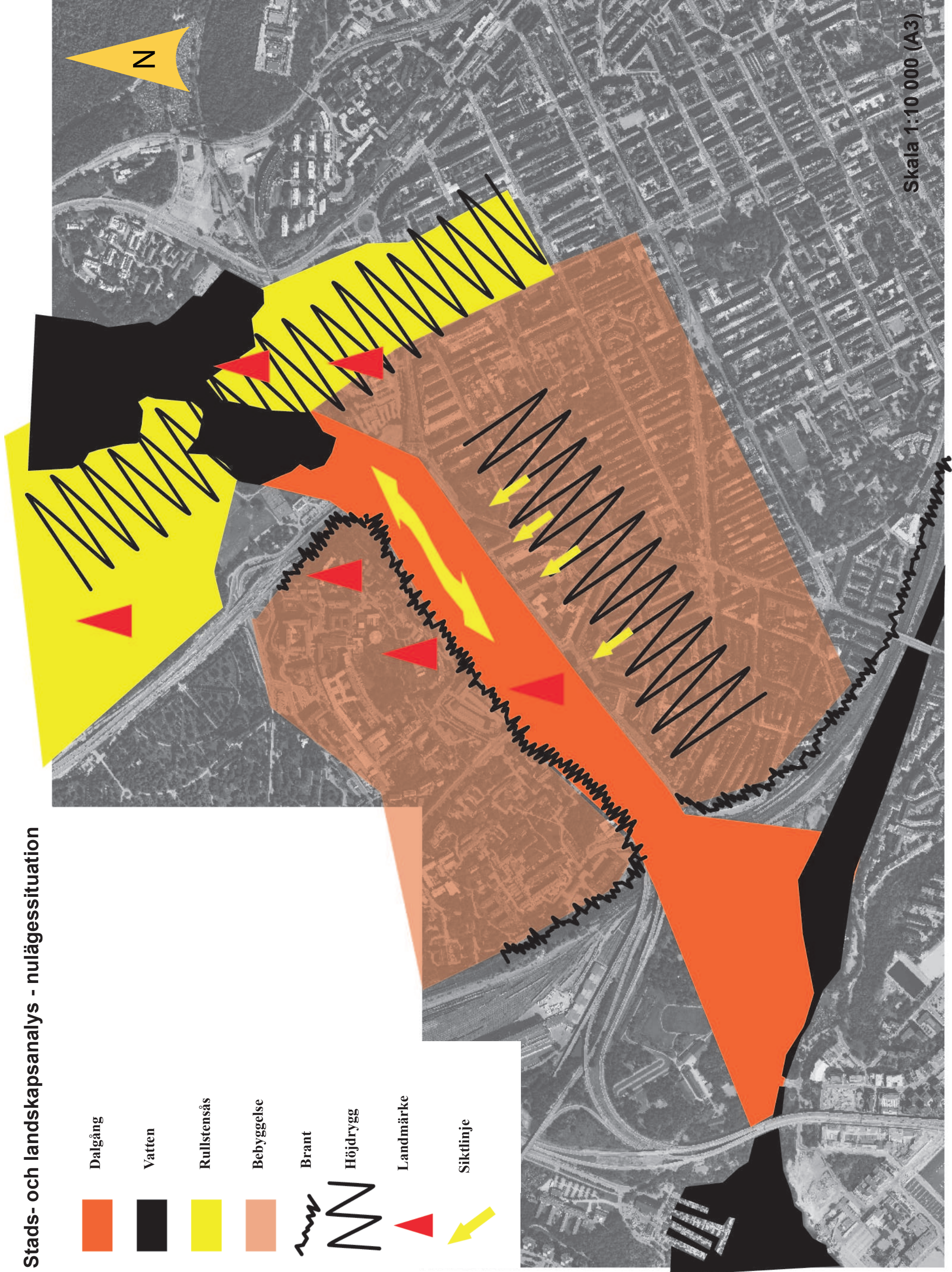
- ¹ Stockholms stad, Solna stad (Mars 2008) *Förstudie av två översiktsplaner – Karolinska – Norra station*
- ² Ibid
- ³ Stockholms stad, Solna stad (Mars 2008) *Miljökonsekvensbeskrivning – Karolinska – Norra station*
- ⁴ Ibid
- ⁵ Stockholms stad, Solna stad (Mars 2008) *Förstudie av två översiktsplaner – Karolinska – Norra station*

Foto över nulägesituationen i Norra Stationsområdet. Bild tagen från Solnabron mot Norrtull.

Stads- och landskapsanalys - nulägesituation

- Dalgång
- Vatten
- Rullstensås
- Bebyggelse
- Brant
- Höjdrygg
- Landmärke
- Siktlinje

Skala 1:10 000 (A3)

Tillgänglighet till grönområden

Analysen av omkringliggande grönområden är gjord med Stockholms parkprograms riktlinjer som grund. De grönområden som belyses är de som är relevanta för Norra Stationsområdet i avseende på storlek och läge.

Natur- och friluftsområde

Områden större än 50 hektar som kan nås inom 1 km från bostaden benämns i parkprogrammet som natur- och friluftsområde. Norra Stationsområdet uppfyller riktlinjerna för tillgången till natur- och friluftsområden. Framtida boende i området kommer att ha nära till Nationalstadsparken och Karlberg. Tillgängligheten till dessa grönområden är dock bristfällig i nuläget och bör förbättras.

Flygbild över Hagaparken i Stockholm. Bild hämtad från Kartago, Stockholms stadsbyggnadskontor.

Nationalstadsparken

Nationalstadsparken omfattar hela Djurgården och områdena Haga, Brunnsviken och Ulriksdal. Området har varit lagskyddat sedan 1994 för att värdefull natur och kultur ska bevaras för kommande generationer. Unikt för Nationalstadsparken är blandningen av parklandskap, natur och storstadens kulturbyggelse, samt de kungliga slottsmiljöer som präglat området under århundraden.¹

Hagaparken är en del av Nationalstadsparken och utgör ett unikt exempel på den engelska parken i Sverige. Den planerades åt Gustav III med Fredrik Magnus Piper som landskapsarkitekt och anlades i slutet på 1700-talet.²

Parken är populär och utnyttjas för bland annat promenader, helgutflykter och motion. Här finns resaturang, café och i parken anordnas olika evenemang och aktiviteter.³

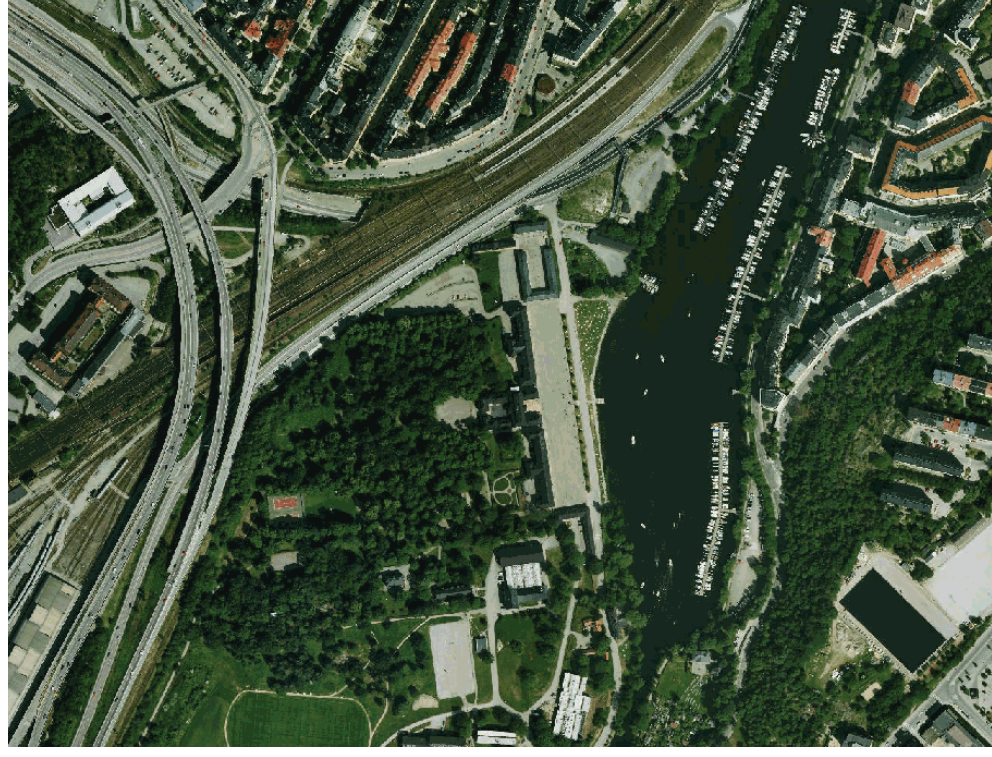
Bellevueparken är även den en del av Nationalstadsparken. Den är utformad i engelsk parkstil med öppna gräsytor, slingrande gångvägar och dungar av träd. Parken anlades i slutet av 1700-talet efter samma planarkitekt som planerade Hagaparken och samordnades dessutom med denna vad gäller karaktär och utsiktspunkter.⁴

Parken utnyttjas till bland annat promenader, lek och som utflyktsmål. Dess storlek är drygt 10 hektar.

Karlbergs slott och Pampas

Karlbergsparken anlades på 1600-talet. Det är en terrasserad trädgård till Karlbergs slott med dammar, fontäner, skulpturer och andra byggnader. Nu håller försvarets kadettskola till i byggnaderna men parken är öppen för allmänheten och används också flitigt av bland andra joggare, hundägare och dagisgrupper.⁵

Det mesta av 1600-talets Karlbergspark har försvunnit i trafikapparater och annat. Mellan Pampas och Huvudsta sträckte sig tidigare ”Ingentingskogen” som numera dessvärre gör skäl för namnet.

Snedbild över Karlbergs slott och Pampas i Stockholm. Bild hämtad från Kartago, Stockholms stadsbyggnadskontor.

Stadsdelspark

En stadsdelspark ska enligt parkprogrammet vara 5-50 hektar stor och kunna nås inom 500 meter från bostaden. Riktlinjer för stadsdelspark uppfylls inte för planområdet. De närmaste stadsdelsparkerna är Vanadislunden och Vasaparken som ligger längre bort än 500 meter. I en stadsdelspark ska enligt parkprogrammet värden som bollspel, folkliv, parklek, picknick och blomprakt finnas. De värdena skulle kunna införas i den nya parken i Norra station, men i och med dess storlek på 2 ha kommer Norra stationsparken aldrig att kunna räknas som stadsdelspark.

Vanadislunden

Vanadislunden är en av Stockholms så kallade bergsparker och ligger på Brukebergsåsen. Större delen av Vanadislunden färdigställdes år 1903. Anläggandet av parken pågick i nästan femtio år och resultatet blev slingrande gångar, gräsytor och många träd.⁶

Här finns uteservering och bad. Parken används för bland annat promenader, lek och som utflyktsmål. Terrängen möjliggör pulkaåkning under vintern. Storleken på området är drygt 9 hektar.

Vasaparken

Runt sekelskiftet anlades Vasaparken som är ett exempel på den tidens parkuppfattning, där tonvikten lades på idrott, lek och promenader. 1911 färdigställdes den första lekplanen. I den västra delen av parken anlades under 1940-talet tre terrasträdgårdar och i det nordöstra hörnet finns blomsterplanteringar och en sommarservering.⁷

Vasaparken är drygt 5 hektar och erbjuder en mångfald aktiviteter. Parken är populär, särskilt den nyupprustade lekplatsen med gummikullar och bollplanen av konstgräs. Vintertid finns här en skridskobana.

Kvarterspark

Kvarterspark kallas de parker som är från 0,5-5 hektar stora och som kan nås inom 200 meter från bostaden. Alla planerade bostäder inom planområdet för Norra Station kommer att ha tillgång till en eller flera kvartersparker inom 200 meter. Den nya kvartersparken som planeras i Norra Stationsområdet kommer att bli knappt 2 ha stor och räknas därmed som kvarterspark. De befintliga, omgivande kvartersparker som är relevanta för Norra tationsområdet med avseende på storlek och läge är:

Karolinska sjukhusparken

Parken anlades i samband med sjukhusbygget (C Westman, Gösta Schuwert, 1935). KS-parken är 2 hektar stor och ligger i en svagt nordvärd sluttning och är omgärdad av stora hus, den höga huvudbyggnaden i norr och Norrbackainstitutet i söder. Även i väster är

Karolinska sjukhusparken.

bebyggelsegränsen tydlig, medan karaktären i öster är mer ”hus i park”. Vegetationen utgörs av trädungar och solitära träd i en klippt gräsyta. I en del av parken finns buskage av rhododendron. Mitt i parken ligger en damm. En del av gångstigarna genom parken är stenbelagda. Miljön upplevs bearbetad. I parkens högsta del går berget i dagen. En daghemsbyggnad mfl byggnader och hägnader, parkeringsytor och vägar splittrar parkområdet.⁸

Eugeniahemmets mark area: ca. 1,5 ha

Eugeniahemmet byggdes 1886, som hem för obotligt sjuka barn, en verksamhet

som upphörde 1971. Byggnaden och de mindre grannbyggnaderna Nya hemmet och Blindhemmet intill ligger alla omgivna av parkmark. Idag inryms Medicinhistoriska museet i en av Eugeniahemmets flyglar.⁹

Karolinska sjukhusets östra parkområde

Tillsammans med Eugeniahemmets mark utgör KS östra parkområde drygt 1,5 hektar. KS östra parkområde utgörs av en mot öster och söder vänd sluttning i sjukhusområdets östra del. Nedanför parken passerar E4:an. Från parken ges utblick mot Hagaparken i öster och Norra stationsområdet i söder. Parken består av träd och trädgrupper i klippt gräsyta. I den västra delen växer en del äppelträd. I sluttningens mitt ligger en stenlagd terrass omgärdad av en stenvmur. Den tycks ha funktion som uteplats för dem som arbetar i denna del av KS.¹⁰

Norrbackatäppan area: ca. 1,2 ha
Norrbackatäppan används flitigt av den intilliggande förskolan och av Karlbergsskolans elever. Det är en variationsrik miljö med öppna gräsmattor, lekplats och berg som möjliggör pulkaåkning.¹¹ Storleken är 1,2 hektar.

Snebild över Norrbackatäppan i Stockholm. Bild hämtad från Kartago, Stockholms stadsbyggnadskontor.

Solvändan area: ca 0,7 ha

Solvändan är lite mindre än Norrbackatäppan, 0,7 hektar. Parken ligger på en höjd och utgörs av en rund lekplan omgiven av sittplatser. I sluttningen ner mot Torsgatan finns en gräsyta med en hagtomshäck och olika sorters träd.¹²

S:t Eriksparken ca. 0,9 ha

Parken fungerar som skolgård för Rödbergsskolan. Vid anläggningen som varade mellan 1918-1932 anpassades topografin till det raka gatunätet och träd och buskar planterades.¹³ Parken är knappt en hektar stor.

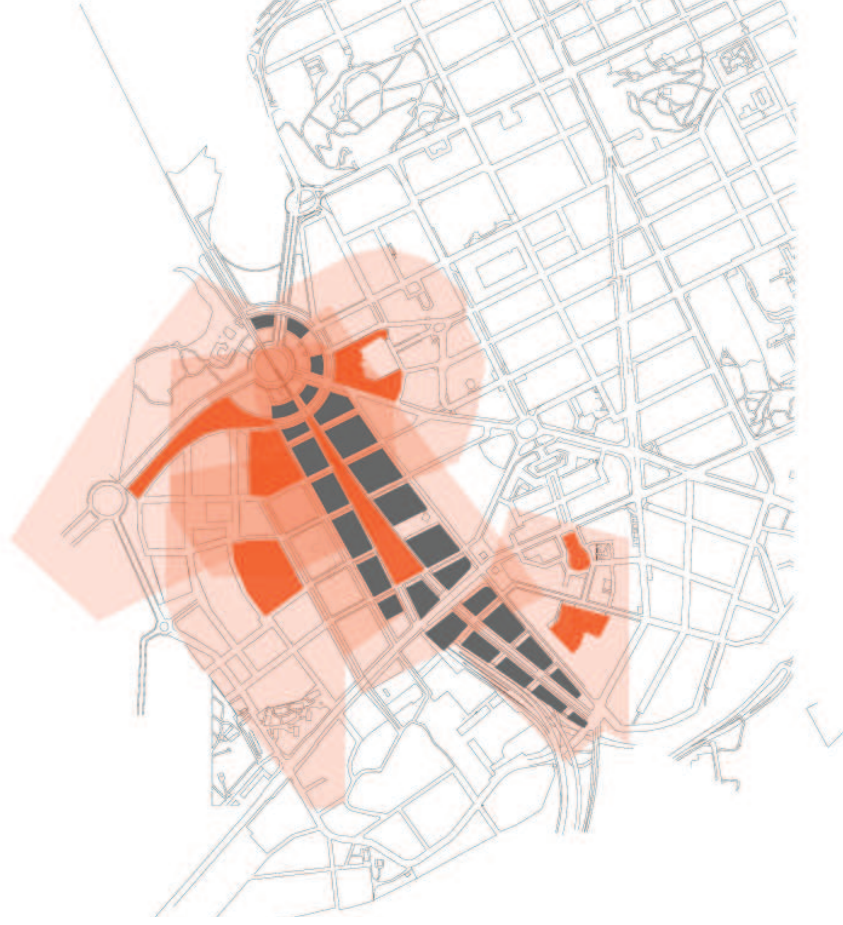

Snebild över Solvändan i Stockholm. Bild hämtad från Kartago, Stockholms stadsbyggnadskontor.

Referenser

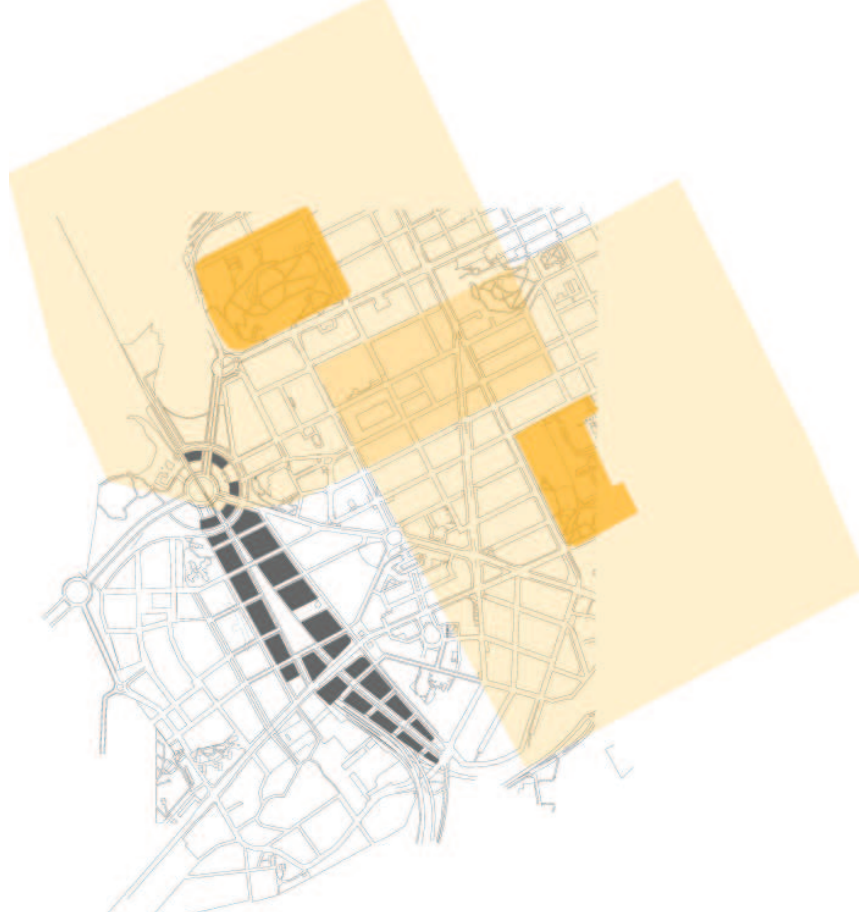
- ¹ Stockholms stadsbyggnadskontor (2006) *Förslag till översiktplan för Nationalstadsparken*
- ² Blennow, A.-M. (1995) *Europas trädgårdar*, Lund
- ³ Solna stad (1991) *Grönplan för Solna*
- ⁴ Gatu- och fastighetskontoret, broschyr (1999) *Grön stadsvandring, Väastaden*
- ⁵ Stockholms länsmuseum, http://www.lansmuseum.a.se/lanet/besok/besok3.cfm?in_idnr=b032&in_idnr=b032 Hämtad 2008-03-05
- ⁶ Gatu- och fastighetskontoret, broschyr (1999) *Grön stadsvandring, Väastaden*
- ⁷ Ibid
- ⁸ AJ Landskaparkitekter (2004) *Norra Stationsområdet, Stockholm – Friytor och parkmark – tillgång och framtida behov*, Gatu och fastighetskontoret
- ⁹ Ibid
- ¹⁰ Ibid
- ¹¹ http://www.forskolor.norrmalm.stockholm.se/Karlbergs_f%C3%B6rskolor/karlberg/pedmiljo.htm Hämtad 2008-03-10
- ¹² AJ Landskaparkitekter (2004) *Norra Stationsområdet, Stockholm – Friytor och parkmark – tillgång och framtida behov*, Gatu och fastighetskontoret
- ¹³ Gatu- och fastighetskontoret, broschyr (1999) *Grön stadsvandring, Väastaden*

Tillgänglighet till grönområden

Kvarterspark

Kvarterspark kallas de parker som är från 0,5-5 hektar stora och som kan nå inom 200 meter från bostaden. Alla planerade bostäder inom planområdet för Norra station kommer att ha tillgång till en eller flera kvartersparker inom 200 meter. Den nya kvartersparken som planeras i Norra Stationsområdet kommer att bli knappt 2 ha stor och räknas därmed som kvarterspark.

Stadsdelspark

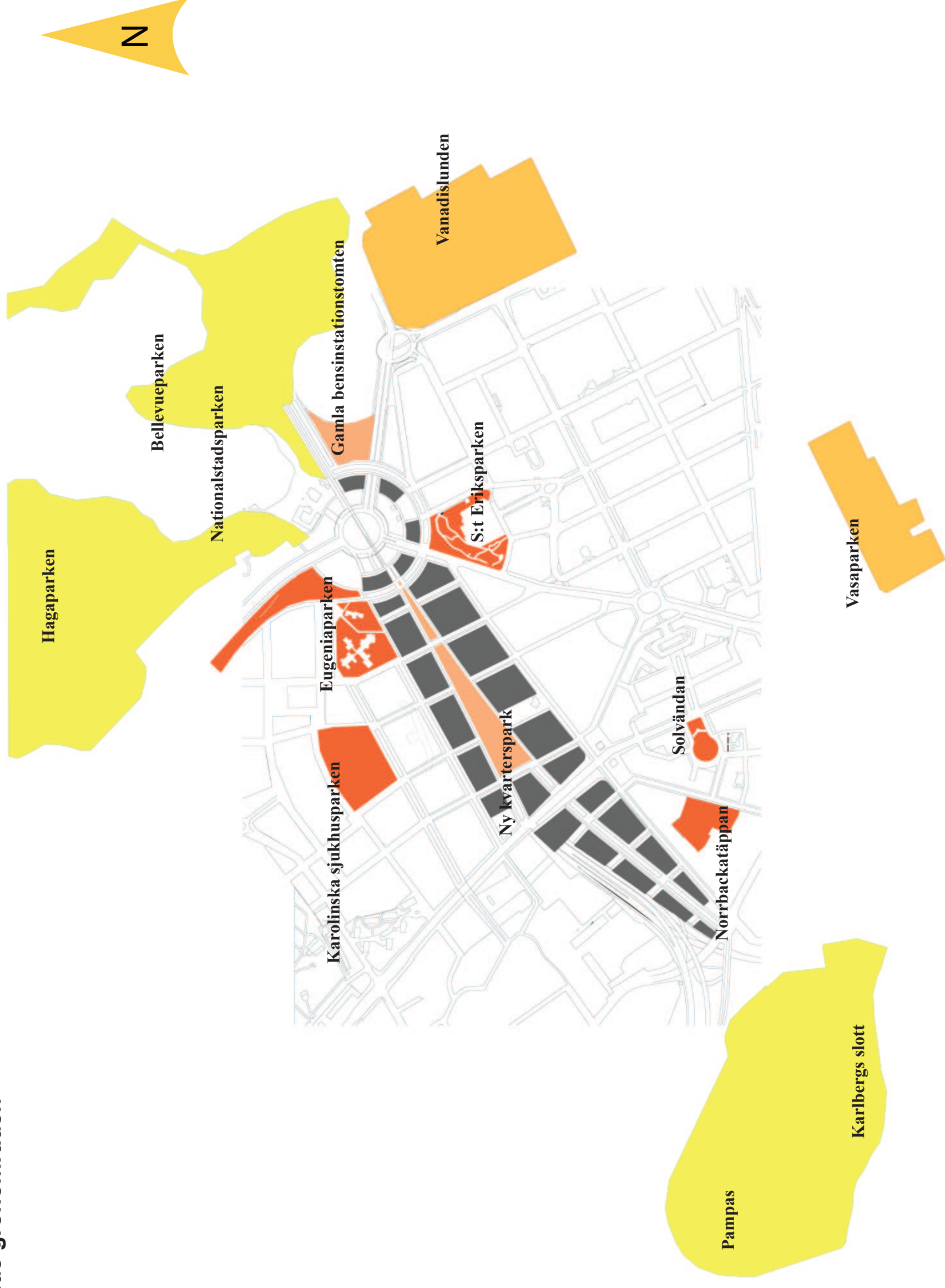
En stadsdelspark ska enligt parkprogrammet vara 5-50 hektar stor och kunna nå inom 500 meter från bostaden. Riktlinjer för stadsdelspark uppfylls inte för planområdet. De närmaste stadsdelsparkerna är Vanadislundens och Vasaparken som ligger längre bort än 500 meter. I en stadsdelspark ska enligt parkprogrammet värden som bollspel, folkliv, parklek, picknick och blomprakt finnas. De värdena skulle kunna införas i den nya parken i Norra station, men i och med dess storlek på 2 ha kommer Norra stationsparken aldrig att kunna räknas som stadsdelspark.

Natur- och friluftsområde

Områden större än 50 hektar som kan nå inom 1 km från bostaden benämns i parkprogrammet som natur- och friluftsområde. Norra stationsområdet uppfyller riktlinjerna för tillgången till natur- och friluftsområden. Framtida boende i området kommer att ha nära till Nationalstadsparken och Karlberg. Tillgängligheten till dessa grönområden är dock bristfällig i nuläget och bör förbättras.

Närliggande grönområden

Stadsstrukturanalys av Norra Stations planförslag

Idag skiljer sig bebyggelsekaraktärerna i de två närmaste stadsdelarna, i Stockholm och Solna, från varandra. Planförslaget innebär en radikal förändring av stadsbilden där den tydliga gränsen mellan Stockholm och Solna ersätts med en ny bebyggelsestruktur som även tränger in på Karolinskas område. De två befintliga stadsdelarna flätas samman och tidigare skillnader suddas ut.

Planförslaget påverkar även utblickar från Nationalstadsparken. Fler byggnader kommer att synas från olika delar inom parken vilket innebär att staden blir mer påtaglig från parken. Det område som berörs mest är södra delen av Brunnsviken med Bellevue.

I och med att Norra Länken och Värtabanan överdäckas bildas ett bättre lokalklimat och stora barriärer försvinner. Eftersom området ligger i en svacka innebär överdäckningen i stort sätt även att höjdskillnader på platsen minskar. På enstaka platser kan den också öka nivåskillnaderna.

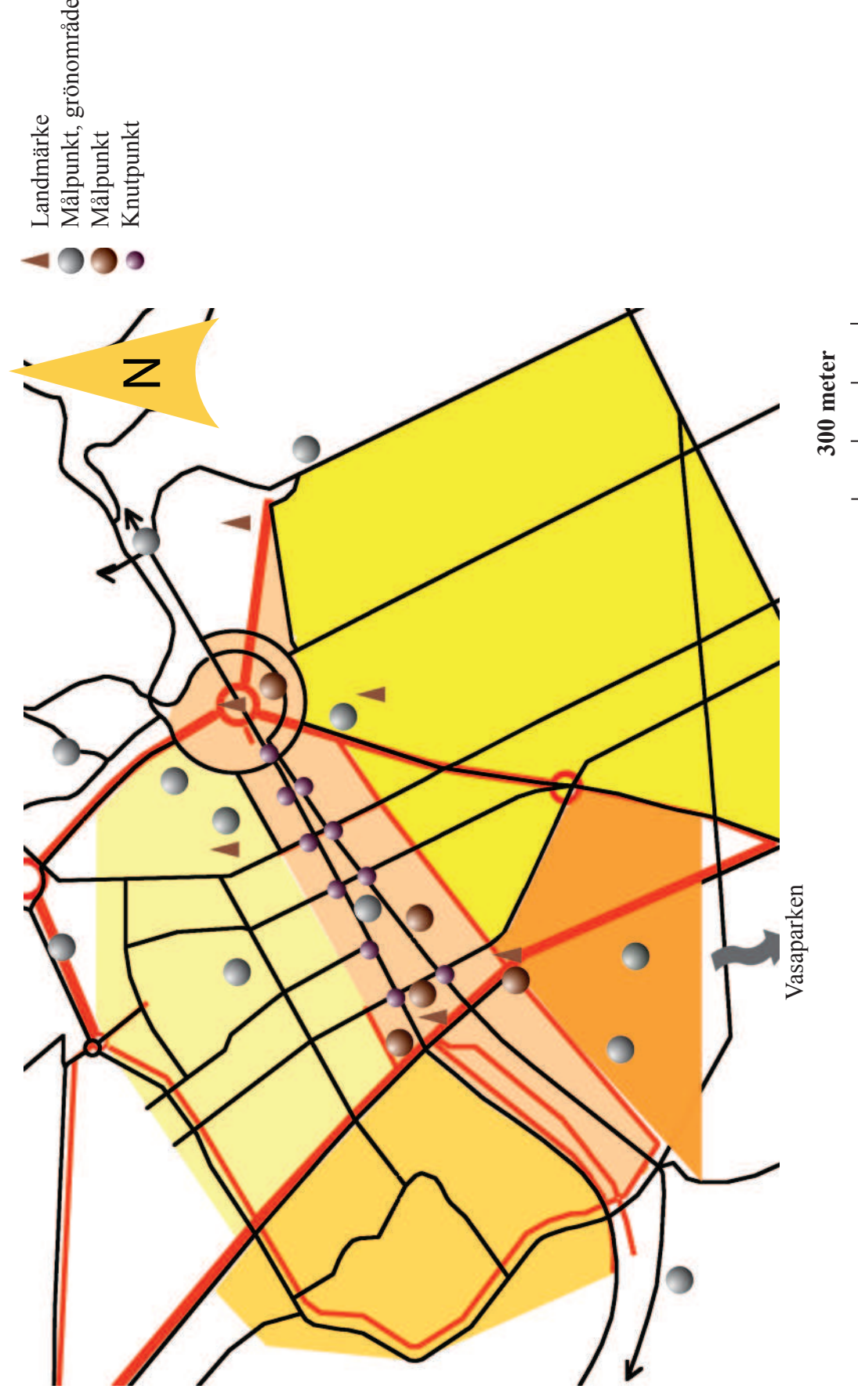
Vi beskriver Norra Stations rumsliga struktur utifrån en modell utformad av Kevin Lynch. Modellen kan användas för betydligt större områden, men går även att anpassas med ett mer detaljerat synsätt till en mindre stadsdel som denna. Analysen ämnar att visa en prognos över hur området kommer att upplevas och användas utifrån den gåendes perspektiv. Beskrivningen utförs med hjälp av fem element: område, stråk, gräns, landmärke och knutpunkt.

Ett **område** är en homogen plats som skiljer sig från andra platser i funktion eller utseende. **Stråk** är leder där människor kan tänkas färdas. Det kan vara allt från spontant upptrampade stigar till stora vägar. En **gräns** är en mer eller mindre ogenomtränglig barriär. Till exempel räknas hårt trafikerade gator, kraftiga sluttningar och vatten som delare.¹ Biltrafik över 8000 fordon per dygn orsakar otrevnad och isolering². Ett **landmärke** skiljer sig mycket från omgivningen. Det underlättar orienteringen i området och syns ofta på långt håll. **Knutpunkter** är ställen där människor stannar upp eller samlas. Det kan vara allmänna platser eller mer privata målpunkter.²

Referenser

¹ http://www.vv.se/vgu-trast/trast/trast_underlag_utgava_2_webversion.pdf Hämtad 2008-03-11

² Schibbye, B. (2001) *Landskap i fokus – Utvärdering av metoder för landskapsanalys*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm

Stadsstrukturanalys

Stadsstrukturanalysen är gjord utefter gåendes perspektiv. Analysmetoden är utarbetad efter Kevin Lynch metod (Schibbye, B. (2001) *Landskap i fokus – Utvärdering av metoder för landskapsanalys*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm).

Gång- och cykelvägar

Stråk är leder där människor kan tänkas färdas. Det kan vara allt från spontant upptrampade stigar till stora vägar. Kartan visar primära gång- och cykelstråk enligt den fördjupade översiktsplanen över Karolinska - Norra Station.

Barriärer

Vägar som beräknas överstiga 8000 fordon/dygn är markerade som barriärer.

Områden

Ett **område** är en homogen plats som skiljer sig från andra platser i funktion eller utseende.

Landmärken, mål- och knutpunkter

Ett **landmärke** skiljer sig mycket från omgivningen. Det underlättar orienteringen i området och syns ofta på långt håll. **Knutpunkter** är ställen där människor stannar upp eller samlas. Det kan vara allmänna platser eller mer privata **målpunkter**.

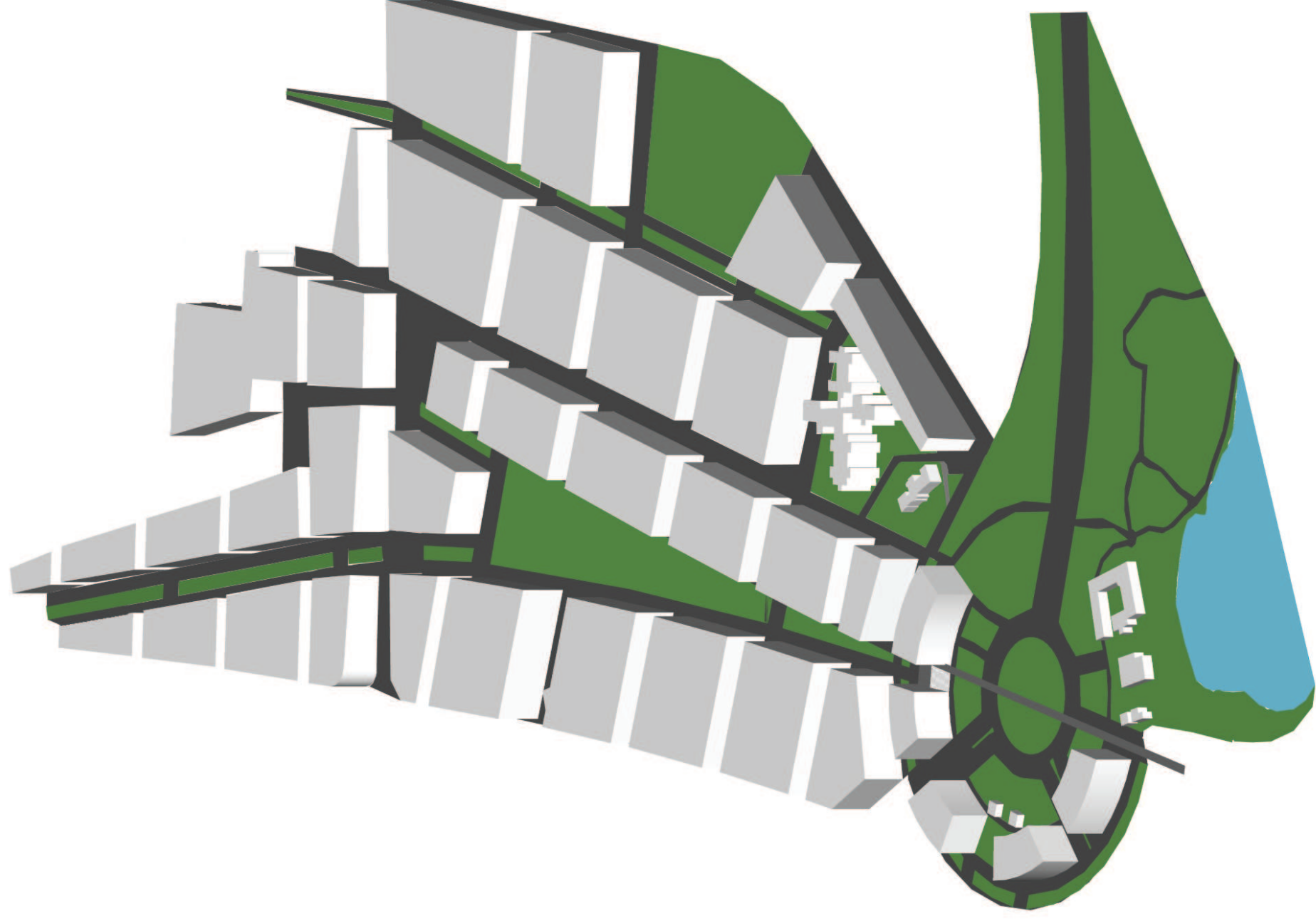

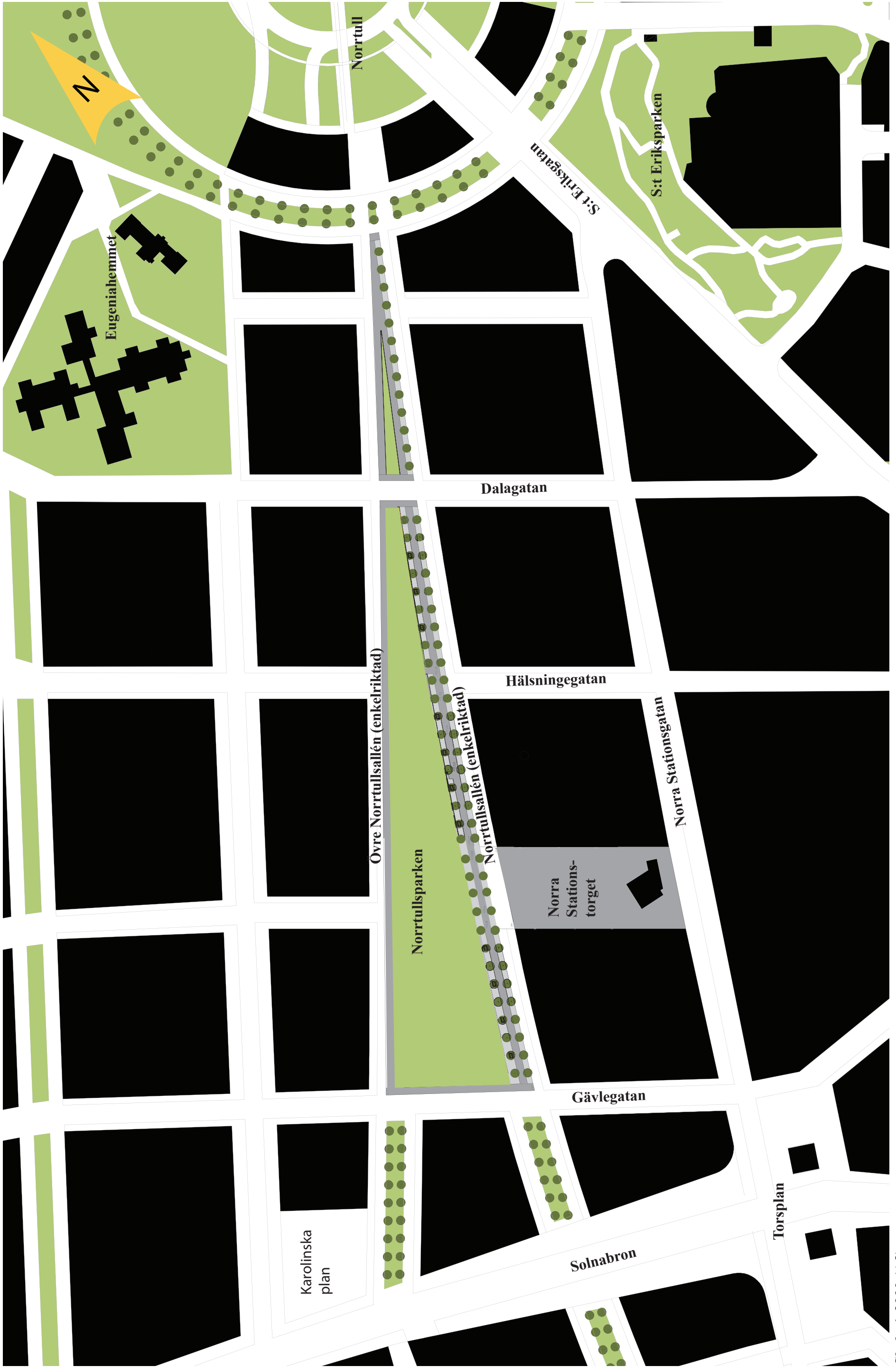
Gestaltningförslag Norrtullsparken

I två förslag för Norrtullsparken konkretiseras våra inhämtade kunskaper om föränderlighet i gestaltningen. Vi har tagit Stadsbyggnadskontorets planer för Norra Station som grund i arbetet. Höjderna i parken är ännu inte bestämda, så vi använder de preliminära för att få en uppfattning om terrängen som är tydligt sluttande.

Förslagen har varsitt koncept: dynamik och flexibilitet. Interaktivitet ingår i båda två. Resultatet förtydligar skillnaden mellan de två begreppen i konkreta gestaltungsidéer. Både det övergripande formspråket och möbleringen följer det givna temat.

Parken ligger centralt i stadsdelen och har ett anslutande torg, som vi tagit med men inte fördjupat oss i. Vi har tagit hänsyn till vilka funktioner som finns i närliggande parker, eftersom ytan är knapp.

Dynamiska parken

Parkens utformning är en modern tolkning av landskapsparken, med sin naturvurm, organiska former och strategiska platser med utblickar. En rörelse genom parken leder blicken vidare och ger ständigt nya upplevelser. Besökaren förs genom ett dynamiskt flöde av rumsligheter. De enskilda rummen ger olika känslor som livliga, lekfulla, lugna, upplevelserika, avskilda eller storslagna.

Det dynamiska konceptet uttrycks både i det övergripande formspråket och i detaljutformningen. Fokus ligger på att förstärka förändrertlighet som sker med tiden och klimatet. Variation i växtmaterialet är av stor vikt, men också olika väderleksförhållanden, åldrande material och ljussättning.

I den stora skalan spelar den östvästliga riktningen stor roll. Dels kopplingen mellan den täta omkringliggande staden, som pressar ihop parken till sin utsträckt form, dels sambandet till Nationalstadsparken; Haga, dit parken tydligt strävar och leder blicken. Det visuella perspektivet stärks av rummets avsmalnande form och lutning ner mot Nationalstadsparken. Visuella vyer mot Nationalstadsparken finns i allén, från den upphöjda utsiktsplatsen och i dess siktlinje. I övrigt skärmar snedställda häckar av olika delar av parken för att skapa mindre rum och variera upplevelsen.

Häckarna består delvis av buskar och delvis av perenna växter, som skapar olika rumsligheter då de växer upp och vissnar ner. De är av olika höjd och fungerar därför ibland som fond och ibland som mer transparenta delare, då man ser över dem. I samma skala som häckarna placeras landskapstramar ut på strategiska platser för att ytterligare stärka siktlinjerna.

Parken är uppdelad i: frizonen, platån, pelousen, stora torget, lekfältet, hårda leken, skogen, ängen, lilla torget, pauserna och Norra Stationstorget. Platserna har olika karaktärer som stöttar deras huvudfunktion.

Frizonen är parkens lugnaste område. Här kan man dra sig tillbaka, hitta en egen plats och känna intimitet till en mer småskalig omgivning.

Platån reser sig upp ur parken. Rummet skapas av att gångsystemet öppnar upp sig i en oval form. Det är en mötesplats med storslagen utsikt ner mot Nationalstadsparken. En stor landskapsram intensifierar vyn. Det höga läget gör att platån även kan fungera som scen. Ett tak med solceller lyser med egen energi under mörka timmar.

Pelousen är ett grönt, öppet aktivitetsfält. Den är nedsänkt för att få en stor plan yta, det medför även sluttningar upp mot platån och gradänger upp mot Gävlegatan. Den stora gräsytan möjliggör för sportaktiviteter, picknick och andra ytkrävande sysslor.

Stora torget är en utvidgning av parkens gångsystem, som har kontakt till stadsdelens torg på andra sidan av Norrtullshallén. Det är en knutpunkt med liv och rörelse i ett centralt läge.

Lekfältet är ämnat åt stadsdelens barn. Det är en lekplats av slittåliga material för att klara av trycket från de många barnen som beräknas flytta hit. För att behålla den gröna karaktären används armerat gräs där slitaget inte är allt för hårt. Gröna labyrinter av vide ger olika stora rumsligheter och snirkliga gåingar. På de mest intensiva platserna läggs konstgräs, gummimattor, grus eller bark. Lekredskap är av hög konstnärlig kvalitet för att fungera i sammanhanget samtidigt som det utmanar barn i olika åldrar. Uppvärmda föremål är attraktiva att leka på och framträder särskilt på vintern när snön endast smälter på dem och ligger kvar runtomkring. På vintern spolas en skridskobana.

Hårda leken är integrerad i rörelsen genom parken. Den blir därför en spontan mötesplats mellan olika åldrar och fungerar som startpunkt eller ”katalysator” för vidare lek. Det hårda underlaget passar exempelvis för aktiviteter som skate, streetbasket och cykling. Asfalten kan målas upp för olika aktiviteter men också i andra mer fantasieggande mönster. I asfalten samlar svaga urgröpningar vatten efter regn och annars är de roliga att cykla eller skata över för de minsta barnen.

Skogen är den mest trädbeklädda delen av parken. Det är en plats som visar på naturens rika variation, succession och dynamiska årstidsväxlingar. Stigar leder fram till små gläntor.

Ängen har en vild karaktär med rikligt av ängsblommor. Gräset tillåts att växa sig högt och vajar lugnt i vinden. Tillfälliga gåingar och mindre rum klipps upp i spontana mönster, så att man kan komma in på den vildvuxna ängen. På vintern bildas mönster i snön av värmeslingor i marken.

Lilla torget är en utvidgad entré till parken. Det är ljussatt genom filter som ändrar mönster under olika nätter. En dagvattendamm har alltid olika mängd vatten. Fontäner i vattnet sprutar alltid med samma styrka, men det får olika uttryck beroende av hur högt vattnet står. Är munstycket över ytan sprutar de fritt och ju högre vattnet står desto mindre rörelse bildas på vattenytan.

Pauserna är små avstickare som finns längs allén och utspridda i parken. De flätar samman parken och allén och ökar kontakten dem emellan. De utgör uppbrott under trädraden närmast parken, där det finns plats att sitta ner och vila bland blomsterrabatter.

Allén sträcker sig genom hela parken. Det är ett hårdgjort gång- och cykelstråk med infällda skifferplattor som mörknar när det regnar.

Trädraderna består av olika arter för att få ett mer skiftande uttryck.

Norra Stationstorget är starkt lutande och delas därför upp med gradänger. Gradängerna följer parkens organiska formspråk. Sambandet mellan parken och torget ökar av att allén bryts av och öppnar upp rummen mot varandra. I övrigt är det torget öppet och omöblerat för att möjliggöra för marknader, utställningar och evenemang.

I fokus:

Rumsdynamik: Stråken inne i parken bildar förlopp av oavslutade rum. Vägen smalnar av och öppnar upp sig om vartannat. De organiska formerna greppar tag i varandra och ökar kopplingen mellan olika rum.

Interaktivitet: Upplevelsen av omgivningen sker genom en tvåvägsprocess mellan betraktaren och föremålen. Varje individ intresserar sig för olika saker och upplever därför sin omgivning på sitt speciella sätt. I det här förslaget är det meningen att betraktaren ska inspireras och ledas vidare i en serie av olika rumsligheter, att känna ett sug efter att upptäcka vad som finns bakom krönet. Platsens föränderlighet ska också locka besökaren att återkomma vid olika tillfällen, då ett annat uttryck möter denne.

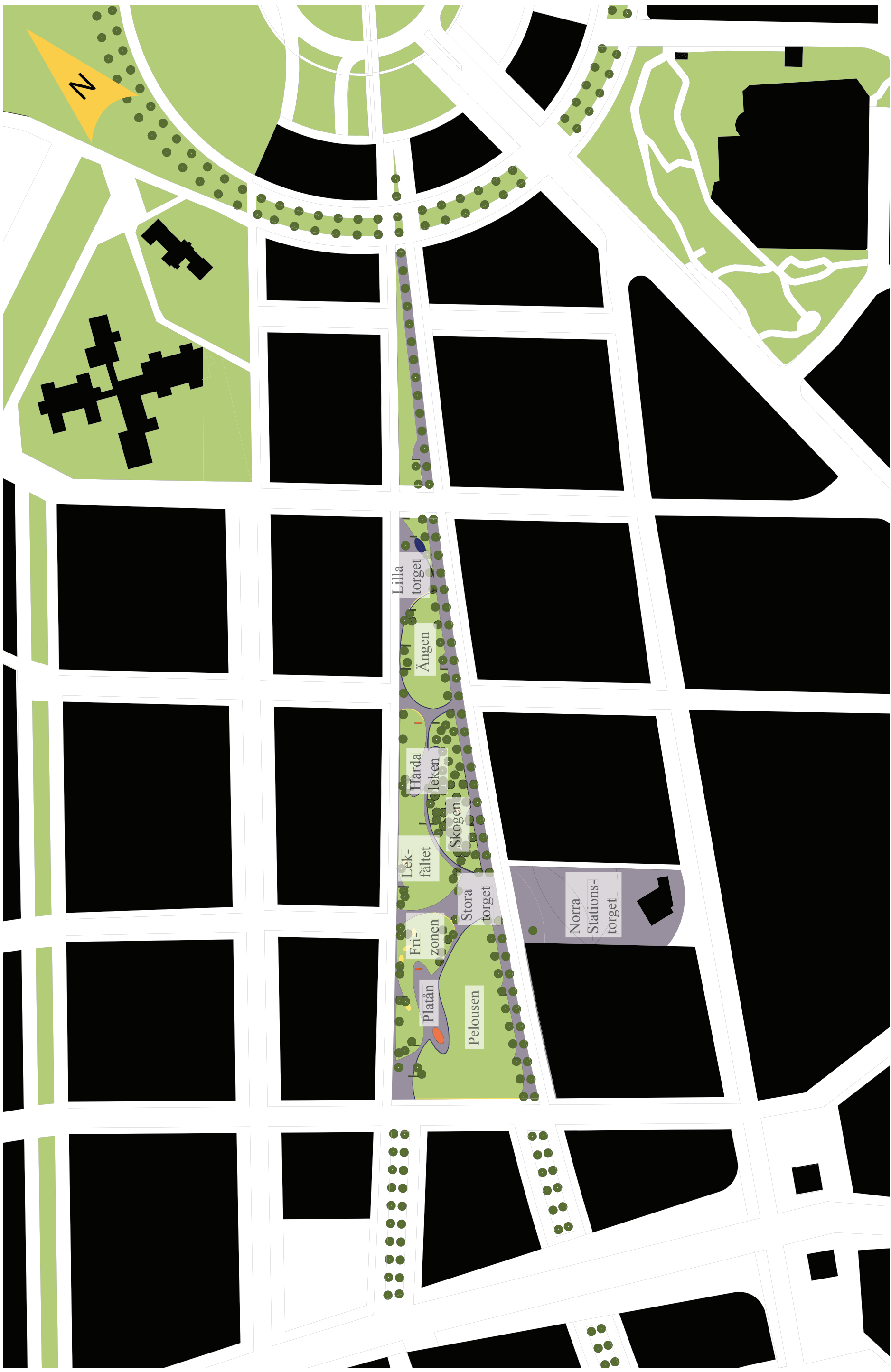
Klimat: Vädrets växlingar synliggörs med en medveten gestaltning.

En nätt kanal leder dagvatten genom parken likt den glittrande vattenrännan i parken Rousham, ritad av William Kent. I en dagvattendamm samlas stadsdelens regnvatten slutligen upp och renas. Spontant spridda vimplar, höga gräs och träd med följsamt grenverk rör sig i vinden. Särskilda belysningsarmaturer drivs av vindenergi och lyser bara då det blåser tillräckligt mycket. Även solenergi används för belysning. Som tillfälliga installationer kan stora isblock placeras ut under årets allra kallaste veckor.

Årstider: Ett varierat växtmaterial gör att det alltid finns någon växt i fokus. Årets säsonger förstärks särskilt med, lökplanteringar, sommarblommor, blommande körsbärsträd och hästkastanj, höstflammande kärrek och ginnalalönn samt fruktträd.

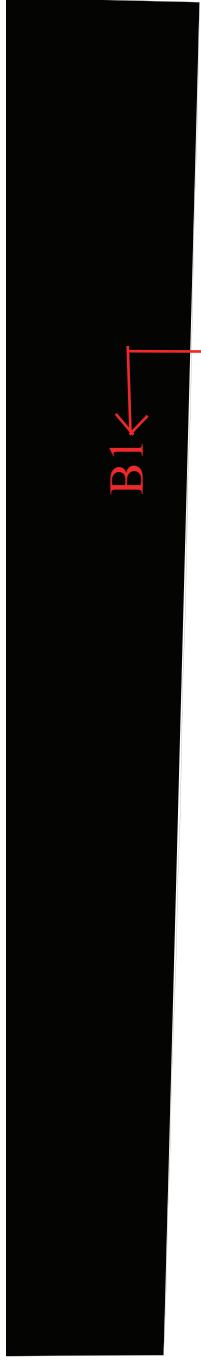
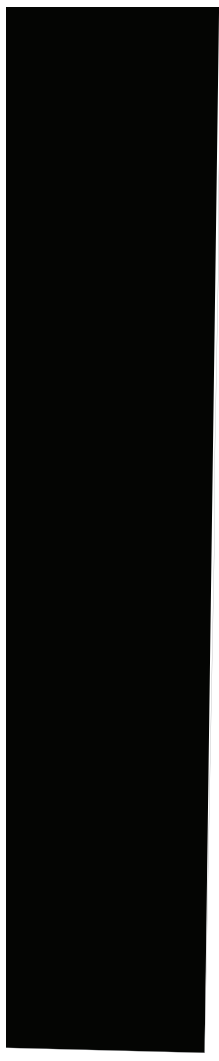
Dygnsrytm: Dygnets föränderlighet består av en växling mellan ljus och mörker. I parken behövs en belysningsplan för framkomlighet och trygghet men ljussättningen kan också göras lekfull och skapa nya rumsligheter på kvällen. Utvalda platser ljussätts med filter som kan skifta mönster, konst och accentträd punktbelyses och i leken placeras en skärm som man kan spela upp utebio på.

Åldrande: Vackert åldrande material får patina. De skäms inte för sin ålderdom utan får snarare en tydligare och mer intressant karaktär. Det kan vara trä, cortenstål, betong, där ballasten slits fram, eller sten, som det tillåts växa mossa på.

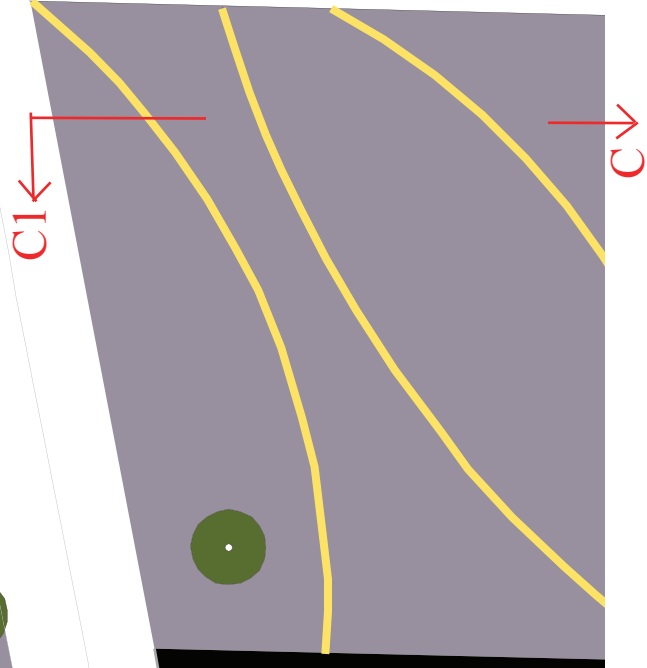
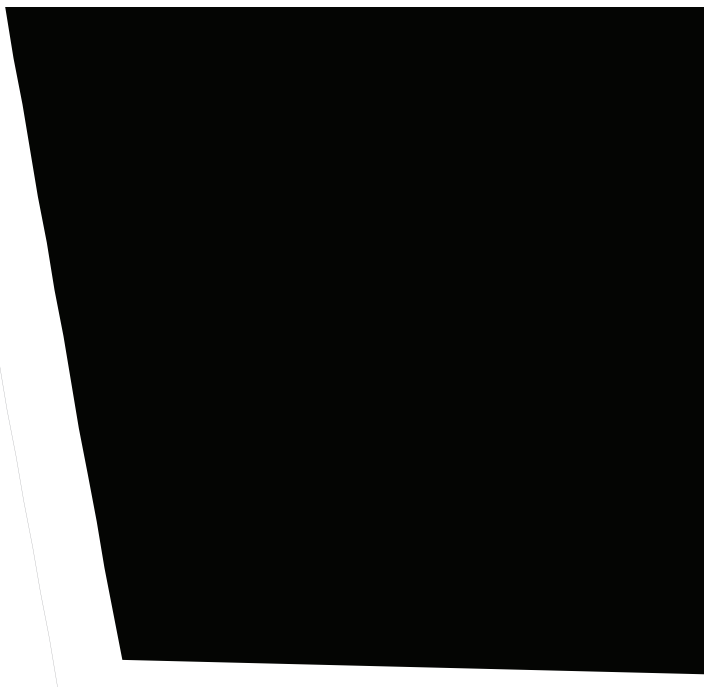

Skala 1:2000 (A3)

B1 ←

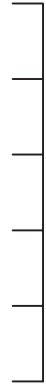
C1 ←

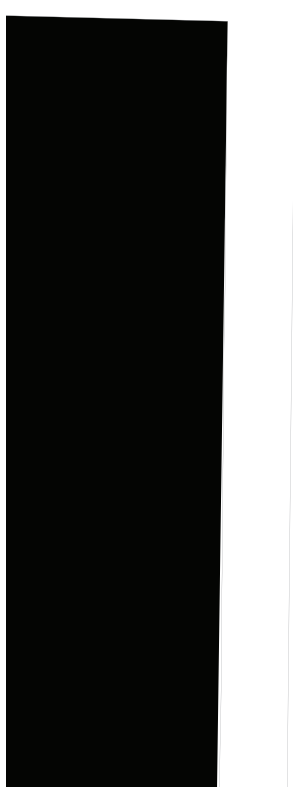
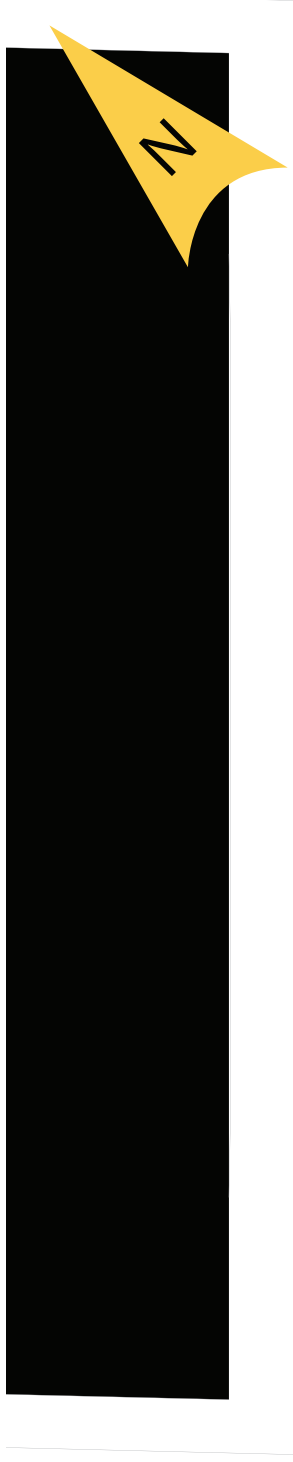
→ C2

B ←

Skala 1:500 (A3)

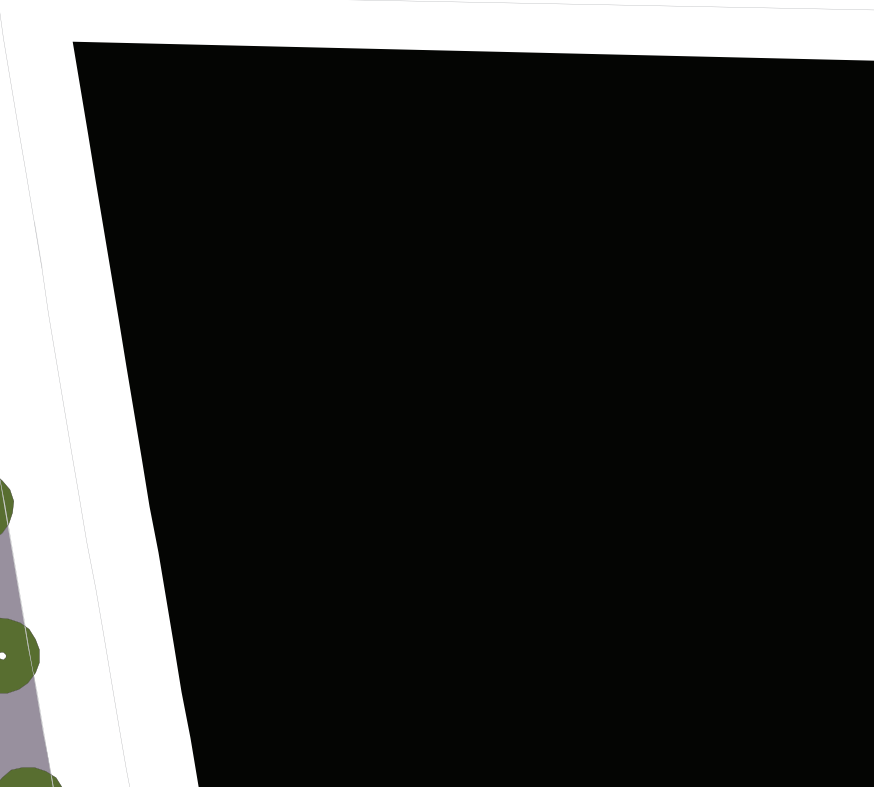
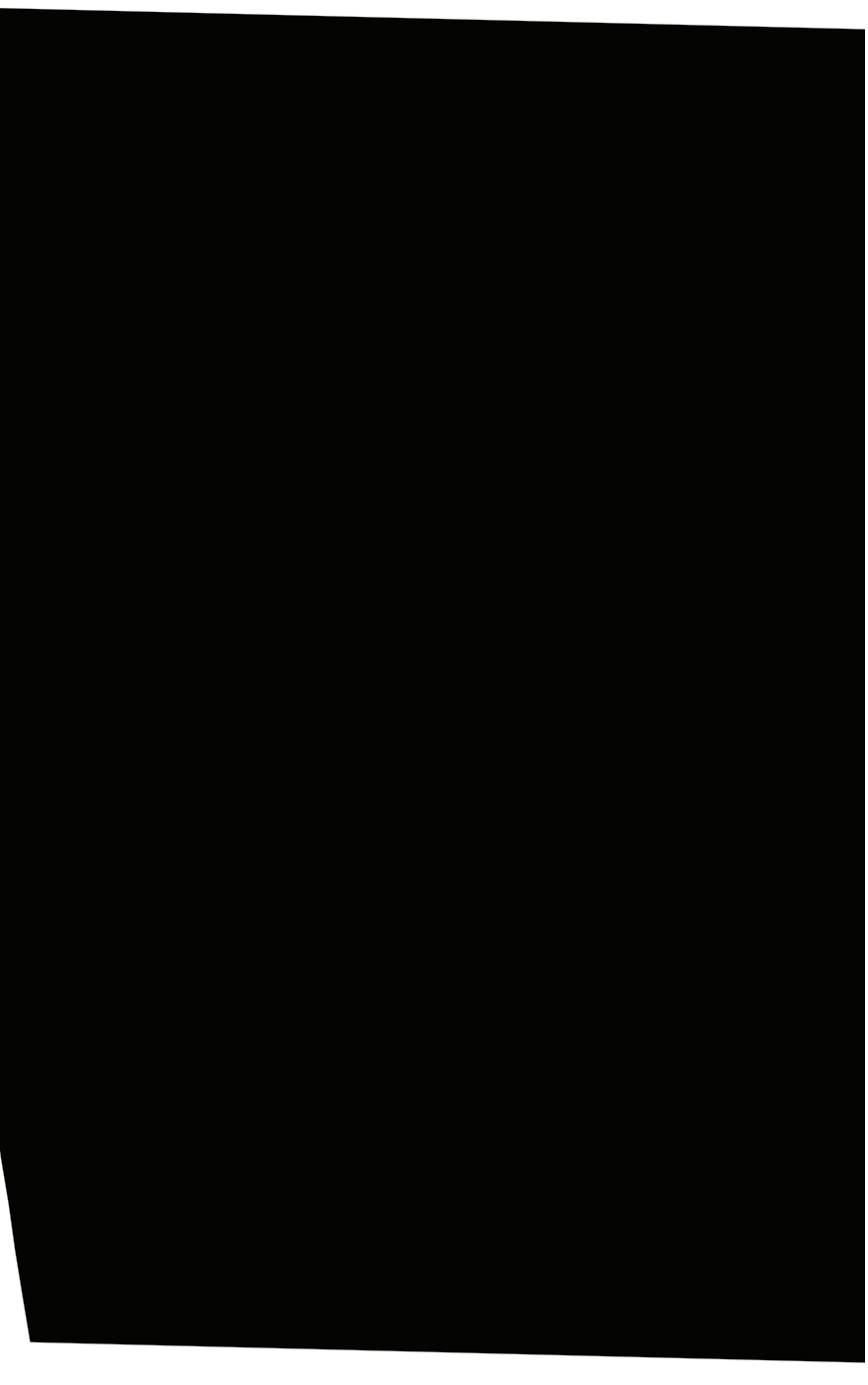
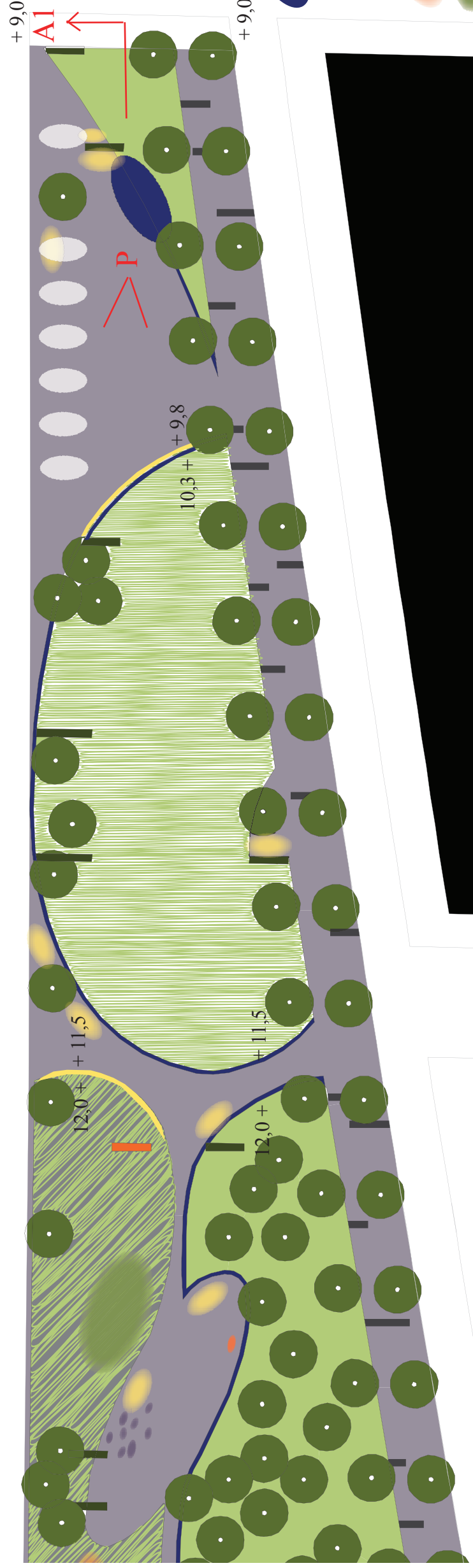
25 meter

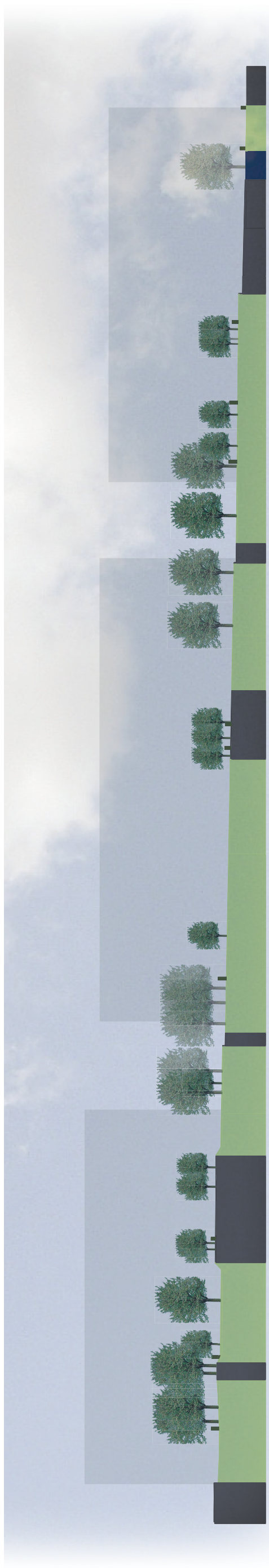
Förklaring

- Frizonen
- Pelousen
- Lekfältet
- Ängen
- Asfalt
- Infälld skiffer
- Dagvattendamm
- Sittplats
- Lekredskap
- Videlabyrint
- Vattensamlingar
- Träd
- Häck: buskar och perenner
- Landskapsram
- Konstbelysning
- Tak
- Gradäng, trappor
- Vattenränna

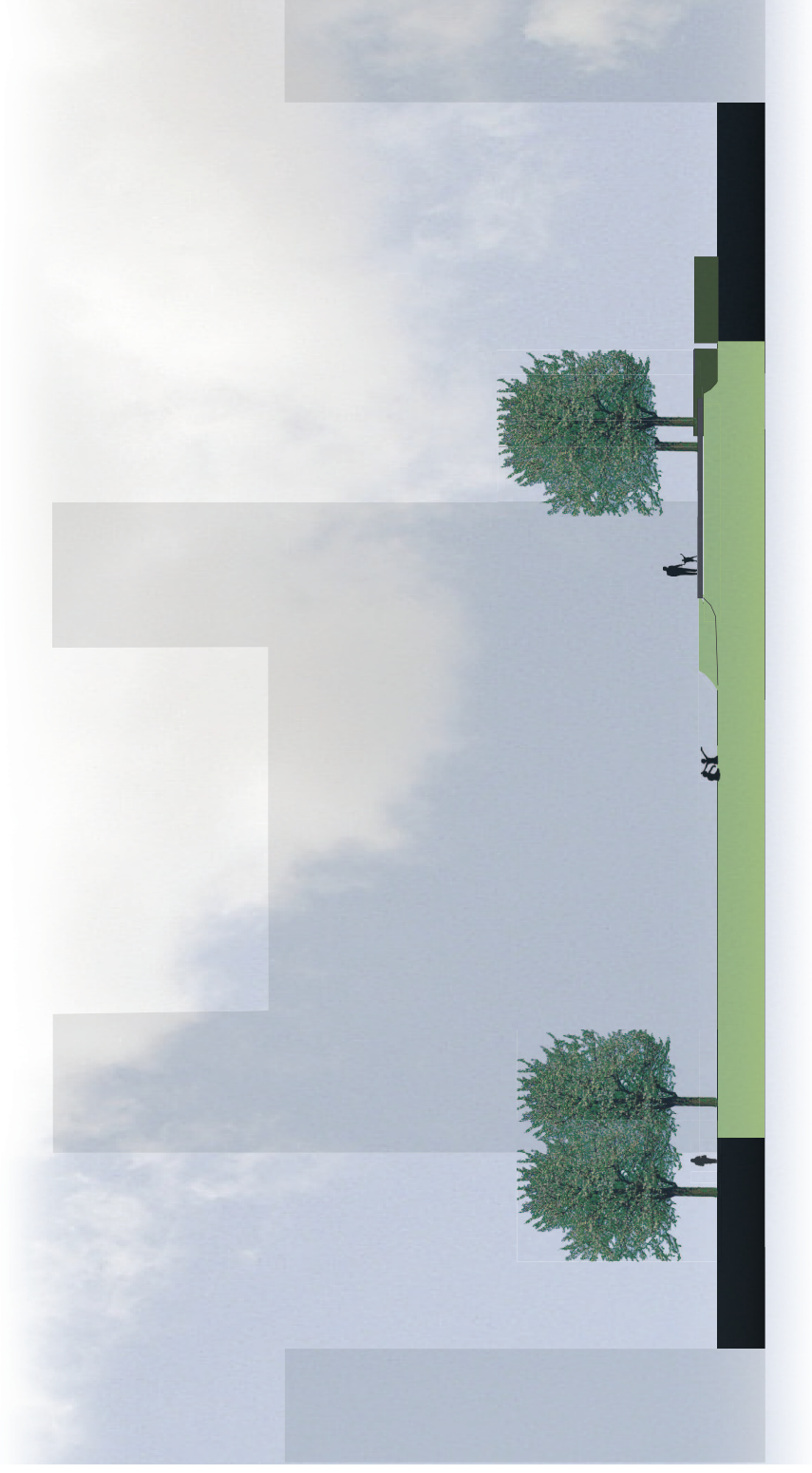

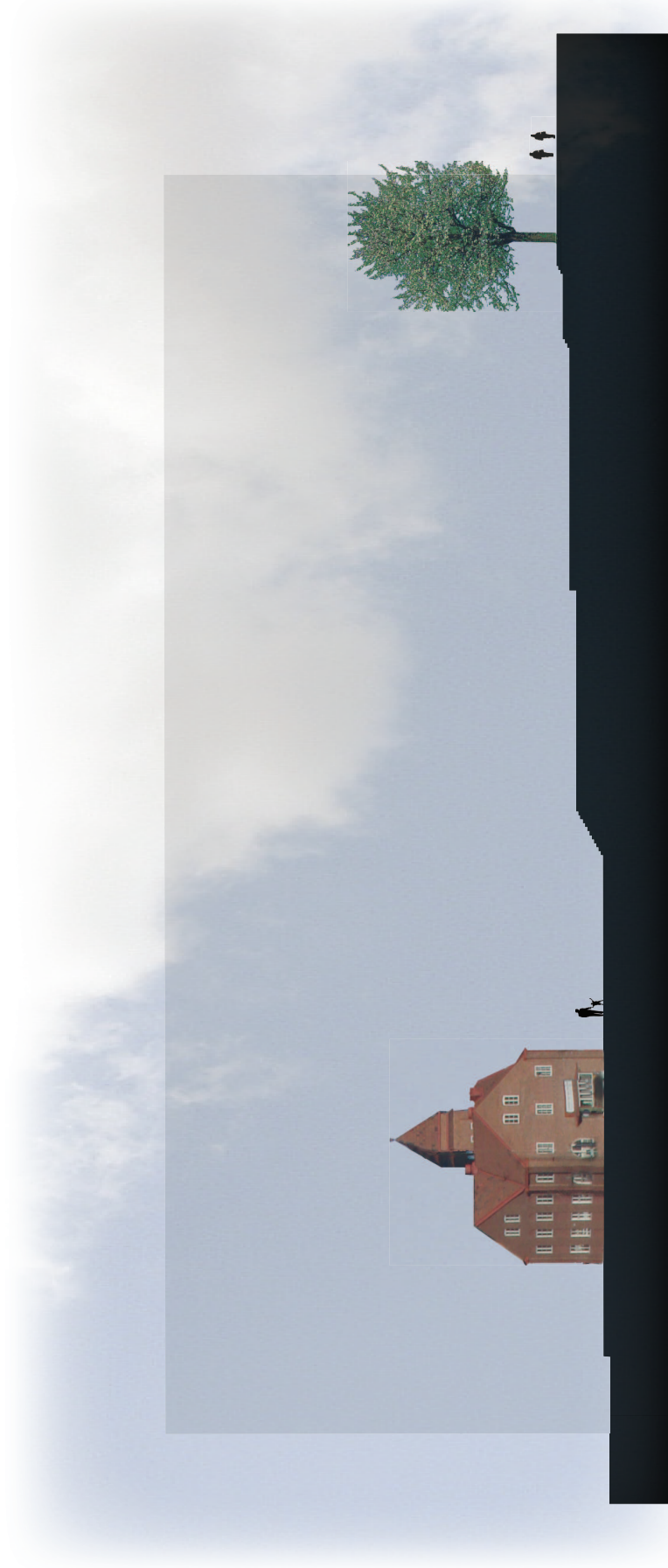
Perspektiv västerut.

Sektion A-A1 Skala 1:1000 (A3)

Sektion B-B1 Skala 1:500 (A3)

Sektion C-C1 Skala 1:500 (A3)

Dynamiska parken - inspiration och detaljer

Mönsterbelysning, Solbjergs Plads, i Köpenhamn.

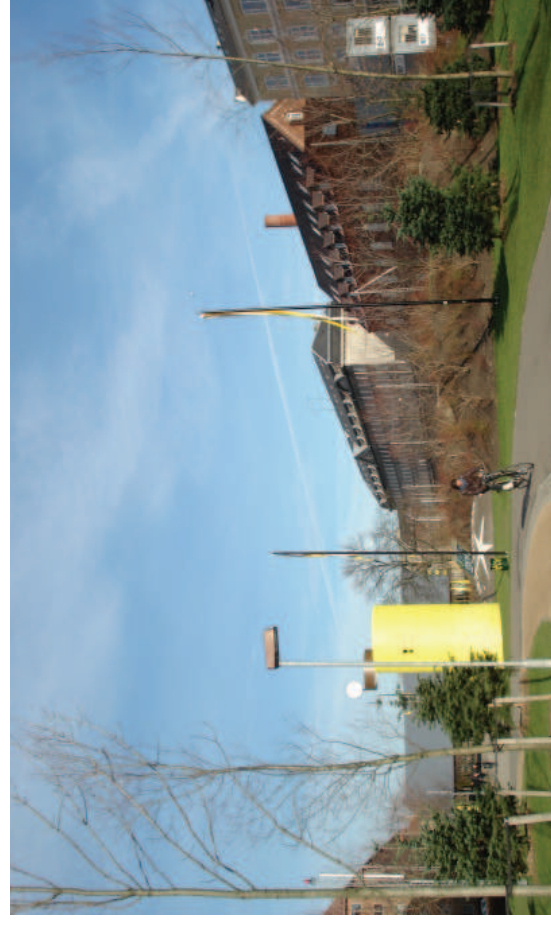
Lokalt omhändertagande av dagvatten, Hammarby Sjöstad.

Vattenblänkande markmaterial efter regnet, Barcelona.

Gropig mark samlar vattenpuddar; Nørrebroparken i Köpenhamn

Spridda vimplar, Nørrebroparken i Köpenhamn

Flexibla parken

Norra Stationsområdet kommer liksom många nya stadsdelar i Stockholm att bli tät bebyggd. Husen kommer att sträcka sig minst 10 våningar upp mot himlen och många boende får samsas om utrymmena mellan husen. Bland annat om en triangelformad, 2 hektar stor, park som sluttar ner mot Nationalstadsparken.

Norra Stationsområdet förväntas bli en levande stadsdel med ett myllrande folkliv. Det ställer höga krav på de offentliga rummen. Särskilt känslig för slitage blir den centrala parken, så här bör tåliga material av hög kvalitet användas.

För att parken ska tilltala så många som möjligt av stadsdelens boende är det viktigt att alla kan hitta sin plats i parken. Där de kan utföra särskilda aktiviteter och få sina behov tillgodosedda. För att uppnå det bör parken vara utformad på ett sådant sätt att en mångfald aktiviteter, upplevelser och funktioner möjliggörs. Parken behöver vara mångfunktionell och anpassningsbar. I Norra Station behövs med andra ord en flexibel park.

Inom begreppet flexibilitet ryms ord som anpassbar, variabel, mångsidig, lättrorlig och föränderlig. Det är alla nyckelord i detta förslag.

Stommen

Parken är uppdelad i ett flertal rum med olika karaktärer och funktioner. Variationen i utformningen möjliggör fler aktiviteter och upplevelser än om parken skulle ges en homogen utformning. Exempelvis klippt gräs över hela ytan omöjliggör aktiviteter som bara går att utöva på hårdgjorda ytor och tvärtom.

Stommen är ryggraden som strukturerar upp och ger parken dess karaktär. Innehållet i vardera rum går att anpassa och bygga om för att tillgodose nya behov utan att parkens grundkaraktär går förlorad.

Rummen skiljer sig i ytorlek från 50 kvadratmeter till 0,5 hektar. Rummens olika storlekar är betydelsefullt för variationen av rumsligheter, användningen och funktionen.

Parkrummen är uppbyggda av gröna och hårdgjorda plataer. Det finns flera tankar med plataerna. Dels att upphöjda mjuka ytor skyddas från slitage då människor leds till gångvägar istället för att gena över och slita på gräset. Dels att ytorna genom att gestaltas som plataer blir plana i förhållande till den annars lutande parken.

Genomgående i hela förslaget är de gradänger, trappor och murar som delar av rummen. De är delar av stommen och tar upp lutningen. Dessutom är de mångfunktionella. Man kan sitta, ligga, leka och gå på dem.

Variationen av hårda och mjuka markmaterial samt av plana och kuperade ytor ger förutsättningar för olika aktiviteter, funktioner och upplevelser. Allt detta gör stommen flexibel.

Detaljer

Innehållet i stommen är detaljerna. Med flexibilitet som koncept bör dessa vara mångfunktionella och anpassningsbara. Parkens fasta inredning bör placeras på sådana delar där de inte står i vägen. Lösa möbler som bänkar och urnor kan ställas där så önskas eftersom de med förvaltarens hjälp lätt går att flytta.

Brukaren ska kunna anpassa delar av parken efter sina egna behov genom att exempelvis snurra på stolar eller rikta belysning

Mångfunktionella möbler är att föredra i en flexibel park. Exempelvis kan bänkar utformas på ett lekfullt sätt som tilltalar barn. Leksulpturer kan även vara konst och trappor kan utgöra sekundära sittplatser. Tak är också mångfunktionella och flexibla. De kan utgöra samlingsplatser och skydd mot sol och regn utan att ta värdefull markyta i anspråk. Ett flertal tak finns utspridda i parken.

Flexibla detaljer som förhöjer upplevelsen av parken är exempelvis ljussättning, ljudbrunnar och vattenstrålar som sprutar från marken. Om de är infällda i marken står de inte i vägen för andra aktiviteter och de ger inte ett tråkigt intryck om de inte är i funktion som exempelvis en tom fontän kan göra.

Genom förändring av ljus, ljud och dylikt kan ett nyhetsvärde skapas och locka till sig besökare till parken.

Parkrummen

Gräsplatån består av en 0,5 ha stor, klippt, platt, öppen gräsyta. Här kan ytkrävande aktiviteter som bollspel äga rum. Vegetationen och möbleringen är koncentrerad mot kanterna av rummet och mitten behålls öppen. Mot Gävlegatan ligger gräsplatån i nivå med gatan, nedåt i parken byggs en trappa upp runt gräsmattan och avslutas mot torget.

Kanten intill trappans högsta punkt är hårdgjord och går att använda som **scen** mot torget. Härifrån har man en fin utblick över parken och Nationalstadsparken.

Torget är tänkt som en flexibel hårdgjord yta att ha tillfälliga evenemang eller utställningar på. Möbleringen på torget består av bänkar och urnor som med förvaltarens hjälp är flyttbara. Om scenen används går det att ställa i ordning bänkarna framför den. Annars kan man låta möbleringen stå i kantzonen av torget.

För att höja upplevelsen av torget finns effektfull belysning, ljudbrunnar och vattenstrålar som sprutar från marken.

Belysningsmaster som går att rikta finns i kanterna av torget. Det get besökaren möjlighet att ända fokus på platsen. Belysningsmasterna går även att rikta mot scenen.

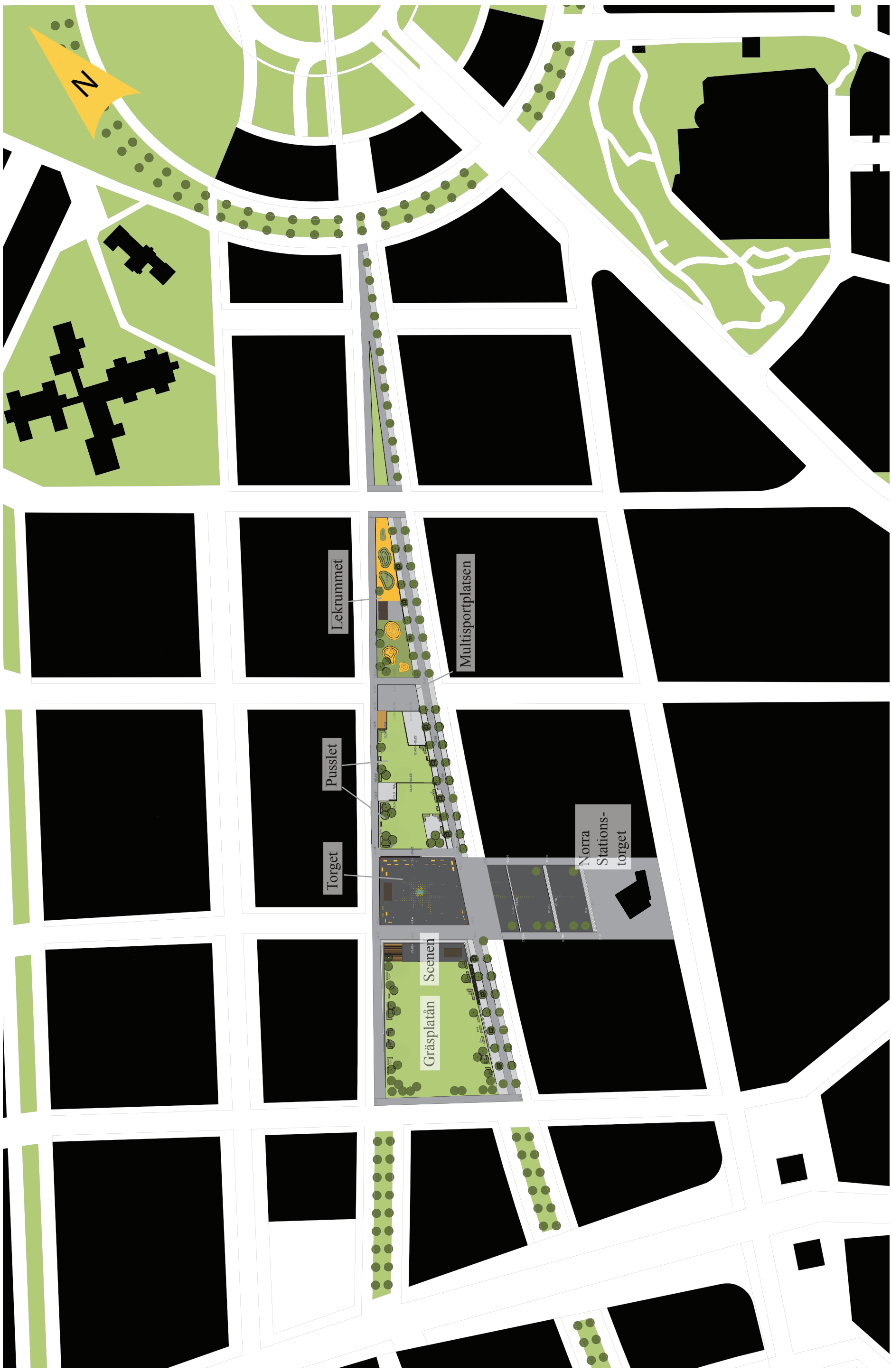
Klockartorget sluttar kraftigt ner mot Norra stationsgatan varav den delats upp i gradänger med trappor. På torget står den gamla expeditionsbyggnaden från godsbangården kvar i sitt ursprungliga läge och påminner om tidigare verksamhet i området. Enligt den fördjupade översiktsplanen är uteserveringar tänkta att fylla stora delar av torget. I övrigt ges Klockartorget liknande karaktär som torget i parken.

Pusslet som utgörs av de mindre parkrummen längre ner i parken mellan torget och lekområdet. De är tänkta att vara mer slutna än den öppna gräsplatån. Här ska möjlighet finnas för ro och avkoppling i avskildhet. Växtligheten och möbleringen är koncentrerad till kanterna. Markmaterialet är övervägande klippt gräs, men en grus och en sandyta finns också.

På **Multisportplatsen** kan man spela exempelvis basket, bandy eller andra typer av bollspel som lämpar sig på hårdgjorda ytor. Markbeläggningen utgörs av asfalt och området kantas av staket.

Lekrummet är den delen av parken där det är extra viktigt med tåliga material som klarar hårt slitage. Det här rummet skiljer sig från den övriga parken då den har övervägande artificiella material och är kuperad. Lekfulla möbler och leksulpturer som konst är tänkta att finnas spridda i hela parken, men i det här rummet ska sådan utrustning koncentreras.

Norrullsallén skapar ett tio meter brett och långsträckt rum med en tydlig riktning. Allén ramar in parken från den södra sidan och skyddar de oskyddade trafikanterna från bilar. Under träden placeras sittplatser och konst i olika former ut för att skapa variation längs parksträckan. Här kan planteringar och belysning ge föränderliga upplevelsevärden.

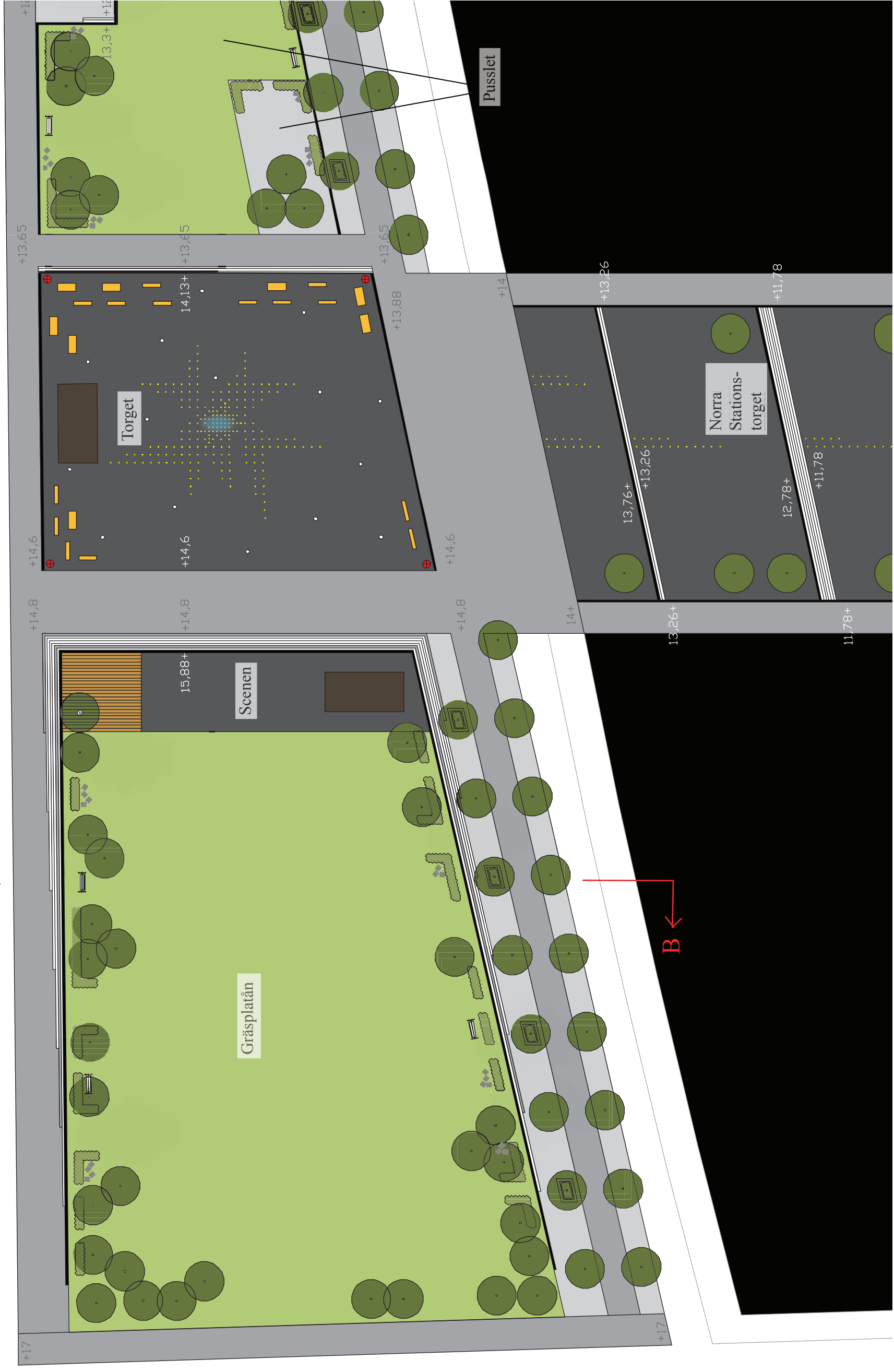
Skala 1:2000 (A3)

100 meter

B1 ←

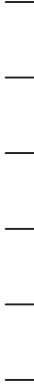
A ←

B ←

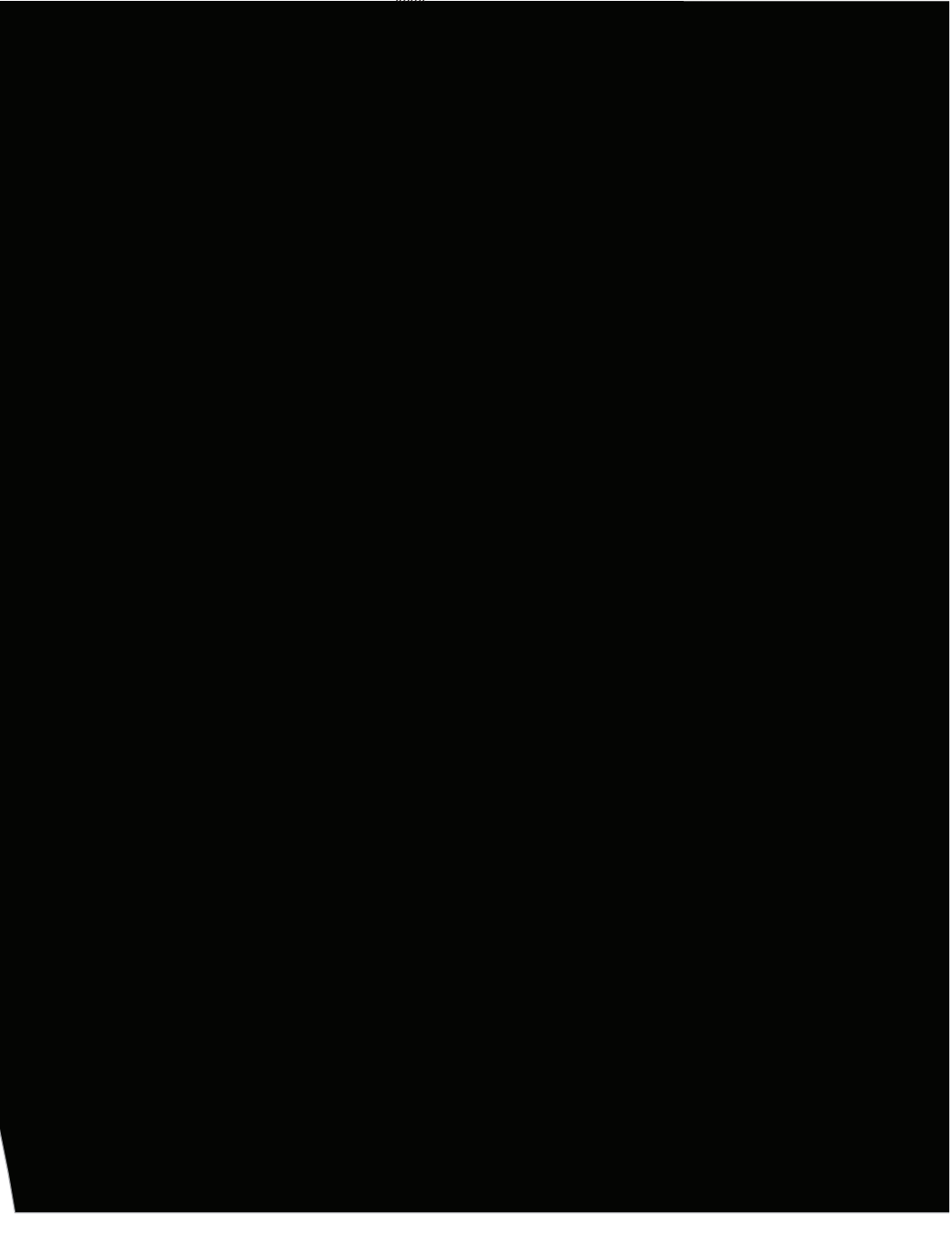
Skala 1:500 (A3)

25 meter

Förklaring

- Plattbeläggning
- Hus
- Gummiastfalt
- Asfalt
- Packad stenmjöl
- Klippt gräs
- Konstgräs
- Strid sand
- Trädäck
- Tak
- Träd
- Gummiastfalskulle
- Konstgräskulle
- Trappa
- Mur
- Häck
- Plantering och sittplats
- Markspots
- Vatten sprutandes ur marken
- Belysningskran
- Snurrbara stolar
- Ljudbrunn
- Lekfulla bänkar
- Hammock

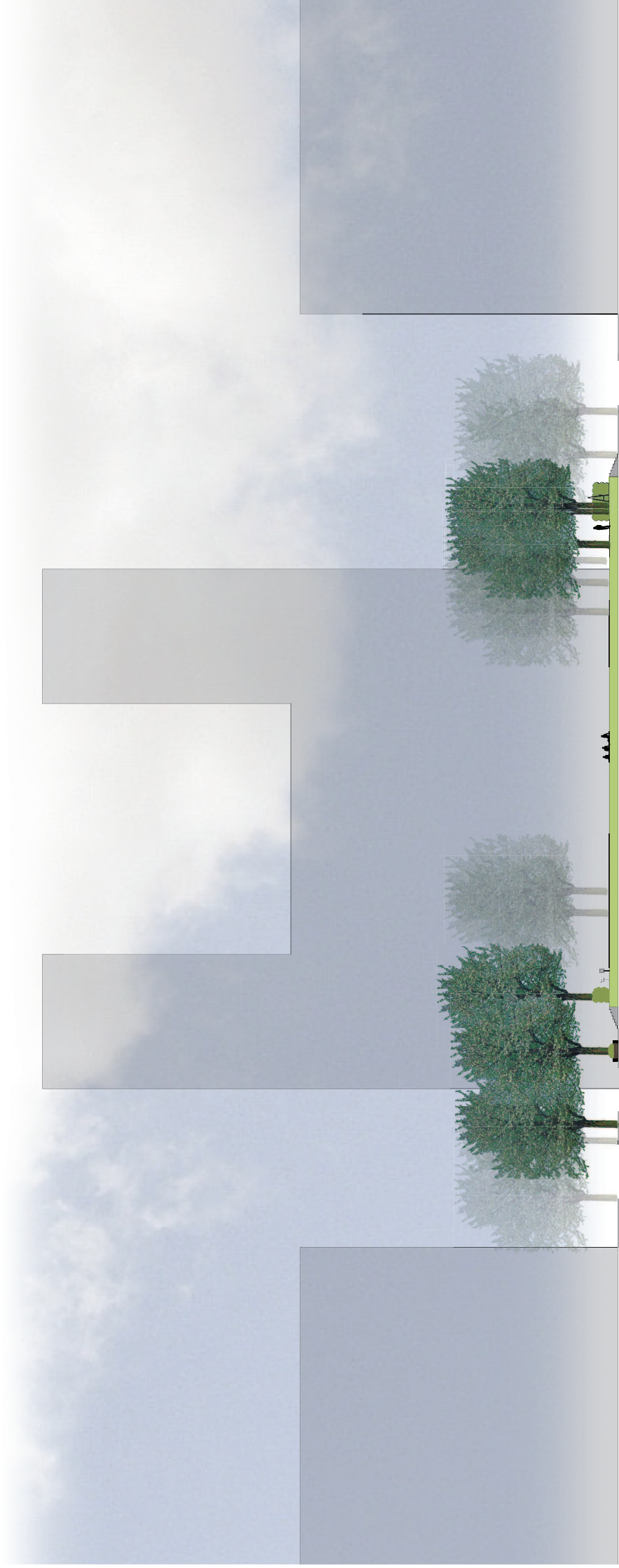

Sektion A-A1 Skala 1:1000 (A3)

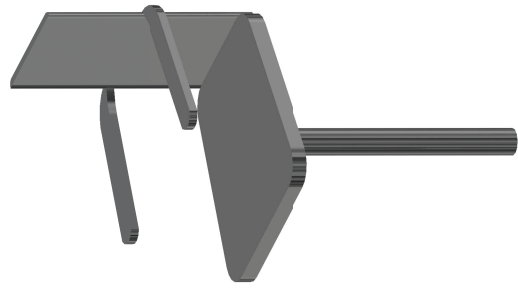
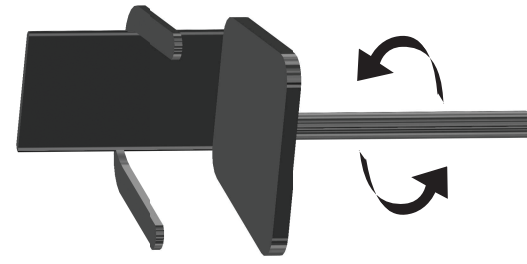
Sektion C-C1 Skala 1:200 (A3)

Sektion B-B1 Skala 1:500 (A3)

Lekfulla bänkar

Snurrbara stolar

Flexibla parken - Inspiration

Mångfunktionellt tak, Nørrebroparken, Köpenhamn.

Markspots och annan lekfull belysning, Solbjergs Plads, Köpenhamn.

Multiarena, Sönder Boulevard, Köpenhamn.

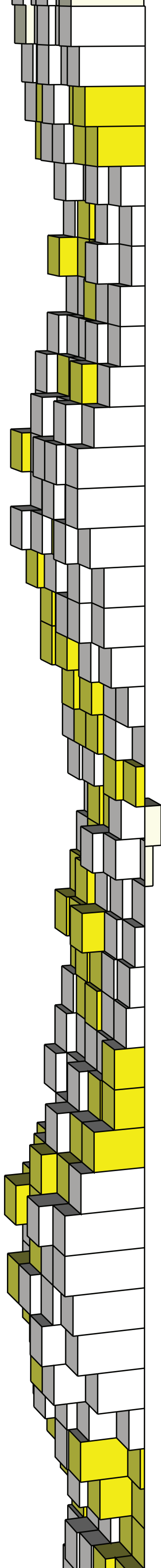
“Rutor” av olika material och nivåskillnader, Sönder Boulevard.

Hammock i Tantolunden, Stockholm.

Gummiastfaltskullar i Vasaparken, Stockholm.

7 Avslutande reflektion

Vi började examensarbetet med att skriva ett väl genomarbetat program och det har verkligen hjälpt oss att hålla oss kvar i rätt riktning under tiden. Det var väldigt svårt att skriva programmet eftersom tankarna var högt flygande och inte helt preciserade i startskedet, men tiden som lades ned på det här momentet var helt klart värdefull. Särskilt eftersom vi är två personer som var tvungna att få samma bild av vad som skulle göras.

Föränderliga stadrum har inneburit ett varierande arbets sätt. Arbetet består av en teoretisk-, en analytisk- och en praktisk del, vilka har krävt olika typer av metoder. Vi har grottat ner oss i litteratur, lyssnat på yrkesverksamma landskapsarkitekter, besökt intressanta platser, analyserat information och slutligen infogat ämnet i en programskiss över ett aktuellt exploateringsområde i Stockholm.

De olika delarna har underlättat arbetet och gett oss ny inspiration inför varje nytt moment. Omfattningen har emellertid också varit stressande, då vi varit tvungna att hoppa mellan de olika delarna och ibland har det varit svårt att ha en översikt av allt samtidigt. Det kan också ha att göra med att vi varit två som hela tiden jobbat parallellt.

Det har varit övervägande positivt att vara två under arbetet. Vi hade inte hunnit gå igenom ämnet lika djupt ensamma. Särskilt den teoretiska delen hade varit svår att hinna med själv, den tog mycket längre tid än vi beräknat.

Tiden har också begränsat omfattningen av examensarbetet. Det hade varit kul att få med fler samtida inspirationsprojekt. Vi hade också påbörjat en studie om föränderlig stadsstruktur. Där vi tänkte sammanfatta föränderlighet i en större skala; hur olika stadrum kompletterar varandra och tillsammans skapar en helhet. Men det kapitlet var vi tvungna att reducera bort och istället fokusera arbetet i en mindre skala.

Ämnet, föränderliga stadrum, har varit spännande att reda ut och det känns som en relevant infallsvinkel efter våra studier på landskapsarkitekturprogrammet. Resultatet har både blivit grundläggande, med en bred grund om offentliga rum, människornas inflytande och styrande dokument, samtidigt som inriktningen smalnat av i resonemanget som förs i diskussionskapitlet. Det har varit roligt att märka hur begreppen långsamt tagit skepnad och ibland omvärderats under arbetets gång.

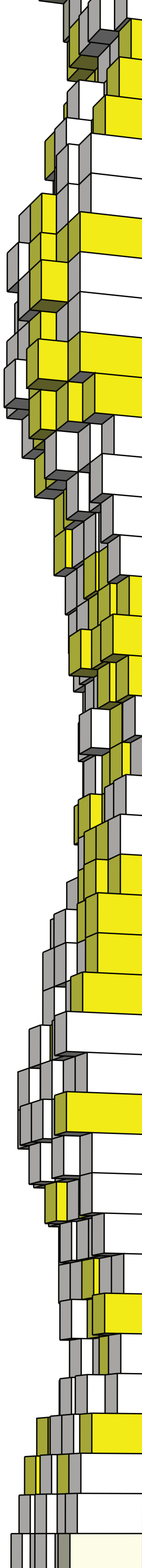
Syftet med ämnesvalet var att fördjupa oss i ett aktuellt ämne och reda ut en teori om hur vi som landskapsarkitekter kan lösa problemet med allt trängre offentliga stadrum. Att göra rummen föränderliga är en idé som säkert kan tillämpas på flera platser, men när ytorna krymper och allt fler människor gör anspråk på dem måste vissa funktioner tyvärr prioriteras bort.

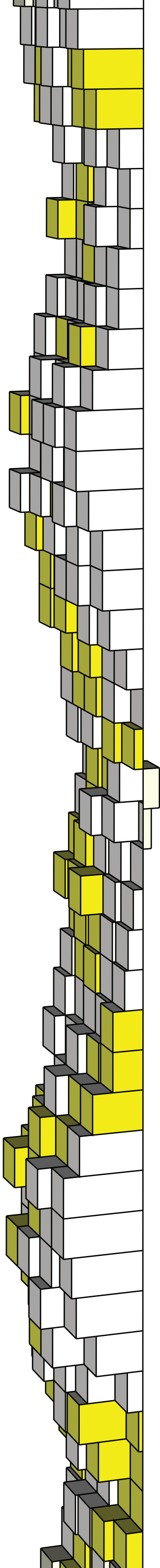
Den sista delen av examensarbetet är två programskisser där våra inhämtade kunskaper tillämpas. Förslagen gjordes individuellt och utifrån olika typer av föränderlighet. Det tydliggjorde skillnaderna mellan flexibilitet och dynamik. Det skulle ha varit intressant om vi hade hunnit lägga samman våra förslag för att se vad vi skulle prioritera och vad som skulle falla bort.

Som med alla arbeten går det alltid att utveckla och förbättra delar. Men någonstans måste man ändå dra en gräns och vi är nöjda med vad examensarbetet har gett oss i ämneskunskap och arbetsmetod. Vi är också tacksamma för den grund det gett att stå på inför framtida projekt i arbetslivet.

*Anna Gustafsson t.v. och Jenny Andersson t.h. nere i LKABs gruva
1 km under mark i Kiruna, 2007.*

8 Referenser

Tryckta källor

Böcker

- Acking, C-A. m fl. (1983) *Torg och gaturum i några svenska städer*, Svenska kommunaltekniska föreningen
- Arkitektgruppen Belfrage, Engwall & Haremt AB, (1982) *Gator och torg*, Markbetongföreningen, Uppsala
- Arnstberg K-O. och Bergström I. (2001) *Åtta postulat om planering som livsmiljö*, Formas
- Asker, B. (1986) *Stockholms parker – Innerstaden*, Stockholm Liber, Stockholm
- Berg, E. (1983) *Torget i staden – jämförande miljöstudier*, Forskningsstiftelsen för samhällsplanering, byggnadsplanering och –projektering, Göteborg
- Berglund, K. m fl. (2004) *Hela staden, från mellanrum till stadsrum*, Svensk byggtjänst
- Berglund, U., Jegeby U. (1998) *Stadsrum människorum – att planera för livet mellan husen*, Byggforskningsrådet, Västerås
- Boverkets allmänna råd (2006) *Boken om detaljplan och områdesbestämmelser*, Boverket
- Boverket (1994) *Stadens parker och natur*
- Berntsson, V. (2002) *Stadsplanera istället för trafikplanera och bebyggelseplanera*, Boverket
- Breen, A., Rigby, D. (1996) *The New Waterfront- A Worldwide Urban Success Story*, Thames and Hudson
- Callert-Holmgren, K. (1998) *Stockholm vår gröna stad*, Hushållningsällskapets multimedia, Falköping
- Egeland, M. (2005) *En stump av Drottninggatan - hus, människor och historia längs med sträckan Kungsbacken ner mot Kungsgatan i Stockholm*, Books-on-Demand, Visby
- Gehl, J. (2003) *Livet mellan husene*, Arkitektens Forlag, Köpenhamn
- Gehl, J. (2006) *New City Life*, Arkitektens förlag, Köpenhamn

Gehl, J. (1991) *Stadsrum & stadsliv i Stockholms city*, Stockholms stadsbyggnadskontor, Stockholm

Harlén, A. (1998) *Stockholm från A-Ö– Innerstaden*, Brännkyrkas hembygdsförening

Hasselblad, B. (1987) *Stockholms gator*, Almqvist & Wiksell förlag AB, Stockholm

Jacobs, J. (1961) *Den Amerikanska storstadens liv och förfall*, Daidalos AB, Göteborg

Johansson, D. (2007) *Material i landskapet – om att åldras med skönhet*, Arkus, Sverige

Lynch, K. (1960) *The image of the city*, MIT Press, Cambridge MA

Malmgren, S-G. (1997) *Svensk ordbok och svensk uppslagsbok*, Nordstedts Förlag AB, Finland

Olsson, S. (1998) *Det offentliga livets förändringar*, Centrum för byggnadskultur, Göteborg

Pemer, M. (2006) *Stockholm bygger 06*, Stockholmia förlag, Stockholm

Reed, P. (2005) *Groundswell*, The museum of modern art, New York

Selling, G. (1970) *Esplanadsystemet och Albert Lindhagen – stadsplanering i Stockholm åren 1857-1887*, Ljunglöfs Litografiska AB

Schibbye, B. (2001) *Landskap i fokus – Utvärdering av metoder för landskapsanalys*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm

Sitte, C. (1982) *Stadsbyggnad*, Arkitektur Förlag AB, Sverige

Åman, J. (2004) *Stilm i Large*, Färgfabriken, Stockholm

Strengell, G. (1922) *Staden som konstverk*, Helsingfors

Swedenborg, L. (1992) *Svenska Synonymordboken*, Nordstedts Förlag AB, Norge

Tallhage, Lönn, I. (1999) *Gröna områden i planeringen*, Boverket

Walter, G. (2000) *Bonniers synonymordbok*, Albert Bonniers Förlag, Stockholm

Zucker, P. (1959) *Town and Square*, Columbia university press, New York

Artiklar

Andersson, T. (1996) *Holger Blom 1906-1996*, Utblick landskap, nr 3-1996, Trydells Tryckeri, Laholm

Lund, A. (2008) *Sönderboulevard - En usävanlig metamorfose* Landskab årgång 88 sid. 1-204, Arkitektens Forlag, Köpenhamn

Mann, R-B. (1998) *Ten trends in the continuing renaissance of urban waterfronts*, Landscape and urban planning, nr 16, Elsevier Science Publishers B. V.

Movium (2007) *Inte bara vatten*, 2007-09-12, Sveriges Lantbruksuniversitet

Olson, H-E. (2005) *PM – Folkhälsa eller välbefinnande*, Institutet för fritidsvetenskapliga studier, 2005-03-09

Persson, B. (1982) *Stadens uterum*, STAFs förlag

Schantz P. (2003) *Fysisk aktivitet och hälsa kräver goda miljöer*, Svensk idrottsforskning, nr 1 2003

Stahlschmidt, P. (1992) *Om rum*, Landskab, nr 1 1992

Stähle, A. (2004) *Grönare framtid*, Arkitektur, nr 3 2004

Stähle, A., Hallemar, D. (2002) *Tendens*, Area nr 3 2002

Stähle, A. (2002) *Tät stad kräver urban grönska*, Area nr 2 2002

Examensarbeten

Andersson, T. (1983) *Vad gör ett bra torg bra*, examensarbete, Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp

Magnusson L. (2005) *Utpost Danvikslösen*, examensarbete Sveriges Lantbruksuniversitet, Ultuna

Övrigt

AJ Landskaparkitekter (2004) *Norra Stationsområdet, Stockholm – Friytor och parkmark – tillgång och framtida behov*, Gatu och fastighetskontoret

Informationsskylt på platsen (om Piperska Muren) gjord av Stadsbyggnadskontoret.

- Stockholms stadsbyggnadskontor, Gatu- och fastighetskontoret (2002) *Sociotopkarta för parker och andra friytor i Stockholms innerstad – om metoden, dialogen och resultatet*
- Stockholms stadsbyggnadskontor (2003) *Sociotophandboken - Planering av det offentliga uterummet med Stockholmarna och sociotopkartan*
- Markkontoret (2006) *Stockholms parkprogram*, Stockholms stad
- Vägverket m fl. (2007) *Trafik för en attraktiv stad*, Edita
- Tornberg, P. (2007) *Den goda staden – Stadskärnutveckling*, Vägverket
- Vägverket (Broschyr) *Vackra vägars pris*
- Stockholms stadsbyggnadskontor (1999) *Stockholms översiktsplan 99*
- Stockholms stadsbyggnadskontor (2001) *Stockholms byggnadsordning*
- Muntliga källor**
- Olsson, G. (2007-11-26) Landskapsarkitekt, Exploateringskontoret, Stockholms stad
- Setterblad, M. (Dec. 2007) Landskapsarkitekt, Nyréns
- Silins, M. (Dec. 2007) Landskapsarkitekt, Stockholms stadsbyggnadskontor
- Webdokument**
- Barnombudsmannens hemsida, <http://www.bo.se/Adfinity.aspx?pageid=55> Hämtad 2008-01-28
- Boverket (2007) *Landskapets upplevelser – vilka är de och var finns de?*, http://www.boverket.se/upload/publicerat/bifogade%20filer/2007/landskapets_upplevelsevarden_vilka_ar_de_och_var_finns_de.pdf Hämtad 2008-02-28
- Copenhagen x hemsida, <http://www.cphx.dk/#29786> Hämtad 2008-02-18
- Copenhagen x hemsida, <http://www.cphx.dk/#24083> Hämtad 2008-02-18
- Copenhagen x hemsida, <http://www.cphx.dk/#26302> Hämtad 2008-02-18
- Miljöförvaltningen Stockholm Kapitel 8 Natur och rekreation (2006)
- Hjälpredda för miljöfrågor i stadens planering*, http://www.stockholm.se/upload/Fackforvaltningar/Milj%C3%B6f%C3%B6rv%C3%B6rvaltningen/Dokument/pdf/mkb/8_naturorekreation_06.pdf Hämtad 2008-01-28
- Riksanantikvarieämbetet (2008) *Förslag till genomförande av den europeiska landskapskonventionen i Sverige*, http://www.raa.se/publicerat/rapp2008_1.pdf Hämtad 2008-01-28
- Rättsnätet, <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19870010.HTM> Hämtad 2008-01-28
- Rättsnätet, <http://www.notisum.se/rnp/SLS/lag/19980808.htm> Hämtad 2008-01-28
- Stadsbyggnadskontoret (2002) *God bebyggd miljö – det nationella miljö kvalitetsmålet och dess tillämpning i Stockholm*, http://www.stockholm.se/files/67700-67799/file_67739.pdf
- Statistiska centralbyråns hemsida, http://www.scb.se/templates/pressinfo___225788.asp Hämtad 2008-01-29
- Statens folkhälsoinstitut (2003) <http://www.regeringen.se/content/1/c4/12/59/ce6a4da9.pdf> Hämtad 2008-01-29
- Stockholms stads hemsida, *Stockholm 2030*, http://www.stockholm.se/files/62500-62599/file_62512.pdf, Hämtad 2008-01-22
- Stockholms stads hemsida, *Stockholms Grönkarta*, http://www.stockholm.se/files/85300-85399/file_85368.pdf, Hämtad 08-01-17
- Stockholms stads hemsida, *Stockholms parkprogram*, <http://www.stockholm.se/Extern/Templates/Page.aspx?id=56978> Hämtad 2008-01-28
- Stockholms stads hemsida, *Tillgänglighet*, <http://www.stockholm.se/Extern/Templates/Page.aspx?id=54548>, Hämtad 08-01-18
- Stockholms stads startpromemoria för planläggning av Stockholms citykvarter, http://www.sfv.se/cms/showdocument/documents/sfv/aktuella_projekt/nya_klara/stockholms_stads_startpromemoria_for_planlaggning_av_stockholms_citykvarter.pdf Hämtad 2008-02-25
- Bilder**
- Bilder och illustrationer är gjorda av författarna om inget annat anges.

9 Bilagor

Bilaga 1

Sammanställning av kontorsbesök

Vi har under perioden december 2007 till januari 2008 besökt sju landskapsarkitektkontor i Stockholm för att ta reda på om och hur de arbetar med föränderlighet i sin gestaltning av stadsrum. Mötena genomfördes med allt från en person till hela arbetsplatsen. Vi diskuterade kring förutbestämda ämnen för att själva få en ingång till vårt arbete och för att senare kunna jämföra resultaten. Det visade sig att kontorens svar ofta liknade varandra.

De ämnen som togs upp var:

- Stadsförtätning
- Intressekonflikter

Dynamik

- Dygnsvariation
- Förstärka förändring
- Växtdynamik
- Årstidsvariation

Interaktivitet

- På/av-funktion
- Delvis mobila möbler
- Mobila möbler

Flexibilitet

- Mångfunktionalitet

- Ekonomi
- Identitet
- Skötsel
- Säkerhet
- Teknik
- Tillgänglighet
- Vandalism

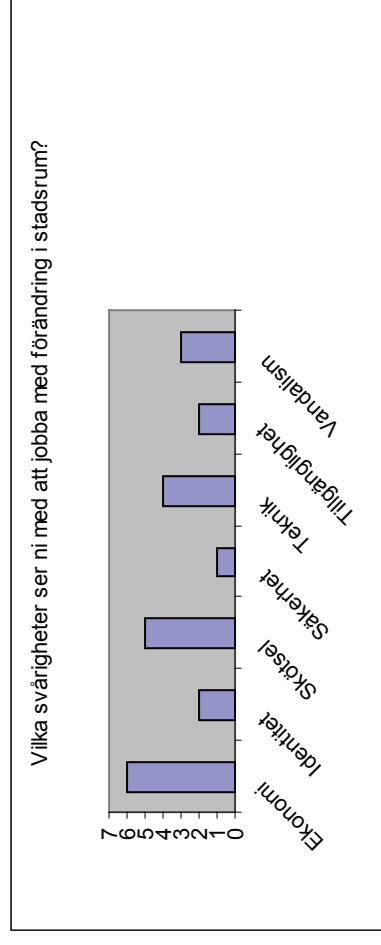
Alla kontoren upplevde att staden tätnar allt mer och de flesta ansåg att det leder till intressekonflikter och slitage av de allmänna platserna. När förskolor och skolor inte får tillräckliga gårdar går de till de offentliga parkerna och andra invånare trängs därmed undan. Det finns flera exempel på hur parker stängslas in för att barngrupper och idrottsföreningar ska kunna använda dem. Ett hårt utnyttjande ökar

slitaget och arkitekterna blir tvungna att välja bort gräs- och perennnytor till förmån för grus, gummiasfalt, konstgräs och andra slitåliga material.

Trots det tolkar vi svaren som att förtätningen inte alltid påverkar de offentliga rummen negativt. När bebyggelsetrycket ökar krävs det en värdering av vilka ytor som ska sparas och en satsning på dessa. Ett ställningstagande kan vara att antingen göra det riktigt bra för några få eller medelmåttigt för många. Intressekonflikter kan till och med vara något som skapar spänning och dragkraft till platsen! Det uppenbarar olikheter hos samhällsgrupper och konfronterar människor istället för att leda runt dem. Det ökade slitaget innebär också att man i förväg kan få större möjlighet att utforma en plats med hög kvalitet.

Vi har tagit upp åtta olika typer av föränderlighet. Alla kontoren tänkte på växtdynamik, årstidsvariation, förstärkning av förändring och mångfunktionalitet i sina projekt. *Växtdynamiken* ses som en central del av vår kunskap och mycket viktig för att skapa karaktär och visa på årstidsväxlingar. *Årstidsvariation* ger sig uttryck i växternas föränderlighet och att olika aktiviteter görs möjliga i olika årstider.

Med *förstärka förändring* menar vi att man genom utformningen visar när yttre faktorer ändras. Kontoren berättade att de arbetade med lokalt omhändertagande av dagvatten där man i öppna system kan se hur mycket det har regnat den senaste tiden. Andra exempel är att ändra ljussättningen efter aktivitet och att utnyttja vinden som motor till belysning. Mångfunktionalitet ser kontoren i trappor, murar, konst, bänkar, tak och lekredskap. Dessa kan utformas så det fyller flera funktioner som exempelvis avgränsning, sittplats, lek, skydd och konst. Nedan syns en sammanställning av vilka svårigheter kontoren ser i att skapa föränderlighet i stadsrum.

Bilaga 2

Utdrag ur Stockholms sociotopkarta

1996 fick Stadsbyggnadskontoret i uppgift av kommunfullmäktige att utarbeta en strategi för hur stadstillväxten kunde kombineras med skydd och utveckling av stadens park- och naturvärden utifrån social och kulturell synpunkt. 2002 resulterade det i Stockholms sociotopkarta som är en del av Stockholms grönkarta. Den är en vägledning i diskussionen, förvaltningen, planeringen och gestaltningen och är inte juridiskt bindande.¹

Stockolms park- och naturverksamhet har en lång tradition av brukardialog och undersökningen gjordes av både experter och brukare (stockholmare).² Begreppet sociotop står för en av människorna upplevd och värderad livsplats. Det kan beskrivas i termer av kvalitet, upplevelsevärde, mening, värde, karaktär och funktion.³

Sociotopkarteringen bygger på ett antal värdebegrepp som beskriver stockholmarnas aktiviteter och upplevelser på offentliga platser:

Backåkning - Åka pulka eller skidor i backe

Bad - badupplevelser och vattenlek

Blomprakt - rik blomning och trädgårdsodling

Bollspel - bollspel och bollek

Båtliv - aktivt båt- och kajliv

Djurhållning - aktivt lantbruk, 4H och djur i parklek

Evenemang - plats för teater- musik- och motionsevenemang eller festivaler

Folkliv - viktig mötesplats, ofta många människor och myllrande folkliv

Golf - långgolf, kompaktgolf, bangolf och discgolf

Grön oas - rum med grönskande golv och väggar

Kulturmiljö - plats med kulturhistoriska värden

Landform - grönska eller natur av betydelse för landskapsbilden

Lekplatslek - barns lek på lekplats

Löpträning - iordningställt och belyst motionsspår

Naturlek - barns möjlighet till lek i natur

Odling - odla i koloniträdgårdar eller odlingslotter

Parklek - bemannad lekplats

Picknick - samvaro i mindre sällskap, ofta i samband med solbad

Promenader - flanerande, strövande, hundrastning, joggning, motionscykling och inlines

Ridning - rida och att titta på hästar

Ro - avkoppling och upplevelsen av avskildhet och tystnad

Skate - skateåkning i ramp eller på mark

Skidor - åka skidor på längden

Skogskänsla - upplevelsen av stor tyst skog

Skridsko - åka skridskor

Sitta i solen - en plats att sitta i solen

Torghandel - livlig torghandel

Uteservering - café eller kiosk med uteservering

Utsikt - överblick över landskapet samt känslan av rymd

Vattenkontakt - kontakt med större vattenyta

Vild natur - upplevelsen av naturens vildhet och artrikedom

Referenser

¹ Stockholms stadsbyggnadskontor (2003) *Sociotophandboken*

- *Planering av det offentliga uterummet med Stockholmarna och sociotopkartan*

² Ibid

³ Stockholms stadsbyggnadskontor, Gatu- och fastighetskontoret (2002)

Sociotopkarta för parker och andra friytor i Stockholms innerstad – om metoden, dialogen och resultatet

KVALITET	Intressenter	Form	Storlek	Läge	Övrigt
BAD	Många	Sandstrand, klippstrand, pool	100 m strand och 50 m öppet vatten eller 25*12,5 m bassäng	I anslutning till gångstråk.	Anslutning till större vattenområde, ej båttrafik
BLOMPRAKT	Trädgårds- och naturintresserade	Odlingar och blomplanteringar i soliga lägen	Minst sammanlagt 200 m ² odlingsyta	-	-
BOLLSPEL	Fotbollsför- ningar, boll- sportintresserade, barn	En plan rektangulär grusyta eller gräs- yta, naturlig eller i plast. Stängsel vid behov. Belysning kvällstid.	25*40 m	Inom 500 m. Nära skolor. Ej närmare än 15 m från husvägg.	-
FOLKLIV	Många	Öppen plats	-	I rumsligt integrerade stråk och noder. Vid kollektivtrafikknutpunkter.	Attraktioner som affärsliv, publika byggnader, café och torghandel
GRÖN OAS	Många	Område med grönskande golv och väggar	1000 m ²	Inom 300 m	Jordmån för växter.
KULTUR- MILJÖ	Park-, trädgård- och stadsplane- ringsintresserade, turister	Form som representerar äldre estetiska eller politiska idéer.	-	-	Platsen måste ha en historisk kontinuitet som finns dokumenterad.
LANDFORM	Många	Sprickdalsiska- pets branter, stränder, dalbottnar och vattenytor	20 m hög eller 100 m bred	-	Omgivande byggelse får inte dominera i skala.
LEK	Barn	Mångformigt, mång- rummigt och små- skaligt. Viss natur- mark.	1 ha	Inom 300 m.	Trafiksäkert och olyckskyddat.
PICKNICK	Många	Solbelyst, stora gräsplaner, öppna hagar, park- och klippstränder	1 ha grönyta eller 100 m strand	Inom 500 m.	Utsikt och tystnad.
RO	Många	Små separata rum eller stort område	-	Inom 500 m.	Tystnad, avsaknad av buller och folkliv. Mindre än 50 dB(A)
UTSIKT	Många	Höjder, kajer och stränder	-	-	Beroende av landskapets topografi och bebyggelse.
VILD NATUR	Naturintresserade och artsam- lare	Våtmarker, gammal skog, sumpskogar, stränder, öppna vatten	Minst 5 ha eller minst 30 m bred strand	-	Landskapsekologiska förutsättningar.

Intressegrupper: För vem kan kvaliteten gälla?

Form: Hur måste den fysiska formen se ut för att uppfylla kvaliteten?

Storlek: Hur stor måste ytan vara för att innehålla kvaliteten?

Läge: Vilken tillgänglighet måste platsen ha för att ha kvaliteten?

Övrigt: Finns det andra nödvändiga förutsättningar för kvaliteten?

Extra Kvaliteter					
KVALITET	Intressenter	Form	Storlek	Läge	Övrigt
BÄTLIV	Båtgärd- och båtintresserade	Kajer och bryggor	Minst 10 m bred kaj	Vid vatten	-
DJURHALL- NING	Barn, natur- intresserade	Hagmarker, ångar, hägnad	Beroende av djurart	I större park eller frområde. Avstånd från bostäder.	Personal som sköter.
EVENEMANG	Kulturintresse- rade	Amfiteatrar, stora planer.	Minst 0,5 ha	Bra kollektivtrafikförsörjning. Avstånd från bostäder.	Elinstallationer
LÖPTRÄNING	Motionärer och idrottsutövare	Kuperad terräng. Sagspånsspår. Belysning kvällstid.	Minst 1 meter bred och 1 km lång	-	Gärna nära om- klädningsmöjlighet
PROMENA- DER	Fianörer, jogga- re, hundrastare	Sammanhängande integrerad strak- struktur. Stora par- ker, stränder, gator, kajer.	-	Integrerad i en varierad stads- strukturen	Trafiksäkra och trygga. Sittmöjlig- heter skall finnas.
PARKLEK	Barn och föräld- rar	Form som är bra för lek, klättring m.m.	Minst 2 ha inklusive ter- räng, gräs m.m.	Minst 3 parkle- kar i varje stadsdel	En parklek är be- mannad och tra- fiksäker.
PULKAÅK- NING	Barn och ung- domar	Backe med planyta nere. Lutning minst 1:2.	100 m lång och 10 meter bred	Ej vid trafikled	Trafiksäkert och inga korsande gångvägar
RIDNING	Hästitressera- de	Ridstigar och ridba- nor	-	Nära ridstall	-
SKOGS- KÄNSLA	Friluftsfolk, mulleskolor, live- rollspeisföre- ningar	Tät varierad barr- skog	Minst 50 ha, ej för av- läng	Ej i nära större trafikleder	Inga korsande gångvägar. Tyst- nad, ej buller och folkliv. Under än 40 dB(A).
SKRIDSKO- AKNING	Många	Plan isbelagd mark eller fruset vatten- område	Isplaner minst 0,2 ha Isbanor minst 500 m	Bra kollektivtra- fikförsörjning.	Konstfrysning krä- ver elinstallatio- ner.
TORG- HANDEL	Många	Öppen plats	Minst 0,3 ha	I rumsligt integ- rerade stråk och noder. Vid kol- lektivtrafikknut- punkter.	Attraktioner och andra affärer
UTESERVE- RING	Många	Öppen solbelyst plats eller terrass	-	Ej nära stor tra- fikled. Nära folk- liv	Hus för matbe- redning